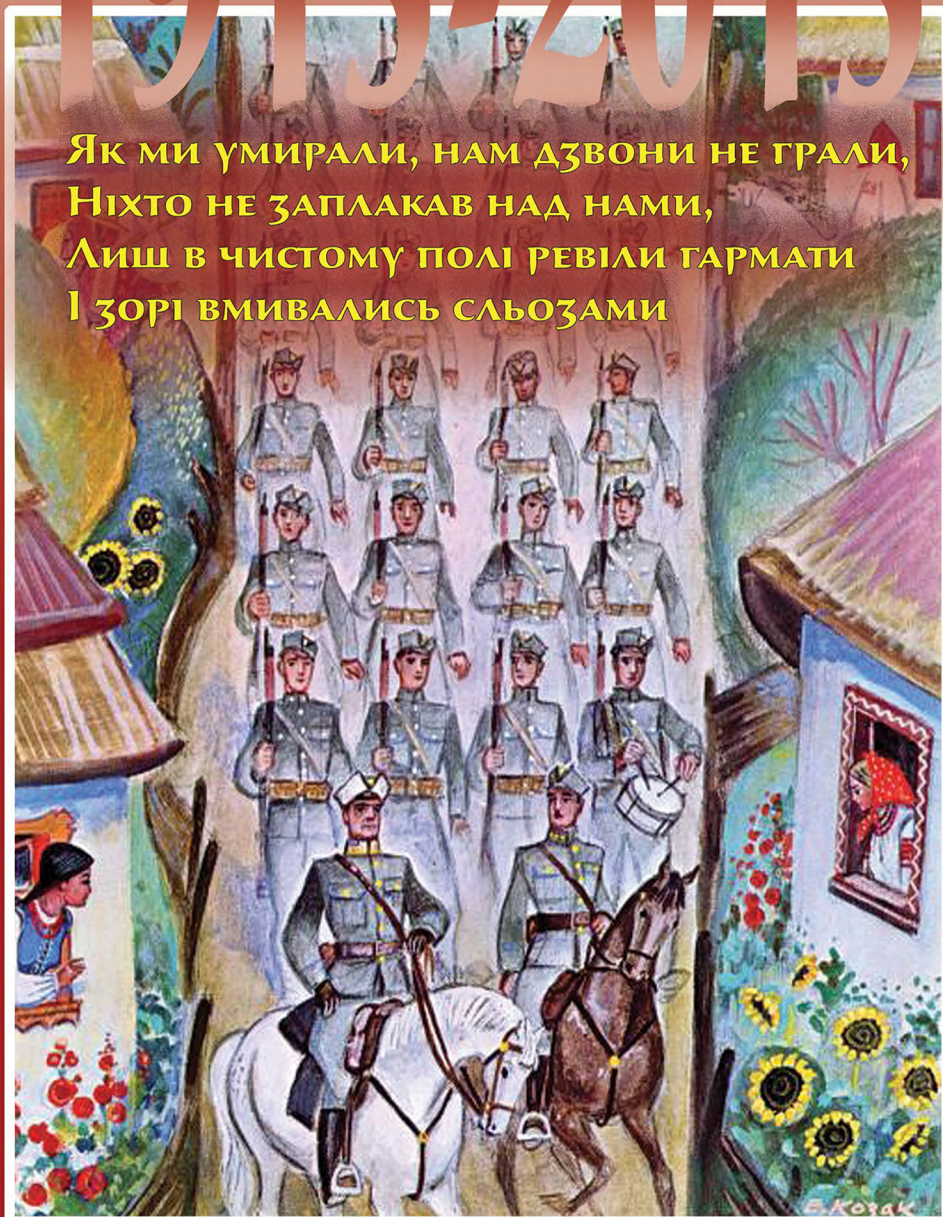

СТОРИЧЧЯ СТІЛЕЦЬКОЇ СЛАВИ

1915-2015

Як ми умирали, нам дзвони не грали,
Ніхто не заплакав над нами,
Лиш в чистому полі ревіли гармати
І зорі вмивались сльозами

Альманах УНСоюзу 2015

АЛЬМАНАХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

2015

РІЧНИК 102-ий

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА“
Парсипані, Нью-Джерзі

W

ALMANAC OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

2015

SVOBODA PRESS
Parsippany, New Jersey

Стефан Качарай – Президент Українського Народного Союзу
Рома Гадзевич – Головний редактор „The Ukrainian Weekly”
і „Свободи”

Редактор Альманаху-2015 – Петро Часто

На обкладинці: УСС на листівці Едварда Козака

Svoboda—P.O. Box 280, 2200 Route 10, Parsippany, NJ, 07054

www.svoboda-news.com

Printed in United States of America

СІЧЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

г. ю.

1	19	Ч	Наймен. Хр., Вас. Вел.		Боніфатія, мч.	
2	20	П	Сильвестра Папи, свт.		Ігнатія Богоносця, свт.	
3	21	С	Малахії, прор.		Юліяни, мч.	
4	22	Н	ПЕРЕД ПРОСВІЧЕННЯМ Собор 70 Апостолів	Гл. 5 Єв. 8	ПЕРЕД РІЗДВОМ, ОТЦІВ Анастасії, вмч.	Гл. 5 Єв. 8
5	23	П	Навечір'я Богоявління		10 мучеників у Криті	
6	24	В	БОГОЯВЛІННЯ ГОСПОДНЄ		Навечір'я Різдва, Євгенії, мч.	
7	25	С	Собор Івана Христителя		РІЗДВО ХРИСТОВЕ	
8	26	Ч	Юрія, Омеляна, пр.		Собор Пресв. Богор.	
9	27	П	Полиевкта, мч.		Стефана, первомученика	
10	28	С	Григорія Нис., Дометіяна, пр.		Мучеників у Нікомидії	
11	29	Н	ПО ПРОСВІЧЕННІ + Теодосія Вел., пр.	Гл. 6 Єв. 9	ПО РІЗДВІ Дітей убитих у Вифлеємі	Гл. 6 Єв. 9
12	30	П	Татіяни, мч.		Анасії, мч., Зотика, пр.	
13	31	В	Єрмила і Стратоніка, мч.		Меланії Римлянки, пр.	
14	1	С	Отців із Синаю, прмч.		Наймен. Хр., Вас. Вел.	
15	2	Ч	Павла і Івана, пр.		Сильвестра Папи, свт.	
16	3	П	Поклін кайданам ап. Петра		Малахії, прор.	
17	4	С	+ Антонія Вел., пр.		Собор 70 Апостолів	
18	5	Н	32 п. ЗІСЛАННЯ Атанасія і Кирила, свт.	Гл. 7 Єв. 10	ПЕРЕДПРОСВІЧЕННЯ Навечір'я Бог., Теопемта	Гл. 7 Єв. 10
19	6	П	Макарія, пр.		БОГОЯВЛІННЯ ГОСПОДНЄ	
20	7	В	+ Євтимія Великого, пр.		Собор Івана Христителя	
21	8	С	Максима, ісп.		Юрія, Омеляна, Домініки, пр.	
22	9	Ч	Тимотея, ап.		Полиевкта, мч.	
23	10	П	Климентя, свмч.		Григорія з Нісси, Дометіяна	
24	11	С	Ксені Римлянки, пр.		+ Теодосія Вел., пр.	
25	12	Н	МИТАРЯ І ФАРИСЕЯ + Григорія Богослова, свт.	Гл. 8 Єв. 11	ПО ПРОСВІЧЕННІ Татіяни, мч.	Гл. 8 Єв. 11
26	13	П	Ксенофонта і Марії, пр.		Єрмила і Стратоніка, мч.	
27	14	В	+ Перен. мощей Івана Зол.		Отців із Синаю, прмч.	
28	15	С	Єфрема Сирійця, пр.		Павла і Івана, пр.	
29	16	Ч	Пер. мощей Ігнатія Бого.		Поклін кайд. Ап. Петра	
30	17	П	+ Трьох Святителів		+ Антонія Великого, пр.	
31	18	С	Кира й Івана, чуд.		Атанасія і Кирила, свт.	

ЛЮТИЙ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

Г. Ю.

1	19	Н	БЛУДНОГО СИНА Навечір'я Стріт., Трифона, мч.	Гл. 1 Єв. 1	МИТАРЯ І ФАРИСЕЯ Макарія, пр.	Гл. 1 Єв. 1
2	20	П	Стрітення Господнє		+ Євтимія Великого, пр.	
3	21	В	Симеона й Анни, прор.		Максима, ісп., Неофіта, мч.	
4	22	С	Ісидора, пр.		Тимотея, ап.	
5	23	Ч	Агафії, мч.		Климентія, свмч.	
6	24	П	Вукола, пр.		Ксені Римлянки, пр.	
7	25	С	Партенія, свт.		+ Григорія, Богосл., свт.	
8	26	Н	М'ЯСОПУСНА Теодора Стратилата, вмч.	Гл. 2 Єв. 2	БЛУДНОГО СИНА Ксенофонта і Марії, пр.	Гл. 2 Єв. 2
9	27	П	Никифора, мч.		+ Перен. мощів Івана Зол.	
10	28	В	Харалампія, мч.		Єфрема Сирійця, пр.	
11	29	С	Власія, свмч. (1 день в.п.)		Пер. мощів Ігнатія Богоносця	
12	30	Ч	Мелетія з Антіохії, свт.		+ Трьох Святителів	
13	31	П	Мартиніяна, пр.		Кира й Івана, чуд.	
14	1	С	+ Кирила, ап., Авксентія, пр.		Навечір'я Стріт., Трифона, мч.	
15	2	Н	СИРОПУСНА Онисима, ап.	Гл. 3 Єв. 3	М'ЯСОПУСНА Стрітення Господнє	Гл. 3 Єв. 3
16	3	П	Памфіла і Порфірія, мч.		Симеона й Анни, прор.	
17	4	В	Теодора Тирона, вмч.		Ісидора, пр.	
18	5	С	Льва, папи Рим. свт.		Агафії, мч.	
19	6	Ч	Архипа, ап.		Вукола, свт.	
20	7	П	Льва Катанського, пр.		Партенія, свт.	
21	8	С	Тимотея, пр.		Теодора, страт., вмч.	
22	9	Н	1 ПОСТУ Відн. мощ. у Євгенії	Гл. 4 Єв. 4	СИРОПУСНА Никифора, мч.	Гл. 4 Єв. 4
23	10	П	Полікарпа, свмч.		Харалампія, мч.	
24	11	В	+ 1 і 2 Знайд. гол. Ів. Христ.		Власія, свмч.	
25	12	С	Тарасія, свт.		Мелетія з Антіохії, свт.	
26	13	Ч	Порфірія з Гази, свт.		Мартиніяна, пр.	
27	14	П	Прокопія, ісп.		+ Кирила, ап.	
28	15	С	Василія, ісп.		Онисима, ап.	

БЕРЕЗЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

Г. Ю.

1	17	Н	2 ПОСТУ Євдокії, прмч.	Гл. 5 Єв. 5	1 ПОСТУ Памфіла і Порфірія, мч.	Гл. 5 Єв. 5
2	18	П	Теодота, свмч.		Теодора Тирона, вмч.	
3	19	В	Євтропія, Клеоніка, мч. (1 день в.п.)		Льва, папи Рим. свт.	
4	20	С	Герасима, пр.		Архипа, ап.	
5	21	Ч	Конона, мч.		Льва Катанського, пр.	
6	22	П	42 мучеників в Аморії		Тимотея, пр.	
7	23	С	Василія, Єфрема, свмч.		Відн. мощ. у Євгенії	
8	24	Н	ХРЕСТОПОКЛІННА Теофілакта, свт.	Гл. 6 Єв. 6	2 ПОСТУ Полікарпа, свмч.	Гл. 6 Єв. 6
9	25	П	+ 40 мучеників із Севасті		1 і 2 Знайд. гол. Ів. Христ.	
10	26	В	Кондрата, Кипріяна, мч.		Тарасія, свт.	
11	27	С	Софронія, свт.		Порфірія з Гази, свт.	
12	28	Ч	Теофана, ісп.		Прокопія Декаполіта, ісп.	
13	29	П	Перен. мощ. Никидора, свт.		Василія, ісп.	
14	1	С	Венедикта, пр.		Євдокія, прмч.	
15	2	Н	4 ПОСТУ Агапія й інших мч.	Гл. 7 Єв. 7	ХРЕСТОПОКЛІННА Теодота, свмч.	Гл. 7 Єв. 7
16	3	П	Савина і Папи, мч.		Євтропія, Клеоніка, мч.	
17	4	В	Олексія, пр.		Герасима, пр.	
18	5	С	Кирила з Єрусалиму, свт. (ПОКЛ.)		Конона, мч.	
19	6	Ч	Хризанта й Дарії, мч.		42 мучеників в Аморії	
20	7	П	Оо. вбитих у м. св. Сави		Василія, Єфрема, свмч.	
21	8	С	Якова, ісп.		Теофілакта, ісп.	
22	9	Н	5 ПОСТУ Василія, свмч.	Гл. 8 Єв. 8	4 ПОСТУ + 40 мучеників із Севасті	Гл. 8 Єв. 8
23	10	П	Нікона та його уч., прмч.		Кондрата, Кипріяна, мч.	
24	11	В	Захарії, пр.		Софронія, свт.	
25	12	С	БЛАГОВІЩ. ПР. БОГОРОДИЦІ		Теофана, ісп.	
26	13	Ч	Собор Арх. Гавриїла		Перен. мощ. Никифора, свт.	
27	14	П	Матрони, мч.		Венедикта, пр.	
28	15	С	Іларіона, пр.		Агапія й інших мч.	
29	16	Н	КВІТНА(Вербна) Марка і Кирила, свмч.		5 ПОСТУ Савина і Папи, мч.	Гл. 1 Єв. 9
30	17	П	Івана Лист., пр.		Олексія, пр.	
31	18	В	Іпатія, свт.		Кирила з Єрусалиму, свт.	

КВІТЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

Г. Ю.

1	19	С	Марії Єгипетської, пр.	Хризанта і Дарії, мч.
2	20	Ч	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсті)	Оо. вбитих у мон. св. Сави (ПОКЛОНИ)
3	21	П	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ	Якова, ісп.
4	22	С	ВЕЛИКА СУБОТА	Василія, свмч. (Лаз. Суб.)
5	23	Н	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	КВІТНА (Вербна) Нікона та його уч., прмч.
6	24	П	СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК	Захарії, пр.
7	25	В	СВІТЛИЙ ВІВТОРОК	БЛАГОВІЩ. ПР. БОГОРОДИЦІ
8	26	С	Іродіона й інших апос.	Собор Арх. Гавриїла
9	27	Ч	Євсихія, мч.	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсті)
10	28	П	Терентія, Помплія, мч.	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ
11	29	С	Антипа, свмч.	ВЕЛИКА СУБОТА
12	30	Н	ТОМИНА Василія, ісп.	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
13	31	П	Артемона, свмч.	СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК
14	1	В	Мартина, папи, ісп.	СВІТЛИЙ ВІВТОРОК
15	2	С	Аристраха, Пуда, ап.	Тита, пр.
16	3	Ч	Агапії, Ірини і Хіонії, мч.	Микити, пр.
17	4	П	Симеона, пр.	Йосифа і Юрія, пр.
18	5	С	Івана, учня Григорія, пр.	Теодула, мч.
19	6	Н	МИРОНОСИЦЬ Івана Печерника	ТОМИНА + Методія, свт.
20	7	П	Теодора Трихіни, пр.	Юрія, пр.
21	8	В	Януарія й інших свмч.	Іродіона й інших апос.
22	9	С	Теодора, Віталія, пр.	Євпсихія, мч.
23	10	Ч	+ Юрія Переможця, вмч.	Терентія, Помплія, мч.
24	11	П	Сави Стратилата, мч.	Антипа, свмч.
25	12	С	+ Марка, ап. і єван.	Василія, ісп.
26	13	Н	РОЗСЛАБЛЕНОГО Василія, свмч.	МИРОНОСИЦЬ Артемона, свмч.
27	14	П	Симеона, свмч., Стефана, свт.	Гл. 2 Єв. 3
28	15	В	Ясона і Сосіпатра, ап.	Гл. 2 Єв. 3
29	16	С	9 мучеників у Кизиці	Мартина, папи, ісп.
30	17	Ч	+ Якова, ап., брата Ів. Бог.	Аристраха, Пуда, ап. Агапії, Ірини і Хіонії, мч. Симеона, пр.

ТРАВЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАПЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

Г. Ю.

1	18	П	Єремії, прор.		Івана, учня Григорія, пр.	
2	19	С	Атанасія Великого, пр.		Івана Печерника	
3	20	Н	САМАРЯНКИ + Теодосія Печер., пр.	Гл. 4 Єв. 7	РОЗСЛАБЛЕНОГО Теодора Трихіни, пр.	Гл. 3 Єв. 4
4	21	П	Пелагії, мч.		Януарія й інших свмч.	
5	22	Б	Ірини, мч., Никифора, пр.		Теодора, Віталія, пр.	
6	23	С	Йова многотраждального		+ Юрія Переможця, вмч.	
7	24	Ч	Акакія, мч.		Сави Стратилата, мч.	
8	25	П	+ Івана Богослова, ап. і єван.		+ Марка, ап. і євангелиста	
9	26	С	+ Перен. мощей св. Миколая		Василія, свц.	
10	27	Н	СЛІПОНАРОДЖЕНОГО + Симеона Зилоти, ап.	Гл. 5 Єв. 8	САМАРЯНКИ Симеона, свц., Стефана, свт.	Гл. 4 Єв. 7
11	28	П	+ Кирила і Методія, ап. Слов.		Ясона і Сосипатра, ап.	
12	29	В	Єпіфанія і Германа, свт.		9 мучеників в Кизиці	
13	30	С	Глікерії, мч.		+ Якова, ап., брата Ів. Бого.	
14	1	Ч	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ		Єремії, прор.	
15	2	П	Пахомія Вел., пр.		Атанасія Великого, свт.	
16	3	С	Теодора, пр., Віта, Модеста, мч.		+ Теодосія Печер., пр., мч.	
17	4	Н	ОТЦІВ Андроніка й інших ап.	Гл. 6 Єв. 10	СЛІПОНАРОДЖЕНОГО Пелагії, мч.	Гл. 5 Єв. 8
18	5	П	Теодота, Петра, Діонісія, мч.		Ірини, мч., Никифора, пр.	
19	6	В	Патрикія, свмч.		Йова многотраждального	
20	7	С	Талалея, мч.		Поява Чес. Хреста, Акакія, мч.	
21	8	Ч	+ Константина й Олени, ап.		ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	
22	9	П	Василіска, мч.		Пер. мощ. св. Миколая	
23	10	С	Михайла, свт.		+ Симеона Зилоти, ап.	
24	11	Н	ЗІСЛАННЯ СВЯТОГО ДУХА		ОТЦІВ + Кирила і Методія, ап. Слов.	Гл. 6 Єв. 10
25	12	П	Пресвятої Тройці		Єпіфанія і Германа, свт.	
26	13	В	Карпа, ап.		Глікерії, мч.	
27	14	С	Терапонта, свмч.		Ісидора, мч.	
28	15	Ч	Микити, свт.		Пахомія Вел., пр.	
29	16	П	Теодосії, прмч.		Теодора, пр. Віта, Модеста, мч.	
30	17	С	Ісаакія Далматського, пр.		Андроніка й ін. Ап.	
31	18	Н	ВСІХ СВЯТИХ Єрмія, ап., Єрмея, мч.	Гл. 8 Єв. 1	ЗІСЛАННЯ СВЯТОГО ДУХА	

ЧЕРВЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАПЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

Г. Ю.

1	19	П	Юстина Філософа, мч.		Пресвятої Тройці	
2	20	В	Никифора, свт.		Талалея, мч.	
3	21	С	Лукиліяна й ін. мч.		+ Константина й Олени, ап.	
4	22	Ч	ПРЕСВЯТОЇ ЄВХАРИСТІЇ		Василіска, мч.	
5	23	П	Доротея, свмч.		Михайла, свт.	
6	24	С	Висаріона, Іларіона, пр.		Симеона, Микити пр.	
7	25	Н	2 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 1	ВСІХ СВЯТИХ	Гл. 8
			Теодота, свмч.	Єв. 2	+ 3 увіднай. Голови Ів. Хр.	Єв. 1
8	26	П	Пер. мощей Теодора Тир., мч.		Карпа, ап.	
9	27	В	Кирила Олек., свт.		Терапонта, свмч.	
10	28	С	Тимотея, свмч.		Микити, свт.	
11	29	Ч	+ Вартоломея і Варнави		ПРЕСВЯТОЇ ЄВХАРИСТІЇ	
12	30	П	ХРИСТА ЧОЛОВІКОЛЮБЦЯ		Ісаакія Далматського, пр.	
13	31	С	Співстражд. Пр. Богородиці		Єрмія, ап., Єрмея, мч.	
14	1	Н	3 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 2	2 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 1
			Єлисея, прор., Методія, свт.	Єв. 3	Юстина Філософа, мч.	Єв. 2
15	2	П	Амоса, прор., Єроніма, пр.		Никифора, свт.	
16	3	В	Тихона з Аматауни, свт.		Лукиліяна й ін. мч.	
17	4	С	Мануїла, Савела, Ізмаїла, мч.		Митрофана, свт.	
18	5	Ч	Леонтія, мч.		Доротея, свмч.	
19	6	П	Юди Тадея, ап.		ХРИСТА ЧОЛОВІКОЛЮБЦЯ	
20	7	С	Методія, свмч.		Співстажд. Пр. Богородиці	
21	8	Н	СВЯТИМ УКР. НАРОДУ	Гл. 3	3 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 2
			Юліяна, мч.	Єв. 4	Перен. мощей Теодора Тир.	Єв. 3
22	9	П	Євсевія, свмч.		Кирила Олек., свт.	
23	10	В	Агрипини, мч.		Тимотея, свмч.	
24	11	С	Різдво Івана Христителя		+ Вартоломея і Варнави, ап.	
25	12	Ч	Февронії, прмч.		Онуфрія Великого, пр.	
26	13	П	Давида, пр.		Акилини, мч.	
27	14	С	Самсона, пр.		Єлисея, прор., Методія, свт.	
			<i>Бл. Єп. Миколи і 27 укр. мчч.</i>		<i>Бл. Єп. Миколи і 27 укр. мчч.</i>	
28	15	Н	5 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 4	СВЯТИМ УКР. НАРОДУ	Гл. 3
			Пер. мощей Кира й Івана	Єв. 5	Амоса, прор., Єроніма, пр.	
29	16	П	Петра і Павла, Апп.		Тихона з Аматауни, свт.	
30	17	В	+ Собор 12 Апостолів		Мануїла, Савела, Ізмаїла, мч.	

ЛІПЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

г. ю.

1	18	С	Косми і Дам'яна, чуд.		Леонтія, мч.	
2	19	Ч	+ Полож. Ризи Пр. Богородиці		+ Юди Тадея, ап.	
3	20	П	Якinta, мч., Анатолія, свт.		Методія, свмч.	
4	21	С	Андрія Критського, свт.		Юліяна, мч.	
5	22	Н	6 п. ЗІСЛАННЯ + Атанасія Атонського, пр.	Гл. 5 Єв. 6	5 п. ЗІСЛАННЯ Євсевія, свмч. пр.	Гл. 4 Єв. 5
6	23	П	Сісоя Вел., пр.		Агрипини, мч.	
7	24	В	Томи й Акакія, пр.		Різдво Івана Христителя	
8	25	С	Прокопія, вмч.		Февронії, прмч.	
9	26	Ч	Панкратія, свмч.		Давида, пр.	
10	27	П	+ Антонія Печерського, пр.		Самсона, пр.	
11	28	С	Ольги, кн. Київської		Перен. мощей Кира й Івана	
12	29	Н	7 п. ЗІСЛАННЯ Прокла й Іларія, мч.	Гл. 6 Єв. 7	6 п. ЗІСЛАННЯ Петра і Павла, Апп.	Гл. 5 Єв. 6
13	30	П	Собор Арх. Гавриїла		+ Собор 12 Апостолів	
14	1	В	Акили, ап.		Косми і Дам'яна, чуд.	
15	2	С	+ Володимира, Великого		+ Полож. Ризи Пр. Богородиці	
16	3	Ч	Атеногена, свмч.		Якinta, мч., Анатолія, свт.	
17	4	П	Маріни, вмч.		Андрія Критського, свт.	
18	5	С	Якinta, Еміліяна, мч.		+ Атанасія Атонського, пр.	
19	6	Н	8 п. ЗІСЛАННЯ Макрини, пр.	Гл. 7 Єв. 8	7 п. ЗІСЛАННЯ Сісоя Вел., пр.	Гл. 6 Єв. 7
20	7	П	+ Іллі пророка		Томи й Акакія, пр.	
21	8	В	Симеона і Єзекиїла, прор.		Прокопія, вмч.	
22	9	С	Марії Магдалини, рівноап.		Панкратія, свмч.	
23	10	Ч	Трохима, Теофіла, мч.		+ Антонія Печерського, пр.	
24	11	П	+ Бориса і Гліба, мч.		Ольги, кн. Київської	
25	12	С	+ Успіння св. Анни		Прокла й Іларія, мч.	
26	13	Н	9 п. ЗІСЛАННЯ Єрмолая, Параскевії, мч.	Гл. 8 Єв. 9	8 п. ЗІСЛАННЯ Собор Арх. Гавриїла	Гл. 7 Єв. 8
27	14	П	+ Пантелеймона, вмч.		Акили, ап.	
28	15	В	Прохора, Ніканора, ап.		+ Володимира, Великого	
29	16	С	Калиніка, мч.		Атеногена, свмч.	
30	17	Ч	Сили, Силуана, ап.		Маріни, вмч.	
31	18	П	Євдокима, пр.		Якinta, Еміліяна, мч.	

СЕРПЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

г. ю.

1	19	С	7 Макавейських мучеників		Макрини, пр.	
2	20	Н	10 п. ЗІСЛАННЯ Перен. мощ. Стефана, пермч.	Гл. 1 Єв. 10	9 п. ЗІСЛАННЯ + Іллі пророка	Гл. 8 Єв. 9
3	21	П	Ісаакія, Далмата й Фавста, пр.		Симеона, Єзикиїла, прор.	
4	22	В	7 молодців з Ефезу, мч.		Марії Магдалини, рівноап.	
5	23	С	Євсигнія, мч.		Трохима, Теофіла, мч.	
6	24	Ч	Преображення Господнє		+ Бориса і Гліба, мч.	
7	25	П	Дометія, прмч.		+ Успіння св. Анни	
8	26	С	Еміліяна, ісп.		Єрмолая, Параскевії, мч.	
9	27	Н	11 п. ЗІСЛАННЯ + Матія, ап.	Гл. 2 Єв. 11	10 п. ЗІСЛАННЯ + Пантелеймона, вмч.	Гл. 1 Єв. 10
10	28	П	Лаврентія, архидиякона, мч.		Прохора, Ніканора, ап.	
11	29	В	Євпла, мч.		Калиніка, мч.	
12	30	С	Фотія й Аникити, мч.		Сили, Силуана, Андріоніка, ап.	
13	31	Ч	Максима, ісп.		Євдокима, пр.	
14	1	П	Перен. мощ. Теодосія, Печ.		7 Макавейських мучеників	
15	2	С	УСПІННЯ ПР. БОГОРОДИЦІ		Перен. мощ. Стефана, Первомуч.	
16	3	Н	12 п. ЗІСЛАННЯ Діюмида, мч.	Гл. 3 Єв. 1	11 п. ЗІСЛАННЯ Ісаакія, Далмата, пр.	Гл. 2 Єв. 11
17	4	П	Мирона, мч.		7 молодців з Ефезу, мч.	
18	5	В	Флора й Лавра, мч.		Євсигія, мч.	
19	6	С	Андрія Страт., мч.		Преображення Господнє	
20	7	Ч	Самуїла, прор.		Дометія, прмч.	
21	8	П	Тадєя, ап., Васси, мч.		Еміліяна, ісп.	
22	9	С	Агатоніка, мч.		+ Матія, ап.	
23	10	Н	13 п. ЗІСЛАННЯ Луппа, мч., Іринєя, свмч.	Гл. 4 Єв. 2	12 п. ЗІСЛАННЯ Лаврентія, архидиякона, мч.	Гл. 3 Єв. 1
24	11	П	Євтиха, свмч.		Євпла, мч.	
25	12	В	Тита й Вартоломея, ап.		Фотія і Анікити, мч.	
26	13	С	Адріяна й Наталії, мч.		Максима, ісп.	
27	14	Ч	Пімена, пр.		Перен. мощ. Теодосія, Печ.	
28	15	П	Мойсея, пр., Августина, свт.		УСПІННЯ ПР. БОГОРОДИЦІ	
29	16	С	+ Усік. Гол. Івана Христителя		Діюмида, мч.	
30	17	Н	14 п. ЗІСЛАННЯ Олександра, Івана, свт.	Гл. 5 Єв. 3	13 п. ЗІСЛАННЯ Мирона, мч.	Гл. 4 Єв. 2
31	18	П	+ Пол. Пояса Пр. Богородиці		Флора й Лавра, мч.	

ВЕРЕСЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

Г. Ю.

1	19	В	+ Початок Церковного Року		Андрія, Страт., мч.	
2	20	С	Маманта, мч., Івана Посн.		Самуїла, прор.	
3	21	Ч	Антима, свмч.		Тадея, ап., Васси, мч.	
4	22	П	Вавили, свмч., Мойсея, прор.		Агатоніка, мч.	
5	23	С	Захарії, прор.		Луппа, мч., Іринія, свмч.	
6	24	Н	15 п. ЗІСЛАННЯ Чудо Арх. Михаїла	Гл. 6 Єв. 4	14 п. ЗІСЛАННЯ Євтиха, свмч.	Гл. 5 Єв. 3
7	25	П	Созонта, мч.		Тита й Вартоломея, ап.	
8	26	В	Різдво Пресв. Богородиці		Адріана й Наталії, мч.	
9	27	С	Йоакима й Анни, прав.		Пімена, пр.	
10	28	Ч	Минодори, мч.		Мойсея, пр., Августина	
11	29	П	Теодори, пр.		+ Усік. Гол. Івана Христителя	
12	30	С	Автонома, свмч.		Олександра, Івана, свт.	
13	31	Н	16 п. ЗІСЛАННЯ Корнелія Сотника, свмч.	Гл. 7 Єв. 5	15 п. ЗІСЛАННЯ + Пол. Пояса Пр. Богородиці	Гл. 6 Єв. 4
14	1	П	Воздвиження Чесного Хреста		+ Початок Церковного Року	
15	2	В	Микити, вмч.		Маманта, мч., Івана Посника	
16	3	С	Євфимії, вмч.		Антима, свмч.	
17	4	С	Софії, Віри, Надії, мч.		Вавили, свмч.	
18	5	П	Євменія, пр.		Захарії, прор.	
19	6	С	Трохима, Саватія, мч.		Чудо Арх. Михаїла	
20	7	Н	17 п. ЗІСЛАННЯ Євстахія, мч.	Гл. 8 Єв. 6	16 п. ЗІСЛАННЯ Созонта, мч.	Гл. 7 Єв. 5
21	8	П	Кондрата, ап.		Різдво Пресв. Богородиці	
22	9	В	Фоки, свщ., Іона, прор.		Йоакима й Анни, прав.	
23	10	С	Зачаття Івана Христителя		Минодори, мч.	
24	11	Ч	Теклі, Первомучениці		Теодори, пр.	
25	12	П	Євфросимії, пр.		Автонома, свмч.	
26	13	С	+ Івана Богослова, ап.		Корнелія Сотника, свмч.	
27	14	Н	18 п. ЗІСЛАННЯ Каллістрата, мч.	Гл. 1 Єв. 7	17 п. ЗІСЛАННЯ Воздвиження Чесн. Хреста	Гл. 8 Єв. 6
28	15	П	+ Харитона, ісп.		Микити, вмч.	
29	16	В	Киріяка, пр.		Євфимії, вмч.	
30	17	С	Григорія, Вірменського, свмч.		Софії, Віри, Надії і Любови, мч.	

ЖОВТЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

г. ю.

1	18	Ч	Покров Пр. Богородиці	Євменія, пр.	
2	19	П	Кипріяна, свмч., Юстина, мч.	Трохима, Саватія, мч.	
3	20	С	Діонісія, свмч.	Євстатія (Остапа), мч.	
4	21	Н	19 п. ЗІСЛАННЯ Єротея, свмч., Франціска Асж.Єв. 8	18 п. ЗІСЛАННЯ Кондрата, ап.	Гл. 1 Єв. 7
5	22	П	Харитини, мч.	Фоки, свмч., Йони, прор.	
6	23	В	+ Томи, ап.	Зачаття Івана Христителя	
7	24	С	Сергія і Вакха, мч.	Теклі, Первомучениці	
8	25	Ч	Пелагії, пр.	Євфросимії, пр.	
9	26	П	+ Якова Алфеева, ап.	+ Івана Богослова, ап.	
10	27	С	Євлампія й Євламπίї, мч.	Каллістрата, мч.	
11	28	Н	20 п. ЗІСЛАННЯ Філіпа, ап. диякона	19 п. ЗІСЛАННЯ + Харитона, ісп.	Гл. 2 Єв. 8
12	29	П	Прова й інших мч., Косми, пр.	Киріяка, пр.	
13	30	В	Карпа, Папіли, мч.	Григорія, Вірменсь., свмч.	
14	1	С	Параскеви, пр., Назарія, мч.	Покров Пресв. Богородиці	
15	2	Ч	Євтимія, пр.	Кипріяна, свмч.	
16	3	П	Лонгіна Сотника, мч.	Діонісія, свмч.	
17	4	С	Осії, прор., Андрія Крит., прмч.	Єротея, свмч., Франціска	
18	5	Н	21 п. ЗІСЛАННЯ + Луки, ап. й еван.	20 п. ЗІСЛАННЯ Харитини, мч.	Гл. 3 Єв. 9
19	6	П	Йоїла, прор., Уара, мч.	+ Томи, ап.	
20	7	В	Артемія, вмч.	Сергія і Вакха, мч.	
21	8	С	Іларіона Вел., пр.	Пелагії, пр.	
22	9	Ч	Аверкія, свт.	+ Якова Алфеева, ап.	
23	10	П	Якова, ап.	Євлампія й Євламπίї, мч.	
24	11	С	Арети й ін. мч.	Філіпа, ап. диякона	
25	12	Н	ЦАРЯ ХРИСТА Маркіяна й Мартирія, мч.	ЦАРЯ ХРИСТА Прова й ін. мч., Косми, пр.	
26	13	П	+ Дмитрія Великомученика	Карпа, Папіли, мч.	
27	14	В	Нестора, Капітолїни, мч.	Параскеви, пр., Назарія, мч.	
28	15	С	Терентія й Неонїли, мч.	Євтимія, пр., Лукіяна, прмч.	
29	16	Ч	Анастасії, прмч.	Лонгіна Сотника, мч.	
30	17	П	Зиновія й Зиновії, мч.	Осії, прор., Андрія Крит., прмч.	
31	18	С	Стахія, Амплія, ап.	+ Луки, ап. й еван.	

Листопад

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

Г. Ю.

1	19	Н	23 п. ЗІСЛАННЯ Косми і Дам'яна, чуд.	Гл. 6 Єв. 1	22 п. ЗІСЛАННЯ Йоїла, прор., Уара, мч.	Гл. 5 Єв. 11
2	20	П	Акиндіна, Пигасія й інших мч.		Артемія, вмч.	
3	21	В	Акипсима, Йосифа, мч.		Іларіона Великого, пр.	
4	22	С	Йоанікія, пр., Ермея, мч.		Аверкія, свт.	
5	23	Ч	Галактіона й Епістими		Якова, ап.	
6	24	П	Павла, ісп.		Арети й ін. мч.	
7	25	С	33 мучеників, Лазаря, пр.		Маркіяна й Мартирія, мч.	
8	26	Н	24 п. ЗІСЛАННЯ Собор Арх. Михаїла	Гл. 7 Єв. 2	23 п. ЗІСЛАННЯ + Дмитрія Великомученика	Гл. 6 Єв. 1
9	27	П	Матрони, Теоктисти, пр.		Нестора, Капітолїни, мч.	
10	28	В	Ераста, Оліпмія й інших ап.		Терентія, Неонілі, мч.	
11	29	С	Теодора Студ., Віктора, мч.		Анастасії, Аврамія, пр.	
12	30	Ч	+ Йосафата, свмч.		Зиновія й Зиновії, мч.	
13	31	П	+ Івана Золотоустого, свт.		Стахія, Амплія, ап.	
14	1	С	+ Филипа, ап.		Косми і Дам'яна, чуд.	
15	2	Н	25 п. ЗІСЛАННЯ Гурія, Самона, ісп. (Пилипівка)	Гл. 8 Єв. 3	24 п. ЗІСЛАННЯ Акиндіна, Пигасія й інших мч.	Гл. 7 Єв. 2
16	3	П	+ Матея, ап. й еван.		Акипсима, Йосифа, мч.	
17	4	В	Григорія Неокесарії, свт.		Йоанікія, пр., Ермея, мч.	
18	5	С	Платона й Романа, мч.		Галактіона й Епістими, мч.	
19	6	Ч	Авдія, прор.		Павла, ісп.	
20	7	П	Григорія, пр., Прокла, свт. <i>бл. Йосафати Гордашевської, пр.</i>		33 мучеників, Лазаря, пр. <i>бл. Йосафати Гордашевської, пр.</i>	
21	8	С	Вхід у храм Пресв. Богор.		Собор Арх. Михаїла	
22	9	Н	26 п. ЗІСЛАННЯ Филимона й інших ап.	Гл. 1 Єв. 4	25 п. ЗІСЛАННЯ Матрони, Теоктисти, пр.	Гл. 8 Єв. 3
23	10	П	Амфілохія і Григорія, свт.		Ераста, Оліпмія й інших ап.	
24	11	В	Катерини, Меркурія, вмч.		Теодора Студ., Віктора, мч.	
25	12	С	Климентя, папи, свмч.		+ Йосафата, свмч.	
26	13	Ч	Аліпія, пр.		+ Івана Золотоустого, свт.	
27	14	П	Якова Перс., вмч.		+ Филипа, ап.	
28	15	С	Стефана Нового, прмч.		Гурія, Самона, ісп. (Пилипівка)	
29	16	Н	27 п. ЗІСЛАННЯ Парамона, Філумена, мч.	Гл. 2 Єв. 5	26 п. ЗІСЛАННЯ + Матея, ап. й еван.	Гл. 1 Єв. 4
30	17	П	+ Андрія Первозваного, ап.		Григорія Неокесарії, свт.	

ГРУДЕНЬ

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

григоріянський (новий стиль)

юліянський (старий стиль)

г. ю.

1 18 В	Наума, прор.	Платона і Романа, мч.
2 19 С	Авакума, прор.	Авдія, прор.
3 20 Ч	Софонії, прор.	Григорія, пр.
4 21 П	Варвари, вмч., Ів. Дамаск., пр.	Вхід у храм Пресв. Богородиви
5 22 С	+ Сави Освященного, пр.	Филимона й інших ап.
6 23 Н	28 п. ЗІСЛАННЯ Миколая Чудотворця, свт.	Гл. 3 27 п. ЗІСЛАННЯ Амфілохія і Григорія, свт. Гл. 2 Єв. 6 Єв. 5
7 24 П	Амвросія, свт.	Катерини, Меркурія, вмч.
8 25 В	Патапія, пр.	Климента, папи, свмч.
9 26 С	Непорочне Зачаття	Аліпія, пр.
10 27 Ч	Мини, Єрмогена, мч.	Якова Перс., вмч.
11 28 П	Даниїла стовпника, пр.	Стефана Нового, прмч.
12 29 С	Спиридона, свт.	Парамона, Філумена, мч.
13 30 Н	ПРАОТЦІВ + Євстратія, Ореста, мч.	Гл. 4 28 п. ЗІСЛАННЯ + Андрія Первозваного, ап. Гл. 3 Єв. 7 Єв. 6
14 1 П	Тирса, Левкія й інших мч.	Наума, прор.
15 2 В	Елевтерія, свмч., Павла, пр.	Авакума, прор.
16 3 С	Агея, прор.	Софонії, прор.
17 4 Ч	Даниїла й Ананії, прор.	Варвари, вмч., Ів. Дамаск.
18 5 П	Севастіяна і вояків, мч.	+ Сави Освященного, пр.
19 6 С	Боніфатія, мч.	Миколая Чудотворця, свт.
20 7 Н	ПЕРЕД РІЗДВОМ, ОТЦІВ Ігнатія Богоносця, свмч.	Гл. 5 29 п. ЗІСЛАННЯ Єв. 8 Амвросія, свт. Гл. 4 Єв. 7
21 8 П	Юліяни, мч.	Патапія, пр.
22 9 В	Анастасії, вмч.	Непорочне Зачаття
23 10 С	10 мучеників у Криті	Мини, Єрмогена, мч.
24 11 Ч	Навечір'я Різдва, Євгенії, прмч.	Даниїла й Ананії, прор.
25 12 П	РІЗДВО ХРИСТОВЕ	Спиридона, свт.
26 13 С	Собор Пресв. Богородиці	+ Євстратія, Ореста, мч.
27 14 Н	ПО РІЗДВІ Стефана, первомуч.	Гл. 6 ПРАОТЦІВ Єв. 9 Тирса, Левкія й інших мч. Гл. 5 Єв. 8
28 15 П	Мучеників у Нікомидії	Елевтерія, свмч., Павла, пр.
29 16 В	Дітей убитих у Вифлеємі	Агея, прор.
30 17 С	Анісії, мч., Зотика, пр.	Даниїла й Ананії, прор.
31 18 Ч	Меланії Римлянки, пр.	Севастіяна і вояків, мч.

ДО 100-РІЧЧЯ СТРІЛЕЦЬКОЇ СЛАВИ

1

Дмитро ЖУРАВЛЬОВ

МАКІВКА – СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЗВИТЯГИ

Битва за Маківку тривала від 29 квітня до 4 травня 1915 року. Гора ця розташована у Карпатах, у Сколівських Бескидах, в трикутнику Головецьк-Тухля-Грабовець, тепер це Сколівський район Львівської області. Центральна її вершина – 958 метрів над рівнем моря, північно-західня – 794 метри, східня – 936 метрів.

Лінія фронту проходила між східною (утримували росіяни) і головною вершинами.

Австрійською 55-ою піхотною дивізією командував Ігнац Фляйшман. 130-ою бригадою, у резерві котрої перебували Українські Січові Стрільці, керував українець (русин) полковник Йозеф (Йосип-Михайло) Вітошинський фон Добраволя. Комендантом гори був капітан Георг Дрозд.

1-им куренем легіону командував Григорій Коссак, 2-им куренем – отаман Семен (Сень) Горук. Додатковою („кадровою“) сотнею, що готувала поповнення для легіону, командував сотник Никифор Гірняк.

Серед командирів сотень – один з головних організаторів УСС Омелян Левицький, Андрій Мельник, Дмитро Вітовський, Роман Сушка, а також двоє перших в арміях ХХ ст. жінок-офіцерів – Олена Степанів і Софія Галечко.

Зауважимо: майбутній полковник УСС та провідник УВО і ОУН Євген Коновалець у 1914-1915 роках не був офіцером легіону УСС, у російський полон потрапив у червні 1915 року як офіцер 19-го австрійського полку ландверу Львова (полк нараховував до 60 відс. українців, його частини теж були на Маківці).

Російською 78-ою дивізією, три полки котрої штурмували Маківку, командував досвідчений генерал-майор Володимир (Карл Йохан Вольдемар) Альфтан. 2-ою бригадою в складі дивізії – генерал-майор Михайло Матвеев, Овруцьким полком – полковник М. О. Трубніков, Самарським – полковник Д. О. Шелехов.

Після поразки австро-угорської армії в зимовому наступі та капітуляції фортеці Перемишля 22 березня перед росіянами війська російського Південно-Західнього фронту розпочали новий наступ у Карпатах. Наприкінці березня відбулася так звана „великодня битва“, виграна німцями й австро-угорцями, котрі захопили важливий хребет Звинин і гори Маківка та Плішка неподалік села Козьове.

Командування російським 22-им корпусом спробувало повернути втрачені позиції, розпочавши серію атак на згадані гори. З австрійського боку в боях брали участь полки лянштурму (резерву або ополчення) та угорські піхотні полки у складі 129-ої та 130-ої бригад (з українців, поляків, чехів, словаків, угорців).

Власне верхівку Маківки обороняв зведений батальйон Г. Дрозда. Всього кілька тисяч людей на різних етапах боїв (з них вісім сотень, 800-1000 легіонерів УСС). Чисельність російських військ, які штурмували Маківку, сягала на різних етапах 3-4 тис. вояків зі складу 309-го Овруцького, 147-го Самарського, 148-го Каспійського та 311-го Кременецького полків (серед яких теж було багато українців).

Маківка, доволі важка для сходження зі східного боку, була добре укріплена кількома рядами окопів і колючим дротом, на вершині споруджено якесь спеціальне укріплення (у російських документах – „редут“).

Курені УСС не мали власних кулеметів чи гармат, вони, ймовірно, використовувалися як резерв для контратак, однак, їх підтримували своїм вогнем мадярські частини з 8-міліметровими кулеметами Шварцлозе „M07/12“ (дешевші, простіші, легші, але менш ефективні, ніж знаменитий „Максим“, відомий у німецькій версії як „MC-08“ або в російській – „Максим“ зразка 1910 року), тяжка та середня австрійська корпусна артилерія, включно з 210-, 240- та 305-міліметровими важкими гаубицями Мерсер-Шкода (російській артилерії 1915 р. уже бракувало снарядів).

Основною зброєю стрільців були магазинні п'ятизарядні гвинтівки Манліхера (зразка 1895 р. М 1895 та старіші), точні, міцні, скорострільні, доволі надійні, з багнетом-ножем. Їхні супротивники мали на озброєнні знамениту трьохлінійку – гвинтівку Мосіна зразка 1891 року – надійну, міцну, просту і дешеву, але важку, з дещо застарілим чотиригранним багнетом.

Новою зброєю австрійських військ були ранцеві вогнемети.

Обидві сторони широко використовували ручні гранати.

Усього російські війська провели три запеклі штурми Маківки – 29 квітня, 1 травня та 4 травня. Перший штурм, проведений Овруцьким полком у ніч з 28 на 29 квітня, був успішним – взято в полон до 100 австрійських і мадярських лянштурмістів, онак, після артобстрілу шести сотням січовиків вдалося відкинути ворога вогнем з гвинтівок і штиковою атакою, відбивши окопи та кілька захоплених ворогом кулеметів.

Удруге росіяни спробували щастя на Маківці в ніч з 30 квітня на 1 травня силами поріділих Овруцького і Каспійського полків. Перед світанком російські полки, очолювані офіцерами з іконами в руках, кинулися на атаку, прорвали оборону австрійців і закріпилися на Маківці, взявши в полон понад 500 вояків, завдавши певних втрат і сотням Мельника та Будзиновського зі складу УСС.

І знову ситуацію виправили січові стрільці, бо обидва їхні курені пішли в бій разом з угорськими піхотинцями-гонведами після страшного артобстрілу з важких гаубиць. Вибивши росіян з

Маківки, січовики утримували головну вершину аж до 3 травня, коли їх відвели в тил.

Російські полки (особливо Овруцький) зазнали у штурмах чималих втрат – до 3 тис. людей вбитими, пораненими та полоненими, австрійці 4 травня втратили, за російськими даними, до 2,3 тис. полоненими, кілька кулеметів, кількість вбитих і поранених невідома. Легіон УСС зазнав відносно невеликих втрат – 42-50 вбитих, 76 поранених, 35 полонених. Виснажені на Маківці, російські полки Альфтана не змогли допомогти іншій колоні взяти гору Плішка, наступ росіян у Сколівських Бескидах було зупинено. Ще 2 травня почався Горлицький прорив, і невдовзі армії царя були змушені розпочати відступ з Галичини. УСС, деякі австрійські та мадярські частини виявили добрий вишкіл і високий бойовий дух, загалом рідкісний в австро-угорських підрозділах.

Битва за Маківку – чудово відома і на заході України, і також, 1990-их років, на Наддніпрянщині. Широко вона використовувалася спочатку австрійським командуванням, а згодом українськими патріотичними колами у патріотично-виховних цілях.

Сьогодні для патріотично налаштованих українців Маківка – символ незламності українського бойового духу, перша невелика моральна перемога після століть бездержавного існування. Згадана в фолкльорі (найвідоміші стрілецькі пісні, присвячені події – „Гей, на горі, на Маківці“, „Гей, зі Львова до Мукачева“).

Ще наприкінці 1980-их років почалося відновлення стрілецьких могил на Маківці, 1999 року на центральній вершині збудовано меморіал, відзначаються річниці битви.

Про автора:

Дмитро Журавльов – історик, автор дослідження „Визначні битви та полководці української історії“. Харків.

Петро ЧАСТО

„ГЕЙ, ТАМ, НА ГОРІ, СІЧ ІДЕ!“

Ще за рік до вибуху війни Український Січковий Союз утворив Стрілецьку секцію, в якій галицька молодь набувала військового досвіду. Секція дала початок місцевим, у великих селах і містечках, Товариствам УСС і вже на початку 1914 року їх було 94. З найдосвідченіших, найдисциплінованіших і найвольовіших юнаків у серпні того року постав Леґіон Українських Січових Стрільців. Згодом-згодом, вже після розпаду СРСР, дослідник становлення і розвитку українських збройних сил Богдан Якимович написав: „Леґіон Українських Січових Стрільців став першою військовою формацією українців у ХХ ст. Невеликий кількісно, але сильний своїми ідеалами, готовністю до самопожертви в ім'я здобуття Україною своєї державности, за чотири роки Першої світової війни леґіон став першорядною бойовою одиницею. Його діяльність була найкращою пропаґандою ідей опори на власні сили, збройної боротьби за Українську державу...“.

„Свобода“ у своєму полі зору втримувала усі ці процеси від самого їхнього виникнення. 5 вересня, посилаючись на львівське „Діло“, наша газета повідомила, що „українці заклали Головну Українську Раду, котра видала Маніфест до українського народу, який взиває стати проти царської держави до боротьби з оружжем в руках за визволення України...“ і що „всі українські стрілецькі організації сполучено в одну – „Українські Січові Стрільці“, на чолі якої стоїть Українська Боева Управа...

До українського війська зголошувалися старші і молодші масово, серед великого запалу...

В наступному числі, з 8 вересня, „Свобода“ вмістила текст цього Маніфесту. Він закликає беззастережно покладатися на власні сили і закінчується такими рядками: „Нехай же цей поклик знайде відгомін в кожному українському серці! Нехай збудить в цілому народі давнє козацьке завзяття! Нехай вся наша суспільність буде найдіяльнішим учасником грядучих подій! Нехай віддасть всі свої матеріальні і моральні сили на те, щоб історичний ворог України був розбитий. До бою – за здійснення ідеалу, який в теперішню хвилю з'єднує ціле українське громадянство! Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце Вільної України!“.

В „шапкових“ заголовках 1-ої стор. „Свободи“ з 10 грудня 1914 року:

„100,000 москалів полонено в битвах коло Лодзі.

Велика перемога австрійців під Добчицями: 5,000 москалів взято у неволю.

Австрійські війська проганяють москалів з Угорщини.

Відзначення українських січових стрільців за хоробрість“.

І далі: „Дня 11 падолиста с. р. генерал Фляйшман пришив медалі хоробрости отримувачам і членкиням Українських Січових Стрільців: Зенонові Носковському, Якову Струхманчукові, панні Олені Степанівній і панні Софії Галечківній“. В дужках редакція від себе додала таке уточнення: З. Носковський – син священика з Бучаччини, студент Львівського університету, Я. Струхманчук – син селянина з Росохватця з Підгаєччини, талановитий мистець-малювальник, закінчив Академію мистецтв в Парижі, Олена Степанівна – дочка священика, студентка Львівського університету, добре знана в середовищі галицького українства, оскільки „від чотирьох

літ визначалася яко надзвичайно справна провідниця українських „Сокілок“ у Львові...

„...Генерал Фляйшман виголосив довшу промову, в якій вказав з признанням на відвагу і витривалість Українських Січових Стрільців... З особливим признанням висловився генерал про хоробрість обох відзначених медалями дівчат...“.

Нижче іде повідомлення про смерть у віденському шпиталі 20-річного січовика Василя Даниловича. Юнак цей загинув не в бою, все ж випадок досить промовистий: січовик був студентом Львівського університету і, хоч мав тяжку серцеву недугу, домігся зарахування до Леґіону, воліючи вмерти за спільну справу.

Леґіон УСС, який налічував лише 10,000 вояків, звертав на себе увагу особливим бойовим духом і дисциплінованістю і на загальному тлі австро-угорського війська виглядав яскраво й привабливо. Дуже ймовірно, що саме усуси збудили у воюючій Європі зацікавлення українським питанням. Принаймні саме в тому часі з'являлися в європейській пресі прихильні до українців публікації, і „Свобода“ негайно знайомила з ними своїх читачів. „Франкфуртер Цайтунг“: „Добровольці, зложені з українських гірських хлопців, переповнені ненавистю до москаля і тому радо громадаються коло своєї хоругви. Тому що вони знаменито знають околиці, наносять ворогові великі втрати...“ („Свобода“, 30 січня 1915 року).

Віденський „Найес Вінер Журналь“: „Ми маємо коло нас українських добровольців. Гарні хлопці. Велика часть з них – се гімназійні й університетські студенти від 16 до 20 літ, а між ними є троє дівчат...“ (там же).

Німецькомовна будапештська газета „Пестер Льюйд“: „...Січові стрільці є очима нашої армії. У вивідуванні і розвідуванню Українські Стрільці є просто незрівнянні. Їх молоді лица і сяючі завзятем очі вносять у ряди жовнірів веселість і запал. Се молоденькі хлопці, образовані, і вони з власної волі пішли боротися з ворогом. А це ділає на інших жовнірів, наче запальна іскра. Навіть дівчата борються в рядах Українських Стрільців...“ (Свобода“, 4 лютого 1915 року).

Берлінська „Національ Цайтунг“: „З великим зацікавленням слідить тепер німецька публіка за українською справою. Шкода, що се так пізно наступило. Так само ми досі менше займалися російським питанням, як би сего зріст держави і російських вели-

кодержавних стремлінь вимагав. Німецький нарід ще надто звик очікувати від правительства, щоб воно надавало напрям його політичним думкам. Се буде задачею будучих днів – потягнути наш народ і на тім полі до свободного думання, а його увагу звернути на міжнародні справи та життя-буття більших і менших народів...

...Націоналістичний рух, який захопив був в останніх роках цілий світ, мав принести розв'язку українського питання, але теперішня війна і роля Росії в ній відсунули сю справу назад...

...Думка висвободження України з-під московського ярма – не нинішня, але в теперішній час війни захопила вона не лише проводирів українського руху, але весь загаль...“ (Свобода“, 15 квітня 1915 року). Поряд з цією публікацією – фотографія січовички Олени Степанів у військовій уніформі і з шаблею при боці. У підписі – повідомлення, що „доси вступило до Українських Січових Стрільців 36 українських дівчат“.

Віденська газета „Діло“: „...Українці мають тверду надію, що війна принесе їм освободжене з російського ярма. З погляду міждержавної політики нема ніякого сумніву про рацію існування України, свободної від російського ярма. Безпосередній життєвий інтерес Австро-Угорщини і Німеччини наказує сим державам доложити всіх сил, щоб визволенням України підрізати в самім корені заборчість московського племені супроти Європи. Се єдиний шлях до оборони перед грізною російською небезпекою. Інших шляхів нема...“ („Свобода“, 24 квітня 1915 року).

29 квітня „Свобода“ передрукувала статтю німецького вченого Рудольфа Айкена з віденської „Україніше Нахріхтен“: „...Через визволення українського народу прибере ціле східне питання цілком інший вигляд. Які б не були перешкоди й небезпеки, що стрінули б українців на дорозі до їх гаряче бажаної ціли, нас, німців, ніколи вони не повинні здержати від пильної уваги для справи і гарячих симпатій для тих мужів, котрі зі щирої любови до свого народу хотіли б повести його до більшої самостійности і до свободного розвою“.

Поряд зі статтею проф. Р. Айкена – прихильні до української справи відгуки німецьких газет „Кельніше Фолькецайтунг“, „Гановершер Курієр“, „Шлесіше Цайтунг“, „Бреслявер Морген-Цайтунг“, „Естерайхіше Рундшав“, „Форвертс“, „Франкфуртер Цайтунг“.

А тим часом про українців добре свідчили нові й нові повідомлення з фронтів. У битвах за Ужоцький перевал в Карпатах „вславився хоробрістю, між іншими полками, також і 24 полк. Отсей полк зложений виключно з українців, а іменно з повітів Коломийського і Косівського. Звичайно називають сей полк гуцульським, бо більша його частина складається з гуцулів, які є звісні з великої відваги і хоробрости...” („Свобода“, 27 квітня 1915 року).

Великою цінністю є в „Свободі“ часів Першої світової війни кожна публікація авторства самих учасників боїв. Відомо, що серед усусусів було багато талановитих молодих людей, котрі згодом започаткували велику літературу про Українських Січових Стрільців – вірші, пісні, оповідання, спогади.

Ось фрагмент з „Оповідання Січового Стрільця“ у „Свободі“ 16 січня 1915 року: „...Мене поставили перед одною хатою на варті, у якій замкнено кількох полонених москалів. У довгих чоботах і баранкових шапках вони поволі снувалися крізь кімнату. Рослий москаль, величавої постави, притулювся у кутику кімнати і мовчки глядів перед себе. „Про що так важко думаєте?“, – запитав я його...

„Як хочете виколоти мені очі, то мені було б миліше, щоб ви мене таки відразу вбили“, – відповів мені сумним голосом.

„А се що за балакання? Ми не виколємо нікому очей!“.

„Чи се можливе? Наші офіцери заєдно товкмачили нам, що австрійці виколують своїм полоненим очі та відрізують їм язиками“. „Та не будьте дитиною, вірте мені, що в тім нема ані слова правди і не виколимо вам ні ваших очей, ані не обріжемо вам язика. Можете тут відразу, хоч би й зараз співати!...“.

Надзвичайно важливий змістом „Лист українця з поля війни“ – жовніра 33-го Стрийського полку піхоти („Свобода“, 1 травня 1915 року):

„...Часто говорив я з полоненими москалями. Питаю сейчас, з котрої губернії – чи великорос (москаль), чи малорос (українець). Багато стрічав я між ними неграмотних. Але стрічав і дуже освічених, які знали історію України, „Кобзаря“ Шевченкового майже напам'ять, знали про українські відносини не тільки в Росії, але й в Галичині. Чували, що українці в Австрії добиваються свого університету у Львові, читали українські часописи, які виходять

в російській Україні, з них довідалися про величавий сокільсько-січковий здвиг у Львові, хоч то були прості солдати.

Мав я нагоду розмовляти і з російськими офіцерами-бранцями. Одного разу стрів дуже інтелігентного українця, з котрим ходили майже два дні, нім його і його товаришів, а було їх всіх сімох, передали, куди треба. В ескорті був і я яко товмач, бо вони не знали по-німецьки і не годні були розмовитися з нашими офіцерами. Я знова не розумів по-московськи, але з офіцером-українцем говорив так самісінько, як ми, селяни, говоримо в Стрийщині... З дводневної з ним розмови переконався я, що він є зовсім свідомим українцем і що радий з наших народних успіхів в Галичині...“.

15 травня 1915 року „Свобода“ повідомляє про чергове відзначення українських січових стрільців за хоробрість у боях: Срібної медалі хоробрости 1-ої класи вдовоєні хорунжий Роман Камінський, старший десятник Станіслав Мажевський і вістун Михайло Коник. Срібної медалі хоробрости 2-ої класи – хорунжий-санітар Володимир Свідерський, старший десятник Іван Дупляк, десятник Роман Робульський, вістуні Людвик Стрільчук і Микола Покач, стрільці Стефан Фрай, Дмитро Сав'юк і Дмитро Савчук.

У тому ж числі – про авдієнцію президента Головної Української Ради д-ра Костя Левицького і голови Союзу українських послів на Буковині Миколи Василька у Головнокомандувача австро-угорської армії, престолонаслідника Карла Франца Йосифа. „...На цих авдієнціях підніс др. К. Левицький з притиском вірність українців для цісаря і держави, яка саме проявляється на полях битви в хоробрості українських жовнірів і Українських Січових Стрільців, і просив прийняти найпокірнішу подяку за опіку Головної команди армії над українськими добровольцями...“.

В усусівській літературі чимало сторінок присвячено боям за карпатські вершини – Маківку, Острий Верх, Кливу. Ці бої точилися майже два місяці. Стратегічне значення Маківки полягало в тому, що тільки здобувши її, росіяни могли перейти з Галичини в Закарпаття. Російськими військами в цій карпатській операції командував генерал Олексій Брусилов, досвідчений полководець, під своєю рукою він тримав також „залізні дивізії“ генералів Леонтія Корнілова і Олександра Каледіна. Саме та зима в Карпатах випала особливо сувора, сніги досягали до пояса. Оскільки росіяни звиклі до морозів, то їхні командири розраховували, що австрійсько-

німецькі та угорські війська в умовах лютого холоду не витримують постійного натиску. До того ж, бойовий дух москалям підняв приїзд на загарбану вже галицьку землю царя Миколи II.

Вирішальну лінію фронту між Маківкою і Кливою боронив, починаючи від березня, Легіон усусів, який входив до складу 130-ї австрійської бригади. Одначе, ні вдень, ні вночі січові стрільці, лежачи в глибоких снігах, не давали брусиловцям прорвати лінію фронту – ні справа, ні зліва.

15 квітня австрійсько-німецькі дивізії, застосувавши могутній і безперервний артилерійський обстріл, зламали російську оборону, а 24 квітня здобули Острий Верх. У відповідь генерал О. Брусилов з'єднав зі своїми військами всі резервні дивізії, включно з відбірним 16-им полком, почесним командиром якого був сам цар, і 28 квітня розпочав контрнаступ в напрямі Маківки, щоб відтак повернути собі ще важливіший Острий Верх. Натиск брусиловців, гарматний і стрілецький, був такий сильний, що угорські полки відступили з цієї лінії фронту – не готові були проливати кров за чужу землю.

Росіяни просувалися вперед аж до моменту, коли шлях їм перегородили п'ять сотень усусів, озброєних кулеметами. Наступ росіян захлинувся, але тільки до наступного дня, 29 квітня. Московські гармати перетворили Маківку на пекло, але коли дійшло до рукопашного бою, москалі натрапили на непробивну стіну....

„Свобода“ з 31 липня 1915 року:

„Українці! Повні гордості можете споглядати на ваші найновіші геройські подвиги! Вічна буде в історії слава сих хоробрих діл – золотий лавровий листок також у вашій національній історії....“ з такими словами признання і подиву звернувся генерал Фляйшман у дивізійнім приказі до Українських Січових Стрільців за їх геройську хоробрість у битвах на Маківці у днях 29 цвітня і 1 мая...“.

Про загальні обставини цих битв і про подробиці боїв звітував у „Свободі“, як її власний военний кореспондент, Ростислав Заклинський: „Велика перемога Українських Січових Стрільців“ – 3 червня, „В першій битві“ – 8 червня, „Звідунча стежа“ – 10 червня, „Пошесть тифу“ – 12 червня, „Під огнем москалів в селі Грабівці Скільським“ – 15 червня, „Признання Українським Січовим Стрільцям“ – 17 червня, „Українські Січові Стрільці перші увійшли до давньої галицької столиці“ – 7 серпня, „Побідний похід“

– 19 жовтня, „Останні настрої“ – 18 листопада, „З недавніх боїв“ – 7 грудня, „Лист з поля“ – 14 грудня, „Обоз“ – 21 грудня, „Перед лицем Сфінкса“ – 25 грудня, „З перемог українських Січових Стрільців“ – 1 січня 1916 року, „Стрільці виїждять в поле“ – 6 січня, „Як живеться тепер УССтрільцям?“ – 1 лютого.

Крім того, „Свобода“ друкувала матеріяли багатьох інших авторів на тему УСС. Тоді ж народжувалося і художнє слово, присвячене юним галицьким визволителям рідної землі.

Два тільки приклади: вірш Петра Кармаського „Прощання вмираючого січовика“ („Свобода“ 5 червня 1915 року)

*...Не жалуйте мене, нажився я доволі
І дорого продав своє життя,
Моє ім'я воскресне з забуття,
Як вдарить грімко дзвін на празник миру й волі...*

У цьому ж числі – Василь Щурат, „Перемишлеві“:

*...Нехай на тебе цар Микола
Всю дич Сибіру вишле
Ти гордо глянеш з гір довкола,
Престольний Перемишле!*

Збройна акція УСС як недвозначний опір московському насильству не залишилася, певна річ, непоміченою в Росії, в середовищі її політичних й ідеологічних стратегів. „Свобода“ 25 травня 1915 року передрукувала з московської щоденної газети „Новое Время“ цей сповнений ненависти до української свободи шовіністичний пасаж „...Особливо тут у нас, в Росії, ми не можемо допустити до українського руху. Російське правительство мусить у власнім інтересі знищити українство, бо Україна – це найбагатша провінція Росії. Коли б удалося здійснити мрії тих злочинних агітаторів, то Росія мусіла б втратити своє велике значення в Європі і в світі. Тут розходиться о політичне і господарське життя, і тому треба хоч би найкривавішу боротьбу проти українського руху уважати за оправдану. Росія не може і не повинна вже у власнім інтересі позволяти на те, що Австрія часть московського народу в Галичині („Свобода“ тут додає свою репліку: „Галицьких українців

„Новое Время“ уважає за москалів) признала самостійним українським народом, дала йому свободу і права, через що притягає до себе російських українців, наче магнет. Вони уважають себе і признаються до народу, який ніколи не існував, але який штучно витворила Австрія, а тепер домагаються признання українського народу також і в Росії. Ся австрійська політика була постійним вивозом, бо виплекане нею українство в Росії стреміло і стремить до злуки з австрійськими українцями, сподівачися, що під пануванням Австрії зможе свобідно розвиватися...”.

Цей „теоретичний“ великодержавний шовінізм повною мірою виказував себе у практичному україножерстві російської окупаційної армії в Галичині.

„Свобода“ з 14 серпня 1915 року – про „нечувані російські насильства в Галичині“ і „новий спосіб войовання москалів“, які „... палять села, нищать збіже і пашу в полі, забирають молочене збіже, всю худобу, безроги і т. д., забирають всі дзвони з дзвіниць і церков, і взагалі все, що зроблене з міді або мосяжу, і все зрабоване вивозять до Росії. Забирають всіх мужчин від молодого віку до старого, котрі могли б служити ще якою-небудь поміччю у війні, та вивозять їх углибину Росії...”.

В очах галицького українства Українські Січові Стрільці були єдною запорукою від цього азійського вандалізму. Загальна Українська Рада у Відні підкреслювала у своєму спеціальному посланні „Українським Січовим Стрільцям“ („Свобода“, 14 серпня 1915 року):

„...Від самого початку війни глядить наша суспільність на Українське Січове Стрілецтво з найбільшим подивом, щирою вдячністю і правдивою гордістю...

В обороні прадідної землі, прав і вольностей, освячених кров'ю і смертю народних мучеників та зрошених потом народних робітників, – Ваші Товариші віддали своє життя, Ви дальше проливаєте свою кров... На сторожі долі українського народу Шевченко поставив огненне, пророче Слово, з Шевченкового Слова вирости ви, борці за долю і волю України, і на сторожі поставили своє тверде, залізне діло. З того діла, з крові і кости Українського Січового Стрілецтва виросте нова Україна! Україну свободолюбну, що змагає до ідеалів демократії, правди і справедливости, Ви вивели на світову арену, поставили перед ареопаг народів культурного

світа – яко молоду, відроджену, кріпку силу, що засталає ворогів до розрахунку, жадає назад загарбаного, зрабованого та хоче жити новим, вільним, широким життям.

...Ви доказали, що українці не хочуть і ніколи не можуть бути союзниками темряви, нападництва і деспотизму, що до останньої краплі крові будуть боронити дорогоцінних скарбів вселюдського поступу і рівноправності народів перед загарбуючою рукою московського царату...“.

Як і протягом Шевченківського 1914 року, „Свобода“ майже в кожному числі подавала списки жертводавців на „Ювілейний дар для Рідної Школи“, так від серпня того ж року стала оголошувати загальногромадські збірки на Фонд Визволення України, а починаючи з січня 1915 року – і на Фонд Українських Січових Стрільців. Ці збірки зазвичай мали сильне емоційне обрамлення – добре знаючи, що серед читацького загалу нема багатих людей, редактори „Свободи“ спробували на таке душевне, проникливе слово, на котре неможливо було не відгукнутися. Одна з перших „Відозв до членів УНСоюзу в Америці“:

„...Ми не пани, ми також бідні, і також не раз голодуємо, але тому, власне, ми ліпше і щиріше відчуваємо теперішню долю наших братів в ріднім краю... Не віддали ми свого життя, ані не втратили здоров'я, ані достатку під час теперішньої кривавої бурі в Європі. Захоронені від неї далеко, за океаном, не бачимо того страшного пекла. Жодна жертва з нашої сторони для нещасних наших братів не буде завелика... Тож отворім наше щиро-руське серце тим безчисленним масам вдів, сиріт і калік по погибших війнах – наших братах! Не кидаймо їм жебрачої милостині, але даймо поважну поміч і поміч сердечну, достойну великої української громади на чужині, яка є частиною великого 40-мільйонного народу і його не вирікається, а у время люте стоїть при нім як брат при браті, як його найвірніший союзник в нещастю... Нехай же процвітає єдність цілого українсько-руського народу і любов його синів по цілім світі. Покажیم нині сю любов і єдність ділом“.

У числі з 5 червня 1915 року „Свобода“ вмістила низку художніх образків про те, як самі усуси збирали з-поміж себе на свій фонд. Наприкінці „Свобода“ додає від себе:

„Питається, що то за фонд? Стрілецький фонд, пресовий. Вони прийшли до переконання, що їх задача не кінчиться з війною. Що

який би не був вислід війни, на них, і лише на них, спаде весь тягар національної роботи. Вони відтепер приготовлюються до неї...“.

Коли Українська Боева Управа у Відні звернулася до всіх свідомих українців з закликом матеріально підтримати поранених усусусів та родини загиблих, „Свобода“ знову знайшла найточніше і найвпливовіше слово:

„... Ми збирали на всіх, а тепер окремо мусимо подумати про наших Стрільців. Усіх інших жовнірів кликав австрійський цісар, і Австрійська держава передовсім має дати поміч жертвам з-поміж них, се її обов'язок.

Одначе, Українських Січових Стрільців не кликав австрійський цісар. Їх кликала закована Україна! Їх кликав дух Хмельницького і дух всіх гетьманів України, що хотіли її вирвати з московської неволі. Їх кликав весь український народ!

*Заграла трубка пісню:
Гей, там, на горі, Січ іде,
Гей, малиновий стяг несе!*

– і з гір та з долів летіли українські полки. Ішли хлопці старші і молодші, навіть 14-літні, ішли дівчата – життя своє віддати в боротьбі з Московщиною за волю України! І в 100-літні роковини Шевченка зросили вони своєю кров'ю наші Карпати, що здержали московський наїзд....

Гей, хлопці-українці в Америці! Кожний з вас був би пішов на війну – як не до австрійського війська, то до нашого, до Січових Стрільців, там, де ваші товариші... Ваші товариші тратять жите і здоров'я, а ви бодай допоможіть їм щирим датком, так, як ваше серце вам диктує!....

А ви, українські дівчата в Америці! І ви за морем, і ви тут не терпите і не бачите того кривавого пекла, що ваші брати і сестри там... Пригадайте собі, що багато ваших сестер пішло з карабіном на плечах, що багато їх пішло до обслуги хорих і ранених, а скільки згинувало від московських куль... Чи не випадало б і вам, що тут спокійні і щасливі, дати від себе дарунок синам України, що за неї терплять:

А ви, старші вже і сиві українці в Америці! І ваші товариші пішли на поле бою. Не одного сивий волос кров'ю закипів. Не один

поклав свої старі кості в Карпатах... А вам доля судила сидіти спокійно за морем. Не сягаєте по рушницю, та по дарунок для своїх товаришів можете сягнути!“.

Не проголошувалися ці заклики та відозви намарне. Українська Народна Рада в Америці станом на жовтень 1915 року збрала на Фонд Визволення України 24,785 дол, для українських вдов і родин, потерпілих у війні, – 21,650 дол., на Фонд Січових Стрільців – 978 дол.

Згадаймо тут, що й далша, повоєнна історія Українських Січових Стрільців певною мірою переплелася з історією „Свободи“, оскільки серед її авторів знаходимо колишніх усусів. Більше того – і серед своїх редакторів вона мала одного з них, одного з найвідоміших і хоробрістю, і пісенно-поетичним, музичним та публіцистичним талантом. Ім'я це, без перебільшення, – легендарне: Роман Купчинський. Він воював у Легіоні УСС від найперших боїв, в сотні Василя Дідушка брав участь у битві за Маківку, з рядового вояка виріс до ад'ютанта полку. У 1919 році командував полком Української Галицької Армії у боях за Львів. Після поразки українських визвольних змагань був інтернований у польському таборі для старшин УГА в місті Тухолі.

Саме Р. Купчинський своєю воєнною хронікою „Новініяда“, яка ходила серед усусів з рук в руки, започаткував січово-стрілецьку пресу і архів УСС. Ще стрільцем він написав десятки пісень, котрі у 1937 році побачили світ у „Великому співаникові „Червоної Калини“ у Львові. Чимало з тих пісень сьогодні сприймаються вже як народні: Ой, там, при долині“, „Заквітчали дівчатонька“, „Пиймо, друзі“, „Ой, шумить, шумить“, „Ірчик“ та ін.

Після звільнення з польського полону вивчав філософію у Віденському університеті, студії продовжував у Львівському таємному університеті. Був співзасновником і членом редакційної колегії Львівської видавничої кооперативи „Червона Калина“, а разом з Василем Бобинським і Петром Ковжуном заснував літературно-мистецьку групу „Митуса“. Протягом 15 років працював у „Ділі“, вів там постійну рубрику „Відгуки дня“, друкував фейлетони під псевдом „Галактіон Чіпка“. У ті ж роки створив роман-трилогію з стрілецького життя „Заметіль“ („Курилася доріженька“, „Перед навалою“ і „У зворах Бескиду“).

З переїздом до Америки в 1949 році рубрику „Відгуки дня“ Р. Купчинський успішно переніс до „Свободи“. В Нью-Йорку Р. Купчинський заініціював заснування Спільноти Українських Журналістів Америки і був її першим головою. За його ж почином у 1950 році було відновлено, за львівським зразком, видавництво „Червона Калина“.

Продовжував писати пісні і музику. Тут, у США, створив слова і мелодії до 84 пісень різного жанру – від ліричних до маршових. Р. Купчинський – автор українського національно-релігійного гімну „Боже Великий, Творче Всесильний...“.

Ще така подробиця з його життя: про „Свободу“ він перше почув 10-річним хлопчиком у батьківському домі, в 1904 році, під час російсько-японської війни. Згодом дуже весело, образно знаменитий автор розповів про це у спогаді „Моя перша „Свобода“:

„...Хто прислав нам з Америки часопис – не пам'ятаю, але добре тямлю, що того дня зійшло „Діло“ на другий плян, навіть звідомлення з манжурських піль мусіли поступитися перед заморським часописом, що називався „Свобода“. Батько розложив часопис на столі, і всі цікаво розглядали його.

– Дивіться, – говорила радісно тета Ганна, то наші люди видають там, за морем, свою газету.

– Таки далекий світ! – зітхнула якось сумно моя мама, – бідні люди.

– Чому бідні? – здивувався батько. – Вони, може, краще живуть, як ми... Але прочитаємо, що вони пишуть про війну...

– О-о! – піддержав справу „реєнтий“.

Хоч звідомлення було старе, і хоч у ньому не було нічого більше, як у „Ділі“, але мені здавалося, що все те далеко ясніше й докладніше.

Я дивився на заморську газету з дивним почуттям, ніби на якусь живу особу, що приїхала з далеких сторін і зараз почне розказувати про тамошніх людей, звірів і птиць. Америка! Країна індіанців... Може, щось буде про „Шкіряну Панчоху“, Робінсона Крузо, чи про хату дядька Тома... Я нетерпляче ждав на хвилину, коли батько відложить „Свободу“.

Але це прийшло не так швидко...Після батька взяли „Свободу“ мама з тетою, а реєнтий аж кріслом скрипів, так крутився з нетерплячки.

Аж як пішла мова про Мукден, про ген. Кураткіна та ген. Куу-рокі, я потягнув зі стола „Свободу“...

В першу чергу, вона мені інакше пахла. „Діло“ заносило свіжою друкарською фарбою, а „Свобода“ та ніби пахла морем.. Чому морем не знаю, бо поняття на мав, як пахне море, але в мене було таке враження...

Самою „Свободою“, я був страшенно розчарований. Ні словечка про індіан, про слідопитів, про бобрів, а навіть про „Шкіряну Панчоху“ нічого не згадують... “

Збройна боротьба галицьких українців проти московського поневолення, національно-соборний характер цієї боротьби, генетично пов'язаний з історією Великої України, княжим Києвом і вільнолюбною Гетьманщиною, спонукала українську суспільно-політичну думку стати на рівень цих нових обставин і нових завдань. Питання майбутнього України не могло не хвилювати й американських українців. Більше того – воно мало для них першорядне значення, і це належало до загальних закономірностей емігрантського буття: етнічна громада, не тільки українська, але й кожна інша, могла зберегтися лише як організована в якусь цілість – церковно-мирянську, культурну, товарисько-допомогову, ідейно-політичну, і та цілість хоч і нагадувала у чомусь гето, водночас доконечно мусіла мати своїм живильним струменем дух країни походження, незнищений дух батьківщини.

Тому й „Свобода“ того ж воєнного 1915 року, віддаючи суцільні перші сторінки під повідомлення з фронтів, наступними сторінками змушувала своїх читачів усе глибше застановлятися над долею воюючої Галицької України, над долею всієї нації.

А глибше – це значить все точніше, об'єктивніше, безпристрасніше, долаючи в аналізі українську емоційну перечуленість, збуджувану будь-якою згадкою про Москву і ненависну московську тиранію. У редакційній статті „Україна і російська держава“ („Свобода“ з 4 травня 1915 року) бачимо незгіршу спробу якраз такої аналізи. Її висновки будуються на економічній залежності тодішньої Росії від України: Москва задля власного майбутнього не може дозволити собі втратити багатства української землі, але щоб не натрапити на опір, належить убити український національний дух, звідки й виростає всякий опір, знищити українську народно-звичаєву культуру, котра у своїй тяглості відтворює українське сві-

товідчування і світорозуміння все в нових поколіннях– сьогодні у Галичині, а завтра – в усій Малоросії.

„...І здавалося російському урядові, що коли б не стало українців в Галичині, то Росія була б врятована. Почалися робити пляни на знищенє українців у Галичині. Бо не Австрії боялась Росія, але України – галицької і російської. Почалися брехні про москалів у Галичині, про переслідування православних на галицькій землі, почалась інша подібна робота. Не о Австрію ходило Росії, але о Галичину, о те українське життя, що там росло. Не даремно російський посол Савенко в 1913 році звертав увагу уряду, що похід Росії на турецьку столицю мусить провадити через Галичину.

Але питає читач: чого ж Росія боїться? Дала б автономію Україні, а тоді і їй самій був би спокій, і українцям було б добре.

Так, але... Українці (та й усі поневолені народи) домагаються, щоб їх податки ішли на їх справи, щоб народного гроша і добра не вивозити на північ в російську землю, щоб власною працею не збагачувати чужих, а Україна належить до найбагатших країв Росії. Україна має все –

хліб, уголь, залізо, сіль, мідь, нафту. Українські угляні поля над Донцем займають 15,000 квадратних верстов і достарчають 79 процентів угля, коли вся решта Росії достарчає ледви 21 процент.

В 1908 році Україна дала 388,408,000 пудів зерна, а решта Росії - 67,412,000 (Австрія – 85,800,000).

Цукру 1908 року вироблено в Україні 81 процент.

Живе срібно–каолін дає лише Україна.

Подібно і з іншими продуктами.

Додати треба, що простір України супроти всього простору без Фінляндії займає ледви 9 процентів, а продуктів дає втрое тільки, що решта Росії.

До цих цифр додати ще треба, що 45 процентів всіх податків з України, отже, мало не половина, йде на слачення боргу, який Росія затигнула не в інтересі українського народу. Отже, Україна сплачує позичку, якої не позичала...

Се бодай приблизно дасть понятє, чому Росія боїться втратити Україну, а бодай втратити повне право розпоряджати по власній волі її багатствами...“.

Ще тривала війна, ще годі було сказати щось певне про її остаточні результати, а „Свобода“ наполегливо заглядала за лаштунки

подій, перебираючи всі можливі варіанти міжнародної розв'язки і твердо вірячи, що українське питання не стоятиме поза межами цієї розв'язки.

Дуже показова в цьому сенсі стаття „Українська справа по війні“ у „Свободі“ 6 травня 1915 року:

„Теперішня світова війна ведеться не тільки за будучність держав, які беруть в ній участь. Так само буде вона рішати про будучність народів, що втягнуті в круговорот міжнародної політики, хоч вони не мають своєї власної держави. Сюди належить передусім український нарід.

Керманичі російської політики не роблять ніякої тайни з того, що одною з головних причин воєнного виступу Росії проти Австро-Угорщини й Німеччини є українське питання: себто зі становища російської політики змагання добути українську територію Австро-Угорщини, звести таким чином українське питання до значіння питання внутрішньої російської політики і застосувати до цілого українського народу давню і добре знану політики Московщини супроти нашого народу.

З другої сторони, керманичі української національної політики стараються знайти в міжнародних кругах Австро-Угорщини і Німеччини зрозуміння для політики, яка була б противагою для того російського змагання. Хотять вони приєднати їх для політики, яка, покликуючи до державного життя український нарід, тим самим побудувала б між Середньою Європою й російською державою охоронний вал проти російської заборчости на захід, а особливо на полудне.

Котре з тих змагань і в якій мірі здійсниться, залежить від воєнного щастя, якого ніхто предвидіти не може.

Але, незалежно від сього, керманичі української національної політики повинні вже заздалегідь поробити відповідні заходи, щоб серед всяких обставин, які настануть по війні, якнайбільше забезпечити свободний розвиток нашого народу. Ціль сих заходів – досягнути се, щоб на випадок, коли б теперішня війна не рішила українського питання згідно з змаганням нашого народу до досягнення національної самостійности, український нарід не тільки не втратив національно-політичних прав, але щоб ті права зазнали як територіяльного, так і річевого розширення – так, щоб в кождім випадку дальший розвиток українського народу був забезпечений

перед замахами, на які він був виставлений перед війною – і то не тільки в Росії...

...Незалежно від висліду війни, уккраїнський нарід має повне право домагатися міждержавної охорони свого існування і розвитку“.

Тим часом війна все більше відкривалася як безглузда світова бойня, в якій не могла виграти жодна з держав-учасниць, в якій усі фатально, буквально стікаючи кров'ю, програвали. Й тому не доводилося розраховувати на належну міжнародну увагу і справедливість щодо українського питання. Залишалось тільки це – якнайтісніше згуртувати в організаційну цілість всі політичні сили України і світового українства. „...Сего великого діла, сполуки всіх політичних партій з цілої австрійської України з політичною організацією закордонних українців, довершено дня 30 цвітня с. р. (1915) на спільній нараді відпоручників всіх українських політичних партій і організацій. Нині маємо одну Загальну Українську Раду, яка під сю пору стане речником великого українського народу“.

Розмах українського національно-визвольного руху в Галичині, його збройний вияв і його ідейна напруга знаходили живий відгук не лише в підросійській Україні, але також в самій Росії, де жило багато українців, і далеко не всі вони були байдужі до долі прабатьківської землі.

1 липня 1915 року „Свобода“ повідомила про з'їзд української молоді, котра вчилася у вищих школах Росії: „...Зібрані одноголосно осудили слов'янофільські кличі, які ширить тепер московська поступова молодіж у Росії. Так само одноголосно ухвалено й резолюцію про дальшу боротьбу з російським царизмом: в сій боротьбі, на думку зібраних, українці повинні злучитися з поступовими елементами всіх народів Росії, крім російського. Рішуче відкинено порозуміння з ліберальними і соціалістичними московськими партіями, виходячи з того заложення, що ворогом України є не лише московське самодержав'я, але також і московська суспільність, навіть поступова й соціалістична, з якою українські партії й організації мають розпочати завзяту боротьбу на українській землі...“.

Водночас „Свобода“ пропагувала ті західноєвропейські теорії, в яких українському питанню відводилося важливе місце. У полі-

тологічному есеї „Бісмарк про самостійність України“, передрукованому з „Вістника Союзу визволення України“, газета ознайомила українців Америки з поглядами батька сучасної німецької нації Оттона Бісмарка, стратега і організатора об'єднання німецьких князівств в єдину державу. Ці погляди, як послідовну програму, виклав у 1888 році в берлінському часописі „Ді Гегенварт“ ідейний спільник О. Бісмарка, німецький вчений Едвард Гартман.

„Свобода“ пише: „...Основною думкою сеї студії було, що забезпечення тривалого європейського миру можливе тільки через розділ Росії на її складові частини. Гартман, а властиво Бісмарк, подав проект поділу її на три часті: західню, по Вислу і Німан, з населенням литовсько-польським і німецьким; полудневу, поміж Дністром і Двиною з одної сторони, а Доном і Волгою з другої, з включно українським населенням, і східню, з тамтої сторони Дону і Волги, з московською людністю. В такім вигляді Росія зоставалася б все-таки сильною першорядною державою, яка б мала доповненням важні задачі в Азії і була б посередницею між Європою та Азією. Зате через утрату полудневих областей, відділення від Чорного моря та припинення її рухів в напрямі до Середземного і Каспійського моря було б раз назавжди поховано значення Росії яко світової держави.

В тих полудневих областях Росії,– писав далі Гартман, – живе український нарід і через те є підстава до створення самостійного київського королівства з 18 міліонами (в той час) українського населення, яке має всі умови до самостійного життя. Змосковщення української людности неможливе, бо московський елемент є там заслабий. В разі війни привітали б українці, національні почуття яких Росія зневажає, а права топче, ворожі до Росії війська як спасителів та прилучилися б до них.

Гартман називає далі змагання Росії зайняти Царгород злудою та не віщує великої будучности всеслов'янському рухові. Кожний слов'янський нарід бажає собі самостійности. З цим не дасться погодити існування російського царства, далеко ближче до здійснення сеї думки стоїть Австрія. Коли б Росія хотіла викликати війну, то легко може стрінутися з такою судьбою, як Франція в 1870 році. В Росії є багато невдоволених елементів, які, правдоподібно, піднялися б проти неї, так що крім зовнішнього ворога мусила б вона боротися з далеко грізнішим внутрішнім противником. Доки Ро-

сія живе в згоді з Австро-Угорщиною і Німеччиною, доти не мають сі держави причини мішатися в її внутрішні відносини. Як же вона схотіла б загрожувати своїх сусідів, тоді мусіли б вони перевести відповідний територіальний поділ її, щоб зломити раз назавжди її світове панування...“.

Подиву гідне, що Бісмарк так безпомильно передбачив те, що сталося аж через 40 років.

Тим часом Загальна Українська Рада звернулася з Відня до всіх українських газет світу з закликом „занехати на час війни всяку партійну полеміку, аби з'єдинити всі сили українського народу в однім і однозгіднім стремлінні до найвищої і найважливішої національної цілі – досягнення державної самостійності України“, а в своєму Маніфесті, підписаному д-ром Костем Левицьким, Миколою Ганкевичем, Миколою Васильком, Євгеном Петрушевичем, д-ром Левом Бачинським і Олександром Скорописом-Йолтуховським, „заявляє перед цілим світом прилюдно і торжественно іменем усього українського народу, що ... коли теперішня всесвітня війна має скінчитись справді перемогою правди і справедливості, то...є конечно передовсім для українського народу, найбільш безпощадно давленого царатом...“.

У „Свободі“ 1914-1916 років ледве чи можна знайти бодай одне число, в текстах якого хоч би побіжно не заторкувалася життєдайна істина – національно-етнічна і культурно-духовна єдність галицьких і наддніпрянських українців. Серед безлічі прикладів, котрі викликають бажання перелічувати знов і знов, є й цей – надхненний політичний шкід д-ра Лонгіна Цегельського „Новітня Січ“:

„Іде повчок невеличок“ – як у старій, старинній пісні співається. Ой, і дуже невеличок! Проти величезних, мільйонних армій, що змагаються в смертельній битві хоч би тільки на однім Східнім фронті, він числом – неначе крапля в морі. Кажемо „числом“, бо національно-політичного його значення прямо годі оком досягнути.

Повних десять місяців уже отсей наш „повчок“ у полі позначає кров'ю поворотний шлях з Угорського низу через зелений Бескид у Галичину, у город князя Лева, щоб відтам поплинути даліше на схід, на Вкраїну далеку – хто знає, чи не до престольно-княжого золотоверхого Києва, матері городів наших, щоб з Дніпра-Славу-

тиці води шоломом попити, щоб з його святих гір волю України оповістити.

*Ой, у лузі червона калина
Похилилася,
А щось наша славна Україна зажурилася,
А ми тую червону калину
Підіймемо,
А ми нашу славу Україну,
Гей, розвеселимо!“*

Чи чули ви, як співають отсю пісню наші новітні запорожці? Як не чули, то не знаєте і не можете знати вповні, чим є для нас отсе невеличке українське військо, за що воно себе вважає, які горді, сміливі думи воно думає, як далеко воно мислями шибає.

*„Машерують наші добровольці
На кривавий тан,
Визволяти братів-українців
З московських кайдан.
А ми наших братів-українців
Визволимо,
А ми нашу славу Україну
Гей, розвеселимо! –*

співають далі у тій сміливій, гордій пісні, що зародилась серед грому гармат під Корсунем і Пилявою, що її співали побідні полки батька Богдана, та що на крилах своєї величної боевої мелодії долетіла через провалля віків аж до нашого покоління, щоб знову відродитися в живій дійсності, знова стати життєвою історією народу.

Так! В отсім саме значення нашого новітнього січового братства, що воно не словами, а ділами, кров'ю і залізом творить історію. Як-небудь скінчиться для нас отся велика війна, що-небудь принесе нам як народові – бодай частинне визволення, чи далішу, ще завзятішу щоденну боротьбу о право народу – почин Українських Січових Стрільців остане в нашій народній історії як криваве свідоцтво непередаваних прав нашого народу на волю, на

державну самостійність, як доказ нерозривності наших визвольних змагань, з величною державною думкою Хмельницького, Дорошенка і Мазепи, як перший лист історії новітніх зривів нашого народу за волю.

Шлях, що його має перейти український народ на дорозі до сього всестороннього визволення, до з'єдинення всієї соборної України, ще дуже довгий, тяжкий та, певне, кривавий. На тім шляху почин Українських Січових Стрільців є першим сильним кроком, що оживотворює знову давню нашу історичну дійсність, розбуджує нам національну активність та буде живим капіталом для грядучих поколінь...“.

Єдність України, її земель, її дітей – ця тема наче осяювала тексти „Свободи“ особливим духовним світлом, давала їй хист провіщень, пророкувань, котрі згодом-згодом, але неминуче ставали життєвою реальністю. Ще один з таких текстів-повіщень:

„Свобода“ 1 липня 1915 року: „Тисячі українців з Росії зробилися українськими патріотами на політих кров'ю галицьких полях і горах.. Ось вислід, який в своїм часі дуже заважить на прискорення українського руху, на збільшення його сили, вислід, якого напевне не здолають ніякі намагання і Бобринських, і Дудикевичів знищити все українське в Галичині. Зайнята російським військом українська Галичина, зрабована і розіпята воєнною силою, mimo того, власне, завдяки війні виконує тепер на широкі розміри, для десятків тисяч російських українців, те своє завдання, яке перед війною вона виконувала лише для одиниць – бути школою і розсадником національної свідомости, показувати фактами, чого може добитися, до якого степеня національного розвитку може дійти при відповідних обставинах український нарід, викликувати гаряче бажання і сором, що сього всього ще нема на російській Україні, одним словом – пробуджувати і скріпляти національну силу. Зайняття Галичини і те, що витворювало там російське правительство, нищачи українську культуру, силою нагайок заводячи цареслав'я, масово арештуючи і засилаючи без розбору українську інтелігенцію – все те лише глибше копає їй глибоку прірву між Україною і Росією. Надійде час, коли ця прірва стане смертельною для Росії. В ній знайде вона нарешті свій кінець“.

Цьому почуттю і передчуттю присвятив у „Свободі“ (4 травня 1915 року) свій вірш Василь Щурат:

В темних горах, при окопах, у болоті
там зійшлися два вояки по роботі;
не зійшлися, тільки впали край дороги
поранені – сей у плечі, той у ноги.

Один стогне: Тату милий! Мамо рідна!
Другий плаче: Діти любі! Жінко бідна!
Подивився сей на того довго, тихо,
здивувала рідна мова, спільне лихо.

„Поможіть мені, земляче, рідний брате!
Не по волі я загнався у Карпати“...
– Я поможу, милий гостю з України,
чей по волі не бажав ти нам руїни?

Б'ють гармати на добраніч, стогнуть гори,
звір лісами утікає в темні звори.
Два вояки завивають свої рани,
споминають і родину, і кайдани.

„От звела нас люта доля раз до купи,
не у гості, тільки в полі, тут, де трупи...
Виріс, брате, я далеко, у Полтаві,
а загину у Карпатах на мураві“.

Другий каже: „Горе, брате, нам нещасним,
нашим людям, нашим нивам, горам красним,
та найтяжче наше горе – люта сила,
що з братів та вороженьків поробила.

Та не плачмо, бо віджити ми ще годні:
вилічимо свої рани і народні,
кров пролита не пропаде, зродить нива,–
буде, буде Україна ще щаслива!“.

ДО 1-ОЇ РІЧНИЦІ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТИ

2

ХРОНІКА ЕВРОМАЙДАНУ ЗА СТОРІНКАМИ „СВОБОДИ“

„Свобода“, 6 грудня 2013 року

„Чорна п'ятниця“, 29 листопада, коли вільнюські сподівання України пішли прахом, і ще чорніша ніч з 29-го на 30-те, в яку пролялася кров мирних демонстрантів на київському Євромайдані, засвідчили перед Європою і перед усім демократичним світом, вже не кажучи про національно свідоме українство, що найстрашнішим ворогом незалежної Української держави на нинішній день є Президент цієї держави Віктор Яникович.

І не тому, що не підписав у Вільнюсі Угоду про асоціацію з Європейським союзом. Від цієї ганебної відмови Україна своєю історією, культурою і духом не перестане бути європейською країною. Так само, як і підписання цієї Угоди не зробило б Україну в момент ока країною зразкової європейської демократії і соціальної

справедливості. Для всього цього потрібний час, добра воля і найголовніше – святий обов'язок зберегти Україну незалежною.

І саме цей обов'язок Президент В. Янукович зневажив, безсоромно змінивши напрям руху України з Європи на Москву – на огидну путінську Москву, котра в себе вдома реставрує сталінізм і тепер за рахунок України хоче повернути собі прокляту багатьма народами імперську велич. Список московських злочинів проти України – безконечний, вони не мають прощення, а щоб ніколи й не були покарані, кремлівський цар купив за мільярди доларів кримінальника Януковича і певний, що zarazом купив, і вже назавжди, всю Україну...

„Свобода“, 13 грудня 2013 року

Анатолій Гриценко, колишній Міністер оборони України, голова партії „Громадянська позиція“: „Ніч з вівторка на середу, 11 грудня... Понад 10 годин на морозі – у сутичках, з фізичним і нервовим напруженням. Але ми таки втримали барикади з боку вулиці Михайлівської від нічних атак „Беркуту“ і „Гепарду“ Внутрішніх військ. Понад 1,000 спецбійців, оснащених і споряджених технічно, виявилися безсилими проти кількесот наших хлопців. Сила духу й мотивація громадян перемогли чисельних і тренуваних оплічників влади...“.

„Свобода“, 20 грудня 2013 року

14 грудня до столиці України прибув сенатор США Джон МакКейн. Ще того дня відомий американський політик мав зустрічі з провідниками української опозиції і з Патріярхом Української Православної Церкви Київського патріярхату Філаретом.

Наступного дня, 15 грудня, сенатор Дж. МакКейн виступив на Майдані Незалежности перед сотнями тисяч українців, котрі в мирний, але рішучий спосіб обстоюють європейський шлях розвитку України. „Ваш мирний протест захоплює, ваша країна надихає весь світ, – сказав Дж. МакКейн. – Це суверенне право України – самій вирішувати свою долю, вільно і незалежно. Доля, яку ви шукаєте, в Європі. Україна зробить Європу кращою – так само, як і

Європа зробить кращою Україну. Я кажу сьогодні всім українцям: Америка з вами!“...

„Свобода“, 24 січня 2014 року

19 січня, якраз на Водохрище, на Майдані Незалежності в Києві сталися надзвичайні події, про які ще того вечора заговорив увесь світ. Це було восьме з черги народне віче, зібрало воно знову щонайменше 100 тис. людей, але атмосфера відзначалася особливим напруженням, оскільки 60-дене чудово мирне, але прикро безрезультатне стояння на Майдані спричиняло все більше невдоволення радикально налаштованої частини молоді. Отже, увечері того дня частина молодих людей буквально пішла в бій з „Беркутом“, котрий заблюкував вхід на Майдан з вулиці Грушевського. Горіли автобуси, міліція застосувала водомети, слезогінний газ і навіть гранати, від вибухів є постраждалі.

Опозиційна трійка, Віталій Кличко, Арсеній Яценюк і Олег Тягнибок, намагалася відмежуватися від радикалів, але успіху не мала. Очевидно, в людей вичерпується міра терпіння, адже ж від повторюваного без кінця-краю гасла „Банду геть!“ антинародна і антиукраїнська банда „регіоналів“ геть не забереться.

Зрозумівши, що ситуація докорінно змінилася, В. Кличко зі сцени Майдану звернувся до Президента: „Заберіть міліцію і „Беркута“ з вулиць! Єдиним виходом з цієї страшної кризи є повна зміна влади, проти якої повстав народ. Призначте нові парламентські і президентські вибори, знайдіть в собі мужність не повторити шлях Чаушеску і Кадафі. В цій боротьбі все одно переможе український народ!“.

„Свобода“, 31 січня 2014 року

День 23 січня засвідчив значну радикалізацію протестів у багатьох обласних центрах України: понад 5,000 учасників революційного віча в Черкасах штурмували будівлю обласної держадміністрації. Рішучими і безкомпромісними були подібні штурми в Івано-Франківську, Чернівцях, Тернополі, Житомирі, Вінниці, Луцьку, Рівному. У Львові вже діє Народна Рада, котра скасувала

всі атиконституційні рішення підпорядкованої „регіоналам“ Верховної Ради, заборонила діяльність Партії Регіонів і комуністів...

24 січня Янукович призначив головою Президентської адміністрації Андрія Ключева замість Сергія Львовича, котрий завчасливо дистанціювався від влади після жакливого розбою над студентами 29 і 30 листопада минулого року. А. Ключев – це найвпливовіший „яструб“ в оточенні В. Януковича, пов'язані вони ще з Донецька, з часів кривавої війни між тамтешніми кримінальними кланами. Є докази, що саме А. Ключев, разом з Віктором Медведчуком є агентами Москви в українській політиці.

24 січня до Києва прибув з Брюсселю Комісар Європейського союзу з політики розширення Штефан Фюле, він мав зустріч з В. Януковичем, і тривалу розмову з опозиційною трійкою, Арсенієм Яценюком, В. Кличком та О. Тягнибоком. Тлом цієї візити є невдоволення в усіх європейських країнах слабкою і весь час спізнюваною реакцією Європи на події в Україні. Наприклад, на думку оглядачів лондонської газети „The Gardian“, „...криза в Україні виявляє політичний вакуум Європи... Поки Київ вирує і на його вулицях ллється кров, Європа, як виглядає, не знає, як реагувати на кризу“.

Берлінська „Suddeutsche Zeitung“ стверджує: „...В київській кризі Евросоюзові вже не вдасться знайти простих рішень, але якщо він не бажає остаточно втратити свою репутацію, йому не можна кидати українців напризволяще, ні залишати їх на милість Росії“.

Повідомлення зі сцени Мадану, що у Львові понад 5,000 людей провели в останню путь на Личаківський цвинтар убитого „Беркутом“ Юрія Вербицького, внесло в атмосферу Майдану, крім жалю і болю, ще сильніше відчуття всенародної єдності у цій святій боротьбі зі злом. Того ж дня на Дніпропетровщині поховали убитого катом-снайпером полум'яного майданівця Сергія Нігояна, 1993 року народження, вірменина з походження, який читав на Майдані поему Тараса Шевченка „Кавказ“ і тримав на барикаді траспарант „Голосом народу говорить Бог“.

У Штабі народного спротиву виступив позафракційний народний депутат Олег Ляшко, в руках він тримав звичайні селянські вила, трактуючи їх як надійний засіб самооборони. Він також по-

відомив про таємну нараду В. Януковича з найвищими командирами Збройних Сил України. Президент домагався від генералів їхньої готовності вивести військо проти народу, але почув від них відмову.

25 січня у Президентській адміністрації на Банковій вулиці відбулося третє коло переговорів опозиційної трійки, хоч Майдан не давав дозволу на це. А. Яценюк ось як пояснив ці обставини: „Усі Церкви України звернулися до нас, щоб ми продовжили переговори, і благословили нас на переговори. Країна – на межі кровопролиття. На столі в Януковича – указ про запровадження надзвичайного стану. Підпис під цим указом – це підпис під сотнями вбитих і під знищенням України“.

Самозрозуміло, що Церкви прагнуть виключно мирного розв'язання цього вкрай небезпечного протистояння між народом і узурпаторами, але коли й опозиційна трійка говорить більше про переговори і замирення, то Майдан все менше вірить їй і дедалі радикалізується. Понад 80 відс. людей на Майдан Незалежності прийшли самі, за покликом власного сумління, поза будь-якими партійними кличами. То, отже, й вирішуватимуть долю України не партії, а народ, ним народжене і ним делеговане громадянське суспільство.

І певна річ, не партії, навіть найопозиційніші і на словах найрадикальніші, викликали у цілому світі таке захоплення революційною Україною і таку солідарність з нею. Це можна було того суботнього дня почути в десятках гарячих промов зі сцени Майдану: виступали посланці від Литви, Естонії, Європейського союзу, Народної партії в Європарламенті, а найбільше – від Польщі, яка нині глибоко переймається долею України, тому коли ведучі зі сцени гукали „Слава Польщі!“, „Слава польським братам!“. Майдан громом повторював ці слова.

Також звучали пристрасні патріотичні вірші – зокрема читала їх киянка Тетяна Домашенко – пісні, стрілецькі та упівські. Мабуть, весь Майдан довго пам'ятатиме надзвичайно мудру мову севастопольця, черкасця, херсонця. А ведучі постійно нагадували, щоб люди більше думали не про те, як повалити режим В. Януковича – він приречений самою історією, – а про те, як жити далі, яку

країну будувати, що доброго нова Україна зможе запропонувати світові.

Особливо вражали людські серця постійні заклики зі сцени: „Люди, бережіть одне одного!“. Це справді щось незрівняно вище і дієвіше, ніж усі партійно-політичні гасла. Тієї ж суботи, 25 січня, ще до того, як А. Яценюк, В. Кличко, О. Тягнибок і Петро Порошенко прийшли на Майдан Незалежності звітувати про висліди зустрічі з В. Януковичем, люди знали про ці висліди з електронних мереж. Ось уривок з офіційного повідомлення: „...Президентом України запропоновано посаду Прем'єр-міністра України Арсенієві Петровичу Яценюкові. У разі згоди останнього зайняти пост Прем'єр-міністра України Президентом України буде прийнято рішення про відставку Уряду. Посаду Віце-прем'єра з гуманітарних питань Президентом України запропоновано Віталієві Кличкові. Президент України переконаний, що спільна робота разом з опозицією допоможе державі об'єднатися і провести необхідні реформи для держави і суспільства“.

Також ще до того, як парламентарські опозиціонери прибули на Майдан, в інтернеті вже з'явилися небезпідставні застереження: не вірте В. Януковичеві!

Реакція Майдану на це перше повідомлення була негативною: „Ми їх послали з ультиматумом, а вони повернулися з якимись подачками...“.

Очевидно, переговірники передбачали саме таку реакцію, й тому з їхніх звітів тяжко було зрозуміти, як же вони ставляться до того, що їм запропонував В. Янукович.

Першим говорив В. Кличко: „На нашу вимогу скасувати „диктаторські закони“ Янукович відповів лише пропозицією внести зміни до них. Наша чітка позиція – скасувати ці закони і крапка! Наші вимоги – проведення президентських виборів вже цього року. І ми не відступаємо. Ми тримаємо наші позиції на Майдані, і в регіонах. Екстремістів тут немає! Ми мирні люди, які відстоюють свої права і свої вимоги. Переговори тривають, і ми не піддаємось на жодні провокації“. Але про те, чи згодився він прийняти посаду віце-прем'єра, В. Кличко не сказав ні слова.

Відтак більш впевнено промовляв П. Порошенко, бо не мав потреби уникати гострих кутів. Він щойно повернувся з Давосу, з Міжнародного економічного форуму, де учасники від усіх країн

висловили підтримку українському народові, що бореться за своє майбутнє. П. Порошенко попросив хвилиною мовчання пом'янути нових героїв України, що в ці дні віддали своє життя за рідний народ, за рідну землю. „Будьмо достойними їх пам'яті! Слава героям! Слава Україні!“ – скандував П. Порошенко і висловив віру, що народ України – єдиний, і жодна темна сила не розколе його.

О. Тягнибок у своєму звіті зазначив: „На цих останніх переговорах ми відчули зовсім інший настрій. Янукович вже не той, яким був ще два дні тому. Він знає, що проти нього вже встав другий фронт, ним є вся Україна, у більшості областей вже діють народні ради. І все ж ми не повинні відмовлятися від переговорів, як цього від нас чекають наші Церкви і чекає весь демократичний світ“.

А. Яценюкові було звітувати найтяжче – він не міг не відчувати, що Майдан боїться сепаратних рішень поза спиною народу. Як добрий дипломат, А. Яценюк знайшов правильний хід: „Янукович розмовляв з нами лише тому, що ви є на Майдані. А ми лише посередники... Наша перша вимога, яка прийнята Адміністрацією президента – звільнення кожного нашого побратима. Окрім того, що ми звільнемо людей з-під арешту, тисячі людей мають кримінальні справи. Всі вони мають бути закриті, всі мають бути на свободі. Друга вимога – прийняття закону про амністію – теж прийнята владою. Третя – закони, які були ганебно прийняті не руками, а копитами ганебної провладної більшості 16 січня – мають бути скасовані. І від цієї вимоги ми не відступимось ні за якої умови... Наше завдання: нова українська влада. Янукович запропонував опозиції очолити уряд. Яка наша відповідь? Чи готові ми взяти цю відповідальність на себе? Ми не боїмось відповідальності за долю країни. Ми приймаємо цю відповідальність, ми готові вести Україну в Європейський союз, відповідальність, яка передбачає звільнення Юлії Тимошенко, яка передбачає Україну як частину Європи... Ще одна наша вимога – повернення країни до Конституції 2004 року. Посада президента України має бути знівельована. Народ має прийняти нову Конституцію. У вівторок, 28 січня – судний день. Ми не віримо жодному їх слову. Ми віримо лише в конкретні справи“, – сказав А. Яценюк.

Ці слова можна розуміти двояко – як згоду очолити уряд, і водночас як відмову, оскільки прийняття цієї лукавої пропозиції має, за словами А. Яценюка, впливати зі згоди В. Януковича випустити-

ти з тюрми Юлію Тимошенко, що для В. Януковича є неможливим рішенням.

А тим часом загальна тривога нарастає. Є вже певні ознаки, що в уніформах українського „Беркуту“ діє російська каральна спецформація „Альфа“. За повідомленням Міністерства внутрішніх справ, міліції вдалося запобігти у свої злочинні руки вже 116 учасників протестів проти влади. Щодня зникають майданівці. Одного з керівників Автомайдану, Дмитра Булатова, не можуть знайти вже тиждень.

Але й Майдан набуває все більшої рішучості. Його самооборона сформована з таких людей, котрі непробивною стіною стануть проти „Беркуту“ і „Альфи“.

Неділя, 26 січня, була сумним днем – з Майдану Незалежності проводжали труну з тілом Михайла Жизневського, молодого білоруса, 1988 року народження, який віддав життя за свободу і незалежність України. Прощання з героєм було надзвичайно стриманим, суворим, як це буває під час священної війни, сльози стікали не по обличчях, а западали в людські душі...

„Свобода“, 7 лютого 2014 року

29 січня

Провладна більшість у парламенті 232 голосами ухвалила, без жодного попереднього обговорення, явно підступний законопроект щодо амністії для заарештованих учасників мирних протестів проти чинної влади. Подав проект представник Президента Віктора Януковича у Верховній Раді Юрій Мірошніченко.

Опозиція не голосувала, оскільки закон є способом брутального торгу: амністія набуде чинності через 15 діб – за умови, що за цей час майданівці звільнять усі зайняті ними приміщення і розійдуться.

Законопроекти, подані від опозиційних депутатів, голова Верховної Ради Володимир Рибак відмовився взяти до уваги.

Проте „успіх“ голосування – вельми умовний. У фракції „регіоналів“ щонайменше 30-40 депутатів вже сумніваються у правильності непримиренної позиції влади щодо масових протестів по всій Україні. Й от аби неутралізувати ці перші тріщини в Пар-

тії Регіонів, Президент В. Янукович перед голосуванням особисто приїжджав до Верховної Ради і на зустрічі з фракцією взяв її за горло – і людей, які поважають себе і власну думку, там не знайшлося.

На Майдані Незалежности створено Національну гвардію України, молоді учасники протестів масово вступають у неї і відразу присягають на вірність Українській нації.

Реакція режимного Міністерства внутрішніх справ: Національна гвардія – незаконна, її члени і командири будуть засуджені до 10 років тюрми.

Президент В. Янукович дав зрозуміти, в який спосіб відбудеться „переформатування“ уряду після відставки прем'єра Миколи Азарова. Отже, висока ймовірність, що свої пости втратять Міністер закордонних справ Леонід Кожара, віце-прем'єр Костянтин Грищенко, міністер економіки Ігор Прасолов. Міністер внутрішніх справ Віталій Захарченко, міністер освіти Дмитро Табачник і міністер культури Леонід Новохатько – це ті „козирні тузи“, якими влада буде домагатися від опозиції якомога більших поступок.

Канцлер Німеччини Ангела Меркель у своєму виступі в Бундестазі сказала, що захоплюється відвагою українців, і підкреслила, що вони борються за ті цінності демократії і справедливості, яким надається великого значення в Евросоюзі.

Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмусен розкритикував Росію за тиск на Україну, що став причиною відходу офіційного Києва від євроінтеграційного курсу.

Фраза з виступу Президента США Барака Обами на спільному засіданні обидвох палат Конгресу: „Наш альянс з Європою залишається найпотужнішим у світовій історії. Від Тунісу до Бірми ми підтримуємо тих, хто готовий до важкої роботи з побудови демократії. В Україні США підтримують принцип, що всі люди мають право на вільне та мирне самовираження та вплив на майбутнє своєї країни“.

Колишній Президент Грузії Михайло Саакашвілі у статті в нью-йоркській газеті „The Wall Street Journal“ назвав масові протести в Україні проти режиму В. Януковича „першою геополітичною революцією XXI ст.“.

30 січня

Парляментська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію щодо України. В документі стверджується, що Росія чинить деструктивний тиск на українську владу.

„Рішуче налаштований втримати владу, Віктор Янукович буде вдаватися до застосування сили, незаконних засобів та інших тактичних дій, щоб повернути ситуацію на свою користь, загрожуючи далішим руйнуванням демократичних норм“, – йдеться у щорічному зверненні директора Національної розвідки США Джейса Клепера до Сенату.

Депутат Європарляменту Марек Сівець коментує заяву Володимира Путіна про те, нібито на Майдані діють „священники-екстремісти“: „Президент Російської Федерації дуже майстерний у використанні слів, які зрозумілі для нього, але не конче відповідають реальності. Сьогодні проблема України полягає не в екстремістах. Головна проблема – це злочини, спричинені чинною владою: вбивства і викрадення людей...“.

„Ми не підемо ні з Майдану, ні з вулиці Грушевського, де стоять дуже сильні барикади. Там загинули люди. Це сталося в ХХІ столітті, в столиці великої європейської держави. Тепер ці барикади є символами нашої боротьби, наших героїв. Ми будемо чекати дня, коли понад 200 наших хлопців і дівчат повернуться з тюрем і міліційних катівень на Майдан“, – сказав народний депутат від „Батьківщини“, комендант Майдану Андрій Парубій.

Депутат Верховної Ради від Партії Регіонів Анатолій Кінах повідомив, що на резигнацію українського прем'єра Миколи Азарова Москва відповіла новим економічним тиском, ще більше ускладнивши процедуру митної контролю щодо українських товарів на російському кордоні.

Дмитро Булатов, один з керівників Автомайдану, викрадений „тітушками“ або перевдягнутими „беркутівцями“ вночі 22 січня, подав про себе вістку. Всі вісім днів його катували у Бориспільському районі, неподалік від бази відпочинку „Беркута“, приблизно там, де декілька днів раніше кати знущалися над викраденим Ігорем Луценком, і де був знайдений убитим Юрій Вербицький. Д. Булатова в буквальному сенсі слова розпинали, в нього пробито обидві долоні, його різали ножами, відрізали вухо. Перші слова, котрі почув від Дмитра Анатолій Гриценко в телефонній розмові, були: „Слава Україні!“...

Коментуючи фальшивий закон про амністію, відомий український правозахисник, колишній політв'язень Мирослав Маринович ствердив: „Я остаточно втратив будь-яку довіру до нинішньої влади, до її слів, декларацій. Вона мусить піти. Для цього Майдан має твердо стояти й дати чітко зрозуміти, що „как котят“ вже не розведуть. Маю надію не стільки на провідників опозиції, скільки на сам Майдан, який дуже добре розуміє природу цієї влади. Він на легенькі поступки не підє“.

31 січня

Сергій Глазьев, один з заклятих московських україножерів, радник російського Президента Володимира Путіна і близький друг москальського прихвосня Віктора Медведчука, не шкодує поради і для українського Президента: „Або він захищає українську державність і придушує заколот, який спровокований і фінансується зовнішніми силами, або він ризикує втратити владу...“.

Державний секретар США Джон Кері, беручи участь у Мюнхенській конференції з питань міжнародної безпеки, сказав у розмові з журналістами: „Президент Янукович покищо не запропонував таких реформ і такого спільного майбутнього, які дали б опозиції можливість відчувати, що вони на законній підставі можуть сісти за стіл переговорів“.

Генеральний секретар НАТО Андерс фог Расмусен пише на своїй сторінці у „Твіттері“: „Я вітаю скасування антипротестних

законів в Україні, але дуже занепокоєний спробами задіяти армію під час кризи. Армія має залишатися невідчужливою“. Ці слова є реакцією на оприлюднену того ж дня заяву Міністерства оборони України з закликом до В. Януковича „вжити всіх заходів щодо стабілізації ситуації в країні“ – тобто командування армії з голосу того самого В. Януковича, пропонує свої послуги в боротьбі з народом.

„Якщо влада хоче прискорити вирішення ситуації, то їй треба їхати в Качанівку до Юлії Тимошенко і просити, щоб вона вийшла на Майдан. Її поява на Майдані душе швидко заспокоїла б країну“, – вважає один з керівників руху „Третя Українська Республіка“ Роман Безсмертний.

1 лютого

Після того, як в кулуарах Мюнхенської конференції Держсекретар Дж. Кері мав зустріч з Віталієм Кличком і Русланою Лижичко, віце-прем'єр російського уряду Дмитро Рогозін не посоромився заговорити вульгарною мовою „дипломата“ сталінських часів: „...У Мюнхені Держсекретар США Кері обговорює ситуацію в Україні з боксером Кличком і співачкою Русланою. А нацика Тагнібока чому не взяли? Треба було ще Верку Сердючку залучити до переговорів...“.

Виступаючи в інтернетній відео-конференції, Президент США Барак Обама наступні думки присвятив революційній Україні:

„По-перше, ми переконані, що правила, які обмежують протести та свободу слова зрештою є контрпродуктивними, і ми виступаємо проти цього.

По-друге, має бути шлях реструктуризувати уряд України у спосіб, який дозволить опозиції та людям на вулицях брати участь у підготованні до демократичного процесу, який створить більш легітимний та єдиний уряд. Це буде не просто, але ми намагаємось допомагати у переговорах на шляху до цієї мети.

По-третє, у довготривалій перспективі частина того, що відбувається, є проявом того, що українці очевидно дивляться на Європу та Захід як на партнерів у переході до більш вільної економіки, на основі вільного ринку. Очевидно, вони мають сильні історичні

зв'язки з Росією та значні комерційні стосунки з Росією, і ними не треба жертвувати.

Я думаю, що чого українці не хочуть – і ми бачимо підтвердження цьому на вулицях – так це, щоб за зачиненими дверима було поставлено хрест на їх прагненні до більш вільного суспільства, інтегрованого до Європи. Ми вже бачили подібне у світі. Державам тепер важко діяти за старими правилами, які не враховують реальні надії та сподівання звичайних людей“.

У Харкові відбувся з'їзд керівників первинних організацій Партії Регіонів, на якому утворено „загони самооборони“ для боротьби з „окупантами України“, тобто повсталим народом, і також легалізовано формацію так званих „тітушок“. Зросійщений і скомунізований Харків намагається, з руки московської агентури, повторити 1918 рік, коли це місто стало кублом більшовизму і ненависти до українства, відкривши дорогу новітнім московським ордам на українську незалежність.

Радикальне об'єднання „Правий сектор“ і ветерани-афганці повідомили, що хочуть виступити третьою силою у новому, ще не запланованому колі переговорів між владою й опозицією з врегулювання суспільно-політичної кризи в Україні.

Завдання революції, окреслені керівником руху „Третя Українська Республіка“ Юрієм Луценком:

1. Максимально активізувати розбудову рядів Самооборони Майдану. Сьогодні їх 5,000. І влада з цим рахується. Організованих і дисциплінованих захисників Майдану має бути 50 тис. – тоді нас будуть боятися. Всі в ряди Самооборони – таке завдання для кожного прихильника революції в Києві та на місцях!

2. Всі провідники парламентської опозиції мають припинити будь-які торги за урядові посади та квоти. Майдан має поставити Януковичеві ультиматум – без повернення до демократичної Конституції 2004 року ніякого Кабінету міністрів створити ми не дамо. Час і наближення дефолту працює на нас.

3. До відкриття наступної сесії Верховної Ради всі зусилля мають бути спрямовані на створення нової антидиктаторської біль-

шости. Обрання нового голови ВР стане знаком готовності відновити парламентсько-президентську республіку.

4. Після повернення Конституції 2004 року слід створити Уряд народної довіри. Особлива увага – до неутральності силового та фіскального бльоку.

Виведення Генпрокуратури, МВС, Мінюсту та податкової з-під контролю межигірської „сім’ї“ є не тільки гарантією безпеки активістів Майдану, але й необхідною умовою чесних виборів.

5. Єдиним предметом переговорів з В.Януковичем має бути термін президентських виборів.

Австрійська газета „Format“ опублікувала схему відмивання грошей в Австрії Президентом України Віктором Януковичем, експрем’єр-міністром Миколою Азаровим і керівником Адміністрації президента Андрієм Ключевим. Видання оцінило статок українського президента в 150 мільйонів євро. „В останній офіційній декларації були, однак, тільки депозити в розмірі 3 млн. дол. і дохід 2,5 млн. дол. Решта йде через довірених осіб і керуючих активами або братів Ключєвих“, – йдеться у публікації. „Format“ дивується, як син президента Олександр, досвідчений стоматолог, міг протягом строку повноважень свого батька нажити 187 млн. дол. Дослідження щодо українського майна у Відні приводять до сина Миколи Азарова – Олексія Азарова, який живе в красивому будинку у Відні. М. Азаров після своєї відставки вилетів на приватному літаку до Відня, де збирається знаходитися протягом тривалого часу.

Економіст Андрій Іларіонов, колишній радник Президента Росії Володимира Путіна і член Російського комітету солідарності з Майданом Незалежності, сказав в етері „Громадського телебачення“, що доля Майдану і всієї України вирішуватиметься в найближчі два-три тижні. „Ніхто вже не приховує, йде відверте пропагандистське підготування до втручання з боку Росії в українські справи“, – сказав А. Іларіонов, уточнивши при цьому, що Кремль сумнівається в надійності Віктора Януковича, в якості можливої альтернативи йому розглядаються Андрій Ключєв і Віктор Медведчук.

2 лютого

В пікетуванні маєтку Миколи Азарова у Відні взяли участь майже 40 авт українців Австрії, Польщі, Словачини та Італії.

Виступаючи на Майдані Незалежності перед багатотисячним народним вічем, депутат Верховної Ради від партії Регіонів Віталій Грушевський визнав, що владу в Україні треба негайно реформувати і призначити позачергові президентські вибори. „Якщо Партія Регіонів вважає, що я говорю неправильно, хай вона мене виключає, але я стоятиму з народом України“, – заявив В. Грушевський.

Після того, як літак з побитим Дмитром Булатовим вилетів з Києва до Західньої Європи, Петро Порошенко написав на своїй сторінці „Фейсбуку: „Це наша спільна перемога! Дякую усім! Дякую Державному секретареві США Джонові Кері, Єврокомісарові Штефанові Фюле, Міністрові закордонних справ Німеччини Франку-Вальтеру Штайнмайєрові, Міністрові закордонних справ Литви Лінасові Линкявичусові, іншим міністрам країн ЄС, а також усім міжнародним політикам, які нам допомагали. Дякую усім Українцям, завдяки яким це стало можливим!“.

7 лютого

Майдан стоїть, як стояв. Його соціологія просто таки чудова. На запитання „Як довго ви збираєтеся стояти на Майдані?“ 86 відс. людей відповіли: „Будемо стояти стільки, скільки треба“.

15 лютого

Трійка чільних депутатів-опозиціонерів опинилася нині „винною без вини“, бо вже не від неї Майдан чекає відповідей і дій, а від нової хвилі радикалів – „Правого сектору“.

Це не означає, що антирежимні зусилля „Батьківщини“, УДАРу і „Свободи“ вже зайві – наприклад, для Європи і США, які оцю якісно нову українську ситуацію міряють занадто традиційними геополітичними лекалами, видається продуктивним варіантом участь Арсенія Яценюка чи Віталія Кличка у „новому“ постазаровському уряді. Одначе, обох їх втримує від такої участі боязнь неминучої політичної смерті.

Крім того, парламентська опозиція покищо має ще одну поважну нішу для вимоги, котра для влади ще вчора здавалася занадто радикальною, а нині виглядає, за певних умов, вповні можливою – звільнення з ув'язнення Юлії Тимошенко. Сенсація останніх тижнів, щоправда, напівтаємнича, не підтверджена остаточно: нібито новий голова Президентської адміністрації Андрій Ключев, проросійськи орієнтований „яструб“, відвідав 26 січня Ю. Тимошенко у Качанівській колонії і обговорював з нею варіанти виходу з кризи. Відомий журналіст Мустафа Наєм, вивчивши низку фактів, ствердив в „Українській правді“, що саме так воно й було.

А. Яценюк і Олександр Турчинов, які 12 лютого їздили до Харкова і зустрічалися, з дозволу влади, з Ю. Тимошенко, заперечили її розмову з А. Ключевим.

Важливіше інше: під режимом Віктора Януковича хитається ґрунт. І політичний, і економічний. Виснажена „регіональними“ п'явками держава стоїть на порозі банкрутства. Тим часом Москва, розчарована резигнацією прем'єра Миколи Азарова, свого надійного агента в Києві, не поспішає давати пообіцяні мільярди – хоче бути певною, що новий прем'єр продовжить „азаровщину“. І якщо В. Янукович не має жодної іншої надії щодо грошей, лише на Володимира Путіна, то, samozрозуміло, що новий уряд має очолити людина, вигідна Кремлеві.

У свою чергу, цей розвиток подій надає більшої рішучості, бодай словесної, парламентській опозиції. Виступаючи у Штабі національного спротиву 13 лютого, А. Яценюк закликав до зформування альтернативного, відповідального тільки перед революційним Майданом уряду – Уряду всенародної довіри.

Має Ю. Тимошенко рацію в інтерв'ю для „Дзеркала тижня“ (14 лютого): темою переговорів опозиції з В. Януковичем можуть бути лише умови його відставки. Як загартований політичний боець вона вірить „в силу народного повстання“. Але коли Ю. Тимошенко одним з чинників розв'язки кризи бачить „реальність дієвих міжнародних санкцій і міжнародних антикорупційних розслідувань проти Сім'ї“, то тут вона за „реальність“ приймає утопію. Бо у резолюції щодо України, схваленій Радою Євросоюзу 10 лютого, про санкції нема навіть згадки. А те, що там є, пригнічує саме нереальністю – обіцянка підтримати „новий уряд“. Тобто коли уряд

без М. Азарова зостається в руках азаровщини (Арбузова, Ключова, Бойка, Тігіпка, Кінаха), то чи можна вважати його новим?

Майдан, залишаючись мирним, готовий до всього. Не хоче крові і „Правий сектор“: 15 лютого його самооборона залишила будівлю Київської міської держадміністрації і відновила рух вулицею Грушевського, що було умовою звільнення владою усіх заарештованих по країні майданівців і закриття проти них кримінальних справ. Водночас „Правий сектор“, не маючи жодних ілюзій щодо втіленого у „регіональній“ владі україножерства, стає все яскравішим вособленням національно-визвольної революції – не лише в розумінні політичного радикалізму, але також в сенсі абсолютно нової для всього українського політикуму самоорганізації. Політологи сходяться в думці, що саме „Правий сектор“ є запорукою не просто приходу інших людей до керівництва країною, але глибокої, докорінної зміни якості і влади, і опозиції.

16 лютого

„Скасування диктаторських повноважень – завдання парламенту наступного тижня, коли має бути проголосована постанова, що відновлює редакцію Конституції 2004 року, – сказав у виступі на Майдані А. Яценюк. – Якщо ми не побачимо результату, це означає тільки одне – що влада йде на загострення ситуації. Тоді цей конфлікт буде вирішуватися на вулиці“

„Свобода“, 28 лютого 2014 року

18 лютого

Той день, це був вівторок, Президент України Віктор Янукович оголосив днем жалоби за загиблими, а з його ж злої волі перед Верховною Радою з самого ранку лягала кров свідомих українців. „Беркут“ застосував гранати, водомети, сльозогінний газ, снайпери розстрілювали беззбройних людей... Бої тривали на барикадах самооборони Майдану, на вулиці Грушевського, „Беркут“ пустив проти повстанців бронетранспортери, цим негідникам вдалося спалити декілька наметів, у тому числі той, що слугував церквою для революціонерів... Майданівці змушені були виступити з Українського дому... Журналісти зафільмували моменти дивовижної самопожертви молодих самооборонців, які під приціль-

ним снайперським вогнем відтягали з поля бою своїх поранених товаришів...

Посол США Джефрі Паєт: „Американський уряд відповідь на насилля з боку української влади всіма можливими санкціями...”

19 лютого

Міністер закордонних справ Швеції Карл Більдт: „Сьогодні Президент Янукович заплямував свої руки кров'ю. І я боюся, що шлях, який він обрав, приведе до ще більших страждань і жорстокости... Людей вбивають з вогнепальної зброї... Мирних демонстрантів...”

Міністерство внутрішніх справ і Служба безпеки України оголосили „антитерористичну акцію” – тобто відкриту війну зі своїм народом. До Києва з усіх східних міст рушили підкріплення для „Беркуту” і тисячі бандитів-тітушок. Разом з тим почалася нова форма опору кривавому режиму: люди з міст і сіл при дорогах до Києва перепиняли автобуси з кримінальниками, проколювали шини і таким чином вберігали столицю від навали цієї сволоти. На Дніпропетровщині люди лягли на колію і не пустили поїзд з „беркутівцями” на Київ...

Політолог з Ратгерського університету Олександр Мотиль: „Силовий сценарій буде початком кінця режиму Януковича, мабуть – і кінцем самого Януковича. Але трагедія полягає в тому, що це також може бути і кінець України... Заклики Заходу до примирення обох сторін протистояння в Україні є проявом „подвійної моралі”. Це те саме, що у вересні 1932 року говорити Німеччині і Польщі – будь ласка, припинить збройний конфлікт, бо обидві сторони відповідають за війну...”

20 лютого

Президент США Барак Обама, виступаючи на міжнародній зустрічі у Мексиці, звинуватив Росію у підтримці наступу на демократію в Україні та Сирії: „Це не змагання між Росією та США, йдеться про здійснення бажань народів України та Сирії здобути основні свободи – свободу слова, свободу зібрань, прозорі та

чесні вибори – і фундаментальні права, які невіддільні від кожної людини“.

Рада міністрів Європейського союзу домовилася щодо впровадження санкцій проти представників режиму Януковича, тільки ще не дійшла згоди щодо кокретних осіб...“.

Колишній український політв'язень і правозахисник Мирослав Маринович: „Все своє життя я захоплювався західною цивілізацією як цариною цінностей. Сьогодні я близький до того, щоб перефразувати Байрона: „Зрадливосте, твоє ім'я – Європа!.. Припиніть „висловлювати глибоку стурбованість“! Всі протестувальники на Майдані мають вже алергію на цю фразу, яка в наших обставинах втратила будь-який сенс, тоді як усі гангстери в українській урядовій банді висміюють безпорадність ЕС...“.

В Києві відбулася чотиригодинна зустріч міністрів закордонних справ Німеччини, Франції і Польщі з Президентом В. Януковичем. Декілька разів він виходив з залі, щоб зателефонувати до Москви, до В. Путіна. Свідчення журналістів „Української правди“: „Міністри вийшли з Адміністрації Президента з похмурими обличчями. Відмовилися від запланованої зустрічі з пресою...“.

Міністер В. Захарченко дозволив „Беркутові“ застосовувати вогнепальну зброю проти майданівців. З протесту проти цього злочинного рішення з фракції „регіоналів“ вийшов генерал-лейтенант міліції Віктор Розвадовський. Також група депутатів-закарпатців залишила фракцію Партії Регіонів.

Під час силового протистояння на Грушевського здалися майже 40 бійців внутрішніх військ з полковником на чолі, перейшовши на бік повсталого народу. Міліція в Ужгороді і Черкасах відмовилася стріляти у мирних протестувальників.

Українська Православна Церква Київського патріархату припинила молитися за владу: за диявола молитися не можна!

Виявилося, що ті кілька „беркутівців“, котрі потрапили до лікарень, належать до російського „спецназу“. Ось чому вони стріляли в українців так безжально.

Пізно увечорі Верховна Рада понад 330 голосами ухвалила рішення повернути усіх військових в місця їхньої дислокації.

21 лютого

В. Янукович телефонував до Володимира Путіна і просив гарантій на випадок втечі з України. В. Путін ухилився від конкретної відповіді. Також стало відомо, що Росія ухвалила рішення не видавати обіцяного раніше другого траншу в рамках московських угод...“.

Польський депутат Європарляменту Яцек Сароюш-Вольський для УНІАН: „В Україні зараз – не громадянська війна, якщо мати на увазі війну однієї частини народу проти іншої. Насправді ми бачимо війну української влади проти власного народу“.

В Адміністрації Президента В. Януковича представники Євросоюзу, провідники української політичної опозиції Арсеній Яценюк, Віталій Кличко і Олег Тягнибок підписали Угоду з врегулювання кризи в Україні. З погляду Майдану це виглядало так, ніби опозиція, на словах багато разів визнаючи, що з В. Януковичем нема жодного сенсу сідати за стіл переговорів, все ж сіла за такий стіл...

У виступі на Майдані журналіст Дмитро Гнап оцінив підписання цієї Угоди занадто категорично, назвавши її „зрадою“ і докоряючи В. Кличкові – мовляв, як же той міг опуститися так низько, що потиснув руку узурпаторові і розпинателеві України. Але найдратівливішим моментом було не те „рукостискання“, а положення згаданої угоди, згідно з яким позачергові президентські вибори мають відбутися „не пізніше грудня 2014 року“.

Критика з уст Д. Гнапа була тяжким ударом для В. Кличка, людини щирої, прямої, але політично ще не досвідченої. Він стояв перед Майданом дуже знічений, розгублений і навіть не пробував

виправдовуватися. Тільки сказав: „Я ж один з вас, і так само, як ви, все роблю для нашої Батьківщини. Якщо я когось чимось образив, прошу пробачення...“.

Володимир Гонський, один з постійних ведучих сцени Майдану, знайшов потрібні слова на захист честі В. Кличка і попросив людську масу визнати цю честь скандуванням: „Дякуємо!“

Зійшовши зі сцени, В. Кличко сказав: „Янукович не подасть у відставку, це нереально, а масовий штурм, який мітингувальники пообіцяли на ранок суботи у разі, якщо Янукович не піде у відставку, буде великою помилкою. Агресивні дії не потрібні“.

Командир самооборони „Правого сектору“ Дмитро Ярош остеріг Майдан від ілюзій: відступ В. Януковича – це насправді тактика, з допомогою якої він хоче виграти час і до грудня перегрупувати свої сили, щоб піти в новий наступ на народ. Тому революція мусить довести до повного повалення режиму В. Януковича.

Народний депутат Олег Ляшко від імені Майдану проголосив ультиматум: 22 лютого Президент В. Янукович повинен подати у відставку, інакше Майдан прийде до нього в Межигір'я...

Верховна Рада голосами 332 депутатів звільнила Віталія Захарченка з посади Міністра внутрішніх справ. Він відразу зник з Києва.

Один з найзапекліших і найпідліших україножерів у Верховній Раді, голова Харківської обласної держадміністрації Михайло Добкін і міський голова Генадій Кернес, не менший ворог українства, скликали в Харкові з'їзд депутатів усіх рівнів з метою запровадити в області „спеціальний режим“. Харків, нібито зрусіфікований і просякнутий московською пропагандою, відповів понад десятитисячним протестом. М. Добкін і Г. Кернес втекли з України.

Голова Комітету державної Думи Росії у справах Співдружності незалежних держав Леонід Слуцький на зустрічі з пресою сказав: „Нерішучість Януковича має негативні в історичному ма-

штабі наслідки, бо ситуація в Україні пішла по західній моделі розвитку...“.

22 лютого

Оскільки голова Верховної Ради Володимир Рибак втік, депутати обрали своїм речником Олександра Турчинова. Міністерство внутрішніх справ очолив Арсен Аваков. Парлямент звільнив з посади Генерального прокурора Віктора Пшонку. О. Турчинов подав на розгляд проєкт постанови ч.4193, у висліді голосування за неї призначено уповноважених за діяльністю найважливіших державних служб. Уповноваженим за діяльність СБУ обрано Валентина Наливайченка, за діяльність Міністерства Оборони – генерал-полковника Володимира Заману, за діяльність Генпрокуратури – Олега Мохніцького.

На 25 травня призначено позачергові президентські вибори.

Юлія Тимошенко звільнена з ув'язнення і вирушила до Києва.

На Майдані безперервно тривають виступи незалежних громадських діячів. Багато з тих текстів варті того, щоб увійти в історію цієї „Революції мислителів“ і зберегти її інтелектуальний і духовний досвід для майбутніх поколінь українців. Сутність цих виступів: наша нація, яку ворожі сили упродовж багатьох віків намагалися зламати, вистояла і вже не дасть себе покорити.

Верховна Рада оголосила Всеукраїнську хвилину мовчання за полеглими на Майдані Незалежності синами і доньками України

9-та год. 30 хв. На сцені Майдану Незалежності – Юлія Тимошенко. Вона сидить в інвалідському візку. Дуже хвилюється, голос бринить близькістю сліз... „Рідні мої! Я так мріяла побачити вас, ваші очі, мріяла доторкнутися до вас, до України вільних людей. Ви повертаєте волю не тільки Україні, але всьому світові. Назажди залишаться для нашого народу святими ті місця на Гршевського, де загинули наші визволителі, назавжди ці місця будуть джерелами нашого духу, нашої віри. Кулі снайперів застрягли і в

наших серцях, і будуть боліти, поки ми не покараємо злочинців справедливим і невідкупним судом...“.

На Майдані – сотні тисяч люду. Майдан тріумфує! Виступають політики, прості люди з усіх частин України, стверджують і славлять її соборність, її неподільність. Опозиціонери запевняють народ, що нова влада формуватиметься з волі і схвалення Майдану, що майданівці повинні увійти до всіх урядових структур і що Майдан не може розійтися аж до повної і надійної зміни всього державно-політичного життя в Україні.

На сцені Майдану – польський член Європарляменту Яцек Маріюш-Вольський: „Ми були з вами, починаючи від грудня, ми з вами сьогодні – в жалобі за полеглими героями України, ми з вами завтра, коли ви будете відроджувати свою Україну, країну таких прекрасних і самовідданих людей..“.

Виступає член Партії зелених в Європейському парламенті Ребека Гармс: „Я не можу висловити значення всіх цих подій в Україні, не можу знайти слів для моїх почуттів, які я переживала протягом зими, будучи тут з вами. Найтемніші і найсвітліші моменти завжди поруч. Я б хотіла використати нагоду, щоб подякувати Майданові і Україні“.

На сцені – російський юнак з Санкт-Петербургу. Він говорить, що від 30 листопада, коли ступив на київський Майдан Незалежності, розмовляє тільки українською мовою, хоч раніше ніколи її не чув. Юнак каже, що українська революція врешті розбудить і росіян. І закінчує словами: „Путіне, ти будеш наступним!“

23 лютого

Верховна Рада схвалила проєкт постанови ч.4189 щодо передання резиденції В. Януковича „Пуща-Водиця“ в Межигір’ї у державну власність. За це рішення проголосували 324 народних депутатів.

Верховна Рада звільнила Міністра закордонних справ Леоніда Кожару, Міністра освіти і науки Дмитра Табачника, відвертого

агента Москви у цій надважливій гуманітарній сфері, і Міністра охорони здоров'я Раїсу Богатирьову.

У програмі телеканалу „Інтер“ виступив голова фракції „регіоналів“ у Верховній Раді Олександр Єфремов, засудивши у своїй заяві узурпаторство В. Януковича і намагаючись відмежуватися від злочинів режиму, якому ще пару днів тому запопадливо служив. У найближчому майбутньому будемо бачити, як „регіонали“ рятуватимуть свої шкури, політично перефарбовуючись і залишаючись у своєму нутрі такими ж ворогами України, якими були дотепер.

В Криму, у Керчі, проросійські організації з прапорами Росії нападають на українських патріотів і палять американський прапор. На будинку міської ради вони вивісили російський прапор.

Верховна Рада скасувала атиукраїнський „мовний закон“ Колісниченка-Ківалова.

Надзвичайно перспективна подія: на Майдані Незалежності утворено Коло Довіри. До нього увійшли найавторитетніші громадські діячі, котрі перебували з Майданом щодня і щоночі – Ольга Богомолець, Дмитро Ярош, Володимир В'ятрович, Сергій Поярков, Руслана Лижичко, Олег Міхнюк, Ірена Карпа, Владика Степан та інші самовіддані українці. Коло Довіри внесло до Верховної Ради пропозицію проголосити день 20 лютого Національним Днем пам'яті.

З пристрасною промовою, українською мовою, виступив на майдані великий діяч грузинського народу, недавній Президент Грузії Михайло Саакашвілі, зокрема ствердивши, що „загарбницька російська імперія закінчилася тут, на Майдані, і хоробрість polegлих має стати запорукою незалежності України, бо це перемога правди, перемога для всього світу, також і для моєї Грузії. Серце Європи зараз б'ється не в Брюсселі, а в Києві. Майдан відповів скандуванням: „Грузія!“, „Грузія!“

Гасло Майдану: „Молоде вино – в нові міхи!“

27 лютого

Верховна Рада 371 голосом обрала Арсенія Яценюка Прем'єр-міністром України.

У Верховній Раді утворено і зареєстровано коаліцію „Європейський вибір“. До її складу увійшли фракції „Батьківщина“, УДАР, „Свобода“ депутатські групи „Економічний розвиток“ „Суверенна європейська Україна“.

Літак екс-президента України Віктора Януковича, в супроводі російських винищувачів, приземлився в російському місті Ростов-на-Дону. Під час прес-конференції він безсоромно, як і належить очільникові мафіозної кліки, спотворював українську реальність – на догоду Путінові, який ганебну втечу Януковича вважає антиконституційним переворотом в Україні.

Виступаючи у Верховній Раді, А. Яценюк повідомив, що злочинний режим В. Януковича вивів в офшори 70 млрд. дол. – у той час, як скарбниця України зовсім порожня...

Майже 100 озброєних осіб в уніформах без розпізнавальних знаків захопили будівлю Верховної Ради і Ради міністрів Криму. Водночас Росія розпочала біля кордонів України масштабні маневри з залученням 150 тис. військових.

Міністри оборони країн НАТО заявили про готовність підтримати незалежність та територіальну неподільність України.

Після попередніх дискусій і консультацій політичних груп, Європейський парламент проголосував за поправку депутата від Європейської народної партії Яцека Саріюша-Вольського, в якій зазначено, що підписання Угоди про асоціацію не є кінцевою метою партнерства з Києвом, і Україна „має довготривалу можливість подавати заяву на членство в ЕС“.

Шовіністичні російські організації почали вербувати добровольців для відіслання в Україну „на захист покривджених“ мешканців Півдня і Сходу Української держави.

Посол Ізраїлю в Україні Реувена Дан Ель зустрілася з командиром „Правого сектору“ Дмитром Ярошем і почула від нього, що жодні негативні суспільні явища, зокрема антисемітизм, не тільки не має найменшої підтримки з боку „Правого сектору“, але побоюється всіма законними методами.

Канцлер Німеччини Ангела Меркель заявила, що Європейський союз готовий підтримати Україну на шляху до політичної та економічної стабілізації.

Як заявив речник уряду Швейцарії Андре Сімонацці, „Федеральна рада Швейцарії ухвалила рішення заморозити будь-які гроші Януковича, виявлені у Швейцарії“.

Білий Дім більше не вважає Віктора Януковича главою української держави, – заявив на прес-конференції прес-секретар Президента Барака Обами Джей Карні. Він також наголосив, що Вашингтон уважно стежить за військовими навчаннями в Росії і закликає Москву утриматися від провокаційних дій щодо України.

28 лютого

У Державну Думу Росії подано законопроекти про спрощений порядок отримання російського громадянства українськими громадянами й про спрощення процедури приєднання до Російської Федерації частини іншої держави.

„Ми – етнічні росіяни і російськомовні громадяни України – не потребуємо захисту наших інтересів іншими державами. Ми дякуємо вам за підтримку, проте, хочемо донести до вас інформацію про те, що нас ніхто і ніколи не зраджував на території України. Ми завжди жили вільно і щасливо, розмовляючи звичною нам мовою. У школах ми також вивчали і державну мову України і володіємо нею настільки добре, що відчуваємо себе комфортно в

україномовному середовищі“, – йдеться в тексті петиції на адресу російського уряду, яку підписали вже понад 10 тис. осіб.

У Севастополі російський віце-адмірал Олександр Вітко зібрав вищих офіцерів і сказав: „Ми починаємо війну з Україною". Того ж ранку без всякого дозволу кордон України, намагаючись обійти пеленгатори, перетнули російські бойові гелікоптери.

Росія хоче, щоб Україна постала в очах світу як територія хаосу, беззаконня та відсутності правового порядку, – вважає колишній радник Путіна Андрій Іларіонов. Спроби Путіна захопити Крим – це провокації дуже високого рівня. Вони спрямовані на створення максимального резонансного ефекту в українському суспільстві. Щоб виникли голоси: „Потрібна армія, ми цього терпіти не можемо". Як тільки українська влада віддасть наказ на використання сили – це Путінові і потрібно. Підняття російського прапора в Симферополі, Севастополі – це для того, щоб спровокувати максимально жорстку реакцію нової української влади. Як тільки це відбудеться – почнеться громадянська війна в Україні – щоб показати, що Україна не відбулася як держава", – сказав А. Іларіонов.

Рада Безпеки ООН зібралася на закриту нараду з приводу ситуації в Україні. В нараді взяли участь постійні представники 15 країн – членів Ради Безпеки. Зі звітом про ситуацію в Україні перед Радою виступив помічник Генерального секретаря ООН з політичних питань Оскар Фернандес-Таранко. На засідання був запрошений Постійний представник України при ООН Посол Юрій Сергєєв. Перед початком зустрічі він заявив журналістам, що розраховує на підтримку з боку Ради Безпеки ООН.

Президент США Барак Обама виступив з терміновим зверненням щодо подій в Україні, повторивши слова про „глибоке занепокоєння“ розвитком ситуації в Україні після того, як її народ узяв відповідальність за своє майбутнє у свої власні руки. Американський керівник попередив Росію, що їй „дорого обійдеться будь-яке військове втручання в Україні“ і ствердив, що американці „високо цінують стриманість українського уряду“ в складній ситуації,

і що Сполучені Штати підтримують суверенітет і територіальну цілісність України.

1 березня

З заяви сенатора США Джона МакКейна: „Я глибоко занепокоєний, що російська військова інтервенція в Криму може скоро поширитися на східну Україну. Вчора Президент Обама повідомив, що Росії доведеться „заплатити ціну“ в разі воєнного втручання в Україну. Зараз важливо, щоб Президент ясно сформулював, якою буде ця ціна, та негайно вжити заходів, аби її стягнути...“.

Колишній Міністер оборони України Анатолій Гриценко:

„...Українських солдат і офіцерів, насамперед Збройних Сил і Прикордонних військ, принижують – бльокуванням військових частин, аеродромів, морських баз, вимогами складати зброю, здаватися, переходити на сторону російської армії...Мій телефон уже добу обривається від дзвінків офіцерів: що нам робити? Крім стояти і уникати провокацій“, іншого наказу не буде? Росіяни поводяться, як агресори й нахабні хазяї на нашій землі, це ж деморалізує людей у погонах, таке відчуття, що нас кинули і у Києві ніяких рішень приймати не збираються? Де межа терпіння чи компромісу керівництва держави з такою політикою Росії – Крим, Миколаїв, Херсон, Донецьк, Харків? Так само тривожні дзвінки з Миколаєва, Маріуполя, Херсону, Донецька, Луганська, Харкова... Військові-прикордонники, які сидять добу забльоккованими і яким погрожують штурмом, якщо вони не складуть зброю росіянам, питають: здаватися, чи захищатися? Чому вище командування не віддає нам чіткого і зрозумілого наказу? Дальше відтягування часу з сподіваннями на поміркованість Кремля у такій ситуації загрожує повною деморалізацією нашої армії й усіх силових структур держави, причому не лише в неспокійних регіонах – по всій країні. А ще – загрожує відчайдушними й непідготовленими актами протидії агресії з боку патріотів країни, проти озброєних до зубів диверсантів, із прогнозованими наслідками... Варіантів дій лише два – здаватися або захищатися. Третього не існує...“.

Рада Федерації Державної Думи Росії підтримала звернення Президента Росії Володимира Путіна про використання Збройних

сил Росії на території України „до нормалізації суспільно-політичної ситуації в цій країні“. За це одноголосно проголосували 90 сенаторів.

Провідник партії УДАР Віталій Кличко звернувся до в.о. президента України Олександра Турчинова з вимогою невідкладно надіслати заяву до ООН про негайне скликання Ради Безпеки ООН в зв'язку з агресією Росії проти України.

Центральний штаб „Правого сектора“ наказав усім своїм підрозділам провести екстренну мобілізацію і озброєння, а також, в залежності від конкретної ситуації в регіоні, максимально координувати свої дії зі Збройними силами, Службою безпеки та Міністерством внутрішніх справ України. „Нагадуємо усім громадянам України, незалежно від національності (в т.ч. й росіянам), що наша боротьба є антиімперською, а не русофобською. Тому – разом за нашу спільну свободу і державність! Закликаємо Рух Опору Кавказу, а також усі визвольні рухи Росії активізувати свою діяльність. Російська імперія буде зруйнована. На її місці постануть вільні національні держави!“ – стверджується в заяві.

Конгресмен США Джим Герлах закликав Президента США Б. Обаму негайно та надійно забезпечити деескалацію військового втручання з боку Росії у Криму та всіх частинах України.

З заяви Новосибірського суспільно-політичного руху „Реформація“:

„Ми не знаємо всієї правди про події на Україні і в умовах інформаційної війни не вважаємо можливим об'єктивно судити про події. Але ми абсолютно точно знаємо, що Україна – це вільна, незалежна держава, що володіє державним суверенітетом. Повага суверенітету – це основний принцип сучасного міжнародного права і міжнародних стосунків. І відповідно до меморандуму про гарантії територіальної цілісності України від 5 грудня 1994 року, ратифікованої Україною, США, Росією і Великою Британією, ми закликаємо всі країни виконувати дані обіцянки: поважати незалежність, суверенітет і існуючі кордони України і утримуватися

від загрози сили та її застосування проти територіальної цілісності та політичної незалежності України“.

У Москві затримали п'ятьох росіян – Петра Которова, Олександра Гур'янова, Дмитра Ейснера, Данила Маслова та Григорія Охотіна, які вийшли з „одиначними пікетами" на знак протесту проти військової інтервенції Росії в Україні.

З заяви Прем'єр-міністра Польщі Дональда Туска: „Ми – близько від чорного сценарію. Сьогодні українці, які знову зібралися на Майдані, та всі інші громадяни Української держави повинні дізнатися, що мають справжніх приятелів, і цей історичний драматичний момент буде тестом правди. Він вплине на десятиліття взаємин між народами і державами в цій частині світу“.

З заяви Міністра оборони України Ігоря Тенюха: „Війська переведено у найвищий ступінь готовності. Моральний дух офіцерського складу високий. Україна має збройні сили, які здатні виконати свій конституційний обов'язок“.

2 березня

З заяви донецького олігарха Сергія Тарути:

„...Я звертаюся до вас як російськомовний громадянин України, житель Донбасу, в якому тече як українська, так і російська кров. Закликаю всіх, кому дорога Україна і її майбутнє, кожного, у кого серце розривається від сьогоднішніх новин, консолідувати зусилля для збереження цілісності нашої держави. Я сподіваюся, всі розуміють, що прийняті в Москві рішення можуть призвести до розколу нашої країни і тривалого громадянського конфлікту з численними людськими жертвами. Чи потрібно пояснювати, чим для нас з вами це закінчиться? Думаю, ні – ми просто втратимо все. Все, що вкладено і побудовано за 23 роки незалежності, буде знищено, якщо не вогнем, то економічною розрухою. Ми повинні відстояти Україну. Так, недосконалу. Так, різномовну. Але нашу!“.

Під час наради у Верховній Раді з участю в.о. президента Олександра Турчинова, прем'єра Арсенія Яценюка та экс-прем'єра Юлії

Тимошенко прийнято рішення призначити С. Таруту головою Донецької обласної держадміністрації.

Олігарх Ігор Коломойський погодився стати керівником Дніпропетровської облдержадміністрації. Тривають переговори з іншими представниками великого підприємництва та олігархами для того, щоб вони очолили області Південно-Східних регіонів України. Мета – стабілізувати ситуацію там, використовуючи не лише державні, а й приватні ресурси для єдності України.

З заяви Постійного представника України в ООН Посла Юрія Сергеева:

„Росія вступає у великий християнський гріх напередодні великого посту. Замість того, щоб молитися за нас і допомогти розв'язати кризові проблеми, які виникли не лише за останні три місяці – ці проблеми вже багато років в Україні присутні – так от замість того, щоб молитися за нас, вони проголосували, щоб вбивати нас“.

З заяви Білого Дому:

„Президент Обама дав зрозуміти, що подальше порушення суверенітету і територіальної цілісності України з боку Росії може негативно вплинути на позиції Росії в міжнародному співтоваристві. У найближчі години і дні Сполучені Штати будуть вести негайні консультації з союзниками і партнерами в Раді Безпеки ООН, Північноатлантичній раді, Організації з безпеки і співробітництва в Європі і підписантами Будапештського меморандуму. Сполучені Штати призупинять подальшу участь у підготовчих нарадах до зустрічі Великої Вісімки. Надалі порушення норм міжнародного права з боку Росії призведе до її більшої політичної і економічної ізоляції“.

Колишній голова Служби безпеки України Євген Марчук закликав журналістів, які працюють у Криму, фіксувати всі порушення з боку російських військ для майбутніх судів. „Ніяких інших військових, крім російських та українських в Криму немає. Українські військові в цих безчинства участі не беруть. Прийде час – буде розслідування цього вторгнення Збройних сил Росії і

втручання у внутрішні справи України. Тому всі ваші матеріали зберігайте, документуйте все те, що ви бачите. Документуйте протиправні дії службовців неукраїнських сил", – порадив Є. Марчук.

„Свобода“, 14 березня 2014 року

УКРАЇНА В НЕБЕЗПЕЦІ

Події в Криму, а відтак у східних і південних областях України наближаються до останньої межі напруження. Воно, як відомо, спричинене масовими військовими провокаціями Росії, яка чинить кричуще беззаконня, нехтуючи думкою світу. США і країни Європи підтримують Україну в її прагненні зберегти державний суверенітет і територіальну цілісність. Українська сторона всіма силами намагається не дати найменшого приводу до переходу цього конфлікту у воєнну фазу, бо це означатиме загальну трагедію, наслідки якої тяжко передбачити. На жаль, нижче подана хроніка ескалації російсько-українського конфлікту свідчить, що справа рухається, виключно з вини Росії, у недобрий бік.

6 березня

Російські військові сьогодні вночі затопили раніше списаний великий протичовновий корабель „Очаков" біля входу в озеро Донузлав, перегородивши вихід в море кораблям Південної військово-морської бази Військово-морських сил Збройних сил України.

Захоплена російськими військовими Верховна Рада Криму звернулася до Президента Росії Володимира Путіна та до Державної Думи Російської Федерації з пропозицією почати процедуру входження Криму до складу Росії.

Президент США Барак Обама підписав указ про запровадження візових обмежень щодо чиновників з Росії і Криму, дії яких, на думку Вашингтону, дестабілізують ситуацію в Україні.

Міністер сільського господарства Чехії Маріян Юречка встановив на будівлі свого міністерства прапор України. Він заявив, що цим символічним кроком хоче „висловити свою співучасть у

подіях, які зараз відбуваються в Україні, і підтримку українському народові“.

Рекомендувати

Міністерство закордонних справ України заявило, що на території Криму Росія готує провокації за участю людей, перевдягнутих у форму українських військовослужбовців.

Прем'єр України Арсеній Яценюк заявив у штаб-квартирі НАТО на зустрічі з Генеральним секретарем Андерсом Фогом Расмусеном, що Україні ще не час вступати в НАТО.

Голова Ради міністрів Польщі Дональд Туск запропонував негайно підписати Угоду про асоціацію України з ЄС.

Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен закликав Росію виконати свої міжнародні зобов'язання й зупинити військову ескалацію в Криму.

Меджліс кримських татар закликав бойкотувати місцевий референдум про входження Криму до складу Росії, призначений на 16 березня.

Голова комітету з закордонних справ Палати представників США Ед Ройс закликав адміністрацію Президента Барака Обами посилити зусилля з метою ізолювати Росію дипломатично через її вторгнення до України.

12 бойових літаків „F-16“ та 300 американських військових з технічного персоналу прибудуть до Польщі найближчими днями в рамках активізації військової співпраці.

„Москва не визнає легітимності нинішньої української влади, тому перериває політичні взаємини з Україною“, – заявив Постійний представник Росії при ООН Віталій Чуркін.

За словами джерела в Службі безпеки України, хвиля про-російських виступів, які зараз відбуваються у центрах Півдня та Сходу України, мають наростати до 9 травня, а на День Перемоги досягнуть апогею і їх темп залишиться високим аж до 25 травня – дня виборів Президента України. В день виборів завданням російських „тітушок" будуть безлади на виборчих дільницях під приводом того, що ці вибори нелегітимні. Оскільки це справді ускладнить виборчий процес, то Росія буде говорити про те, що вибори в Україні визнавати не можна.

7 березня

Рух „Правий сектор“ стане однією з політичних партій, а його провідник Дмитро Ярош має намір кандидувати на пост Президента України.

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк пропонує Росії будувати взаємини нового типу після виведення російських військ з Криму й дотримання керівництвом РФ своїх зобов'язань. „Ми все-таки повинні стати партнерами“, – сказав він.

Директор департаменту інформаційної політики Міністерства закордонних справ України Євген Перебийніс заявив, що Росія планує взяти під контроль зенітно-ракетні дивізіони Збройних Сил України в Криму. А в зв'язку з запланованим прибуттям міжнародних спостерігачів Росія замінює своїх військових, які блокують українські об'єкти, на місцеві загони самооборони.

Зі Сполучених Штатів Америки до України прибула група експертів з ідентифікації виведених з України активів.

Агресія Росії становить загрозу не тільки для України, а й для безпеки Європи, оскільки Росія піде далі – на Польщу та прибалтійські країни, – вважає колишній Президент України Леонід Кравчук.

Колишній радник президента Росії Володимира Путіна Андрій Іларіонов вважає, що в Україні залишилося два дні, щоб зберегти Крим. Він переконаний, що Росія загрожує незалежності України,

оскільки Кремль досі не визнає владу в Києві легітимною. „Якщо впродовж цих двох днів Україна не ухвалить необхідних рішень, то Крим буде анексований де юре, а не лише де факто. Вести переговори з Росією наразі немає сенсу, оскільки це те саме, що вести переговори з Гітлером“, – заявив экс-радник В. Путіна.

8 березня

З боку російських агресорів триває блокування поромної переправи „Крим“. Застосовуючи фізичну силу, вони унеможливають здійснення належної прикордонної та інших видів контролю. Російські військові сприяли прориву через кордон фактично двох армійських колон. Техніка та матеріальні засоби доставляються десантними кораблями Чорноморської фльоти Росії. В бухті „Казача“ з двох кораблів вивантажили спочатку 18 вантажних автомобілів „Урал“ та „Камаз“ з продовольством, а згодом 17 автомобілів „Камаз“ та бронетранспортери.

Державний секретар США Джон Кері у телефонній розмові з Міністром закордонних справ РФ Сергієм Лавровим заявив, що у разі, коли Росія не залишить спроб анексувати Крим, дипломатичні взаємини між США і російською стороною будуть неможливі.

Американські військові готові підтримати своїх союзників в Європі і надати військову підтримку Україні. Про це заявив глава Об'єднаного комітету начальників штабів США генерал Мартін Демпсі.

Російські військові увійшли в селище Чонгар Херсонської області. Вони замінували поля, бурять ями для прикордонних стовпів.

На лікування до Ізраїлю спеціальним літаком відіслали дев'ять поранених активістів Майдану.

За останні години поромом через Керченську протоку на територію України доставлено 430 російських військових і близько 20 одиниць військової техніки. Також морем на десантних кораблях доставлено ще 300 осіб складу та до 10 одиниць військової техніки.

В партії УДАР вважають за необхідне невідкладно закрити українські кордони і повітряне сполучення над територією Криму.

Колона з кількома десятками бронетранспортерів Збройних сил України пройшла вулицею у напрямку виїзду зі Львова. Українські військові залишають місця постійної дислокації і в Житомирі.

9 березня

Багатокілометрові колони української військової техніки прямують на південь країни. Мешканці Запорізької області вітають військових оплесками, вигуками „Слава Україн!\", а також допомагають при необхідності.

Російський ракетний крейсер „Москва“ взяв курс у бік материкової частини України. Перед цим крейсер „Москва“ з іншими російськими кораблями блокував вихід в море з озера Донузлав, де на причалі стоять сім українських кораблів.

Заступник радника Президента США з національної безпеки Тоні Блінкен заявив, що у випадку анексії Криму Росією Вашингтон не визнає її і проти Росії будуть вжиті додаткові санкції.

10 березня

Виконуючий обов'язки Президента України Олександр Турчинов мав зустріч з Генеральним секретарем Ради Європи Торнбйорном Ягландом та Міністром закордонних справ Австрії Себастьяном Курцом, після якої повідомив, що Рада Європи і Україна визначили спільні кроки з метою заблокування агресії Росії в Криму.

Анатолій Гриценко, колишній Міністер оборони України:

„Якщо Олександр Турчинов як Верховний головнокомандувач негайно не віддасть військам наказу захищати Україну, то не лише Крим – Україну як державу можемо втратити. Варіантів дій є лише два:

1) піднімати руки догори і здаватися Росії;

2) боротися і захищати країну від зовнішньої агресії“.

З заяви Київської організації Національної спілки письменників України:

„У цей винятково тривожний для України час столичні письменники звертаються до представників влади, до патріотів, до всіх небайдужих громадян нашої країни! Ми не хочемо, ми відмовляємося вірити, що може статися непоправне, але мусимо бути готовими до захисту своєї Батьківщини від агресії“.

11 березня

Голова Служби безпеки України Валентин Наливайченко: „СБУ має докази причетності російської розвідки до організування провокацій в Україні, зокрема підкupu громадян у східних областях для інспірування заворушень проти нової влади в Україні“.

Колишній Президент України Віктор Янукович провів у російському місті Ростов-на-Дону другу прес-конференцію, на якій запевнив, що невдовзі повернеться в Україну, а президентські вибори, призначені на 25 травня, він вважає нелегітимними.

Верховна Рада Криму прийняла Деклярацію про незалежність Криму і міста Севастополя від України і про намір увійти до складу Росії. Російське Міністерство закордонних справ того ж дня схвалило цю незаконну сепаратистську Деклярацію і визнало „незалежність“ Криму від України.

Радикально налаштовані члени кримсько-татарської громади заявили, що готові боротися з російськими окупантами Криму, оголосивши їм „джигад“.

12 березня

Секретар Ради національної безпеки і оборони України Андрій Парубій: „Частина російських військ знаходяться за дві-три години пересування до Києва. Наші підрозділи розташовані таким чином, щоб ми могли відбити атаки з будь-якого боку“.

Виконуючий обов'язки Президента України, голова Верховної Ради Олександр Турчинов подав законопроект про створення Національної гвардії – військового формування з правоохоронними функціями, яке входить в структуру Міністерства внутрішніх справ.

У Чорному морі почалися спільні військові навчання США, Румунії і Болгарії.

Колишній заступник голови Генерального штабу Збройних сил України, віце-адмірал Ігор Кабаненко:

„Мені як військовому зрозуміло: готується повітряна та наземна наступальна фронтова операція проти всієї України. Що ще не зрозуміло політикам? Де Ваша воля? Досить відступати в підходах і діях! Розбронюйте мобілізаційні запаси, озбройте народ через легітимні механізми і дайте йому можливість захистити себе, свої родини і державу! Ні п'яді рідної землі ворогові, хай вона горить у агресора під ногами! Оголосіть Вітчизняну війну окупантам! Зформууйте Ставку Верховного Головнокомандування! Дійте, кінець-кінцем, і дайте можливість діяти людям!“.

Зі спільної заяви провідників Великої сімки (Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Великобританія, США) щодо незакононости референдуму в Криму 16 березня:

„Будь-який подібний референдум не буде мати ніякої законної сили. Враховуючи непідготовленість цього заходу і загрозову присутність російських військ, це буде глибоко збиткова процедура, позбавлена також і моральної сили“.

Кароліна ТИМКІВ

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ „НЕБЕСНІЙ СОТНІ“!

Журналісти українського телеканалу „Еспресо TV“ склали список полеглих на Майдані Незалежності в Києві, які пожертвувати своїм життям заради майбутнього України. Кількість убитих протягом трьох місяців протистоянь сягає понад сотню. На жаль, відомості є не про кожного героя, але пам'ять про кожного житиме вічно.

Юрій Вербицький, 51 рік. Працював у відділі сейсмічності Карпатського відділення Інституту геофізики Національної Академії Наук України у Львові. Викрадений невідомими з Олександрівської лікарні разом з активістом Ігорем Луценком вранці 21 січня 2014 року. Його тіло знайдено 22 січня в околицях села Гнідин Бориспільського району Київської області, зі слідами страшних тортур.

Сергій Нігоян, 21 рік. Народився і жив у селі Березнуватівка Дніпропетровської області. Його родина переїхала до України, рятуючись від війни у Нагорному Карабасі. Займався легкою атлетикою та східними єдиноборствами, два курси провчився в Дніпродзержинському коледжі фізичного виховання. На Євромайдан приїхав 8 грудня 2013 року, був задіяний в охороні. 22 січня 2014 загинув під час штурму на вулиці Грушевського. Отримав три вогнепальних поранення – в голову, шию і груди.

Михайло Жизневський, 26 років. Родом з Білорусі, звідки виїхав через політичні проблеми. В Україні був бійцем націоналістичної організації УНА-УНСО. Останнім часом жив і працював у Києві та в Білій Церкві. Був задіяний в охороні Євромайдану. 22 січня 2014 загинув під час штурму на вулиці Грушевського. Отримав наскрізне поранення в серце.

Роман Сеник, 46 років. Родом з Львівщини, останні роки мешкав у місті Турка. 25 січня 2014 помер у київській лікарні. Під час штурму 22 січня на вулиці Грушевського отримав важке вогнепальне поранення в плече. Куля застрягла в легені, руку з роздробленою кісткою довелося ампутувати, організм втратив занадто багато крові.

Георгій Аратунян, приблизно 50 років. Проживав у місті Рівне по вул. Стрицького, 7. Сім'я жила дуже бідно. Георгій плянував виїхати на батьківщину, у Грузію до родини – після того як встановить пам'ятник покійній дружині на її роковини. Загинув 20 лютого у Києві.

Сергій Байдовський, 23 роки. Працівник магістральних нафтопроводів „Дружба“. Загинув від вогнепального поранення в легеню 20 лютого. Жив у Луцьку, любив своє місто, понад усе любив рідну Україну.

Валерій Брезденюк, 50 років. З міста Жмеринка, український підприємець, художник у техніці ебру (малюнки на воді). Вбитий пострілом у спину 18 лютого..

Сергій Бондарчук, 52 роки. Зі Старокостянтинова Хмельницької області. Учитель фізики, голова Старокостянтинівської міської організації (Хмельницька область) Всеукраїнського об'єднання „Свобода“. Загинув 20 лютого від кулі снайпера.

Сергій Бондарев, 32 роки. З Краматорська. Програміст. Загинув 18 лютого від кульових поранень під час перших атак на Майдан. Дружина Світлана була тоді на восьмому місяці вагітності.

Богдан Вайда, 48 років. Неодружений. Проживав разом з мамою у селі Летня Дрогобицького району. На київський Майдан поїхав 19 лютого. Зранку наступного дня зателефонував з Києва сестрі: „Люба, тут справжня війна! Стріляють...“ – то були його останні слова. Загинув від кулі снайпера.

Віталій Васильцов, 1977 року народження. Уродженець села Гаврилівці, Хмельницької області, мешкав у Жорнівці Києво-Святошинського району Київської області. Застрелений снайпером на вулиці Великій Житомирській. Мав двох дітей.

Роман Варениця, 35 років. З Яворівського району Львівської області. 20 лютого застрелений снайпером на вул. Великій Житомирській.

В'ячеслав Веремій, 32 роки. Журналіст газети „Весті“. Тітушки вистрелили йому в груди. Помер в лікарні вранці 19 лютого через велику втрату крові. Залишився сиротою його 4-річний син.

Назар Войтович, 17 років. Студент-третьокурсник кооперативного коледжу в Тернополі. Загинув 20 лютого.

Устим Голоднюк, 20 років. З міста Збараж, Тернопільської області. Волонтер „Демократичного Альянсу“. Помер 20 лютого внаслідок вогнепального поранення в голову.

Іван Городнюк, з Березного, Рівненської області. Під час останнього штурму „беркутівці“ його облили водою з водометів і побили. Вночі серце молодого чоловіка не витримало і зупинилося.

Едуард Гриневич з Волині, 30 років. Убитий 20 лютого.

Роман Гурик, 19 років. Студент Прикарпатського університету, факультету психології. 19 лютого 2014 року Романа застрелив снайпер.

Сергій Дідич, 44 роки. Депутат Городенківської районної ради Івано-Франківської області від ВО „Свобода“. Загинув 18 лютого.

Антоніна Дворянець, 62-річна мешканка Броварів. 18 лютого її тіло виявили на барикаді на вулиці Інститутській, біля верхнього входу в метро „Хрещатик“.

Андрій Дигдалович, 40 років з села Сокільники (Львівська область).

Микола Дзявкульський, 56 років. З Шепетівки. Вчитель географії та біології, член ВО „Свобода“. Застрелений снайпером на Інститутській 20 лютого.

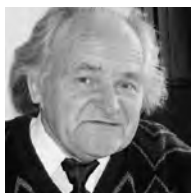
Ігор Дмитрів, 30 років. З села Копанки Калушського району Івано-Франківської області. Загинув 20 лютого.

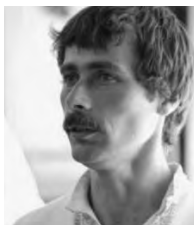
Анатолій Жаловага, 33 роки. З міста Дубляни Львівської області. Застрелений снайпером 20 лютого.

Володимир Жеребний, 29 років. Народився у селі Рудки Львівської області. Викладач Вишнянського аграрного коледжу. Загинув 20 лютого від снайперської кулі.

Яків Зайко, 73 роки. З Житомира. Народний депутат України І скликання, головний редактор журналу „Голос громадянина“. 18 лютого помер від інфаркту на вул. Інститутській.

Олександр Капінос, 29 років. Активіст ВО „Свобода“, село Дунаїв, Тернопільська область. У 2012 році 12 днів голодував на знак протесту проти „мовного закону“. Загинув 18 лютого від розригу гранати під час сутичок на Грушевського.

Сергій Кемський, 33 роки. З Керчі. Працював в Інституті політичних та економічних ризиків і перспектив, писав для „Української правди“ Загинув 20 лютого. Залишив одnorічного синовця.

Давид Кіпіані з Грузії. Його тіло знайшли поряд з барикадою з двома кульовими пораненнями. Залишив сиротою маленького сина.

Ігор Костенко, 22 роки. Студент-географ зі Львова. Загинув 20 лютого.

Володимир Кішук, 58 років. З Запорізької області. Загинув 18 лютого під час сутичок між мітингувальниками та „беркутівцями“.

Віталій Коцюба, 31 рік. зі Львова. Загинув 20 лютого від вогнепального поранення. Залишив молоду дружину та двох дітей.

Володимир Кульчицький, 65 років. З Києва. Куля пройшла навиліт в серце, друга влучила в живіт.

Дмитро Максимов. Загинув 18 лютого. Срібний та бронзовий призер з дзюдо Дефолімпійських ігор у Софії. Вибухом гранати йому відірвало руку. Загинув від втрати крові..

Андрій Мовчан, 34 роки. З Києва. Працював у театрі ім. Франка освітлювачем, член „Демократичного Альянсу“. Загинув від вогнепального поранення в голову 20 лютого.

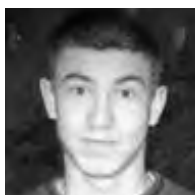
Василь Мойсей, 21 рік. Активіст Ківерцівської міської організації ВО „Свобода“ Волинської області. Загинув 20 лютого.

Володимир Наумов, 44 роки. З села Шевченкове Донецької області.

Валерій Опанасюк, 43 роки. З Рівного. Загинув 20 лютого від снайперської кулі, залишивши сиротами чотирьох дітей.

Дмитро Пагор, 21 рік. З Хмельницького. Загинув від поранення в голову біля стін СБУ у Хмельницькому 19 лютого.

Юрій Парашук, 48 років. З Тального, Черкаська область. Отримав кульове поранення у потилицю під час відступу силовиків з барикад на вулиці Інститутській 20 лютого.

Юрій Пасхалін, 29 років. З Черкаської області. Загинув 20 лютого у Києві від трьох вогнепальних поранень..

Олександр Плеханов, 22 роки. Загинув 18 лютого.

Леонід Полянський, 38 років. З Києва. Загинув на Майдані.

Василь Прохорський, 33 роки. Родом з села Щуча Гребля, Бахмацького району, Чернігівської області. На Майдані допомагав медикам. Загинув від кулі снайпера.

Андрій Саєнко, 52 роки. З Фастова (Київська область).

Ігор Сердюк, 40 років. З Кременчука, Полтавська область. Загинув на барикаді від вистрілу в обличчя.

Богдан Сольчаник, 29 років. Викладач Українського Католицького Університету, у Львові.

Іван Тарасюк, 21 рік. З селища Олики Волинської області. 20 лютого загинув на Майдані від вогнепального поранення.

Ігор Ткачук, 39 років. З Великої Кам'янки Коломийського району Івано-Франківської області. Загинув від кулі снайпера 20 лютого. Заклишив сиротами троє дітей.

Роман Точин, 44 роки. З Ходорова Львівської області. Загинув на Майдані 20 лютого. Залишив сиротами двох доньок.

Іван Бльок (або Тур – це прізвище його дружини, але так його теж називали), 40 років. З Городка Львівської області. Підприємець. 20 лютого на Інститутській загинув від кулі снайпера. Залишив сиротами донечку і маленького сина.

Олег Ушневич, 31 рік. З Дрогобича. Учитель. Застрелений 20 лютого снайпером на Інститутській, біля Жовтневого палацу.

Віктор Чміленко, 53 роки. Фармер з Кіровоградської області. Загинув від кулі снайпера.

Олександр Храпаченко, 27 років. Театральний режисер з Рівного. Загинув від кулі снайпера 20 лютого.

Володимир Чаплінський. Загинув на Майдані. Залишив сиротами сина та маленьку доньку.

Андрій Черненко, 35 років. З Києва. Загинув 19 лютого. Без тата лишилася 7-місячна дитина...

Олександр Царьок. З Васильківського району Київської області. Загинув біля Жовтневого палацу.

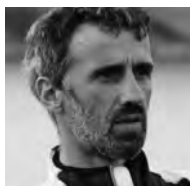
Сергій Шаповал, 45 років. З Києва. Знайдений убитим в Будинку офіцерів.

Віктор Швець, 57 років. З Київської області. Помер від трьох вогнепальних поранень в ніч з 18 на 19 лютого. Без батька залишилась дитина.

Максим Шимко, 33 роки. З Вінниці. Загинув 20 лютого. Останній запис, залишений ним на сторінці „В Контакті“ 18 лютого: „За Україну!!! Всі хто може, їдьте у Київ !!!“.

Олександр Щербанюк, 46 років. З Чернівців. Убитий снайпером. Залишилась дружина, хвора мама і двоє дітей. На Майдані був від самого початку.

Павло Мазуренко, 41 рік. Був побитий „тітушками“ на даху торгового будинку, що на вулиці Гната Юри і помер 22 грудня 2013 року.

Сергій Синенко. Активіст „Автомайдану“ з Запоріжжя. Батько чотирьох дітей. Відповідальність за його вбивство взяли на себе т.зв „Привиди Севастополя“.

ІСТОРІЯ – НАВЧИТЕЛЬКА ЛЮДСТВА, НАРОДІВ І ЛЮДЕЙ

3

Сергій ФЕДАКА

ТИСЯЧОЛІТТЯ САМОПОЖЕРТВИ БОРИСА І ГЛІБА

Минає рівно тисяча років від загибелі перших руських святих князів – Бориса і Гліба. Цей епізод є центральним у „Повісті временних літ”. Йому там присвячено значно більше уваги, ніж багатьом іншим яскравим і доленосним подіям. Але головне – він є композиційним осердям усієї повісті, що писалася спершу як своєрідний історіософський трактат, котрий тільки згодом набув звичних нам рис літопису. Борис і Гліб – головні постаті цього твору, ключ до багатьох його особливостей. Вони ж є персонажами цілого ряду інших літературних пам’яток, написаних як до, так і після повісті. Можливо, остання і постала як своєрідне розширення історії двох братів-мучеників.

Братовбивчі уособиці були на Русі і до, і після 1015 року, проте знаковою стала саме ця. Водночас вона і донині містить чимало загадок і неоднозначних тлумачень. По-своєму це найтаємничіша і водночас найсимволічніша подія давньоруської історії.

Що ж відбулося тисяча років тому такого, що досі бентежить уяву наших сучасників?

Добігала кінця епоха рівноапостольного князя Володимира Святославича. Було зроблено перші і дуже важливі кроки для утвердження нової віри, хоча Русь ще була більше язичницькою, ніж християнською. Навіть у діяльності Володимира мали місце компроміси з язичниками. Усі його 12 синів, народжені від різних жінок, в тому числі ще до хрещення, були визнані законними спадкоємцями і отримали свої уділи. Збереглася традиція дружинних бенкетів, освячена знаменитим афоризмом Володимира: „Русі єсть веселіє пити, не можемо без того бити“. При цьому князь з дружиною бенкетували на високій галереї, а на широкому княжому дворі гуділо народне застілля. Це був давній язичницький ритуал єднання усього роду через спільну трапезу.

Навіть поховання князя своєрідно поєднало язичтво і християнство. Володимир помер 15 липня 1015 року у своїй замиській резиденції Берестово, де пізніше виник Печерський монастир. За слов'янським звичаєм вночі челядь розібрала поміст палацу і в утворений отвір родичі на мотузках спустили на землю загорнуте в килим тіло Володимира. Покійного за скандинавським звичаєм поклали на сани і повезли до Десятинної церкви. Тут його відспівали за християнським обрядом і поховали в мармуровій гробниці. Її поставили поруч з саркофагом Анни у приділі, присвяченому св. Клименту Римському, аби святий покровительствував хрестителям Русі й надалі.

1888 року в зв'язку з 900-річчям Володимирового хрещення Ф. Фортинський здійснив спеціальне дослідження, шукаючи хоча б маленькі натяки про цю подію в європейських хроніках і документах. Результат приголомшував: з усього огрому джерел лише Титмар Мерзенбурзький побіжно згадував про це. Не є винятком і візантійці. У Лева Диякона, Михаїла Пселла, Кедрина, Зонари мовиться про падіння Херсонеса, договір Володимира з імператором, шлюб Володимира з Анною, але нема жодного натяку на хрещення.

Поховання Володимира і його порфірородної дружини Анни „в саркофагах... на виду посередині храму”, тобто у палацовому храмі київських князів – Десятинній церкві, вказує на культове вшанування, оскільки у Візантії наос під центральною банею був місцем поховання святих або таких осіб, які прогнозувалися у святі. Плян канонізації княжого подружжя, що визрівав у церковних і придворних колах Києва з 1011 року, було зірвано в результаті усягобиці Володимирових синів. Лише через кілька десятиліть право Володимира на ореол святости було знов оприлюднено Іларіоном у „Слові о законі і благодаті”.

Пам’ятка зламу XIII-XIV ст. – „Пам’ять і похвала Володимиру” є компіляцією на основі раніших текстів. Укладання першої частини цього триптиху, власне „Пам’яті і похвали”, враховуючи вплив на неї Іларіона і літопису, А.Поппе відносить до зламу XII-XIII ст., оскільки Володимира там жодного разу не названо святим, а мовні особливості не виходять за дану хронологічну межу. Цей текст швидше прагне уславити блаженного князя, ніж віддати належне уже прославленому. Як випливає з назви, він творився для потреб щорічного поминання, отого „держання” пам’яті, про яке говорить літописець.

За останнє століття утвердилася думка, що культ св.Володимира було встановлено після перемоги над шведами 1240 року. Але А. Поппе вказує, що останнім князем Володимиром, котрий отримав окреме хрестильне ім’я, був племінник Данила Галицького Володимир-Іоан Василькович (1249 – 1288), з чого історик зробив висновок, що ні на час його народження, ні навіть на момент смерти Володимир Святий ще не був канонізований (інакше б це віддзеркалилося у відомому літописному некролозі Володимира Васильковича). Лише 1311 року в Новгороді будується храм св.Володимира, а з 1320-их років це ім’я стає хрестильним у княжих родах.

По смерті Володимира молода, німічна ще держава переживає тяжкий іспит на витривалість. На момент смерти Володимира в Києві з його синів перебував лише ув’язнений Святополк. Власне він був сином Ярополка, старшого брата Володимира, на вагітній вдові якого Володимир одружився. Але пасинок і племінник Володимира нібито зберіг право на престол. Він і захопив верховну владу. Дружина Бориса переконувала його вигнати Святополка зі столиці, але Борис ухилився від бою з сильною київською дружи-

ною. Проте не всі брати погодилися з князівством Святополка, та й сам Святополк остерігався їх. Назрівала усобиця. Київський єпископ Анастас за цих умов від'їхав до Польщі. Єпископію було перенесено до Білгороду, а Київ залишився тільки центром митрополії.

Між синами Володимира почалася страшна усобиця, після якої з десяти синів (Вишеслав й Ізяслав на той час вже померли) лишилося тільки троє чи четверо. Першим загинув 24 липня 1015 року Борис Ростовський, 5 вересня – Гліб-Давид Муромський, потім пропав безвісти Святослав Древлянський. 1072 року Борис і Гліб (лише вони двоє були народжені у християнському шлюбі) були причислені до лику мучеників Православної Церкви і стали першими національними святими України-Русі. Літописи звинувачують у їхній загибелі Святополка. 1855 року він отримав наймення „Окаяний“, а трохи раніше його головного противника і переможця – Ярослава – почали з легкої руки М. М. Карамзіна величати „Мудрим“.

1016 року Ярослав, після тримісячного протистояння, переміг Святополка під Любечем. Той утік спершу до печенігів, а потім у Польщу – до свого тестя Болеслава Хороброго. 14 серпня 1018 року війська печенігів, германського імператора Генріха II (300 воїнів), угорські і польські загони (по 500 осіб) розбили біля міста Волинь на Західньому Бугу дружину Ярослава. Той утік до Новгороду і збирався далі до Скандинавії, але не був відпущений новгородцями. Болеслав із Святополком, зайнявши волинську і деревську землі, підступили до Києва. Після короткої оборони Київ здався 14 вересня. В руки Болеслава потрапила велетенська здобич, в тому числі родина Ярослава. Святополк повернувся до Києва, де його було зустрінуто з радістю. Проте невдовзі присутність польського загону в Києві почала викликати невдоволення городян.

Взимку 1018/1019 року Ярослав повів у похід нове новгородське військо і вибив Святополка з Києва. Той кинувся до печенігів і навесні 1019 року привів їх на Русь. Проте у битві на річці Альті Ярослав, маючи 6,000 варягів і 40-тисячне новгородське ополчення, переміг Святополка, після чого той мусив рятуватися втечею, але був убитий людьми Ярослава.

Очевидно, при Ярославі і була почата перша спроба канонізації святих братів. Тоді ж почали складатися перші оповідання про їхню загибель. Тоді виникає місцевий культ Бориса і Гліба у Виш-

городі, де їх поховано. Перенесення мощів Бориса і Гліба до нового храму синами Ярослава 20 травня 1072 року вважається моментом їхньої остаточної канонізації. Дати їхньої пам'яті, 24 липня, а пізніше і 2 травня (день перенесення їхніх мощів 1115 року у новий храм), стають руськими святами. Спочатку їх шанували як цілителів, але дуже незабаром Борис і Гліб стають заступниками всіх руських князів як їхні святі родичі. Вони – помічники в битвах, їхнім ім'ям закликають до єдності Русі, до припинення міжусобних воєн.

Життю та мученицькій кончині Бориса і Гліба присвячений ряд давньокиївських пам'яток. Це так звана „Літописна повість“ – розповідь про загибель князів, що читається в складі „Повісті временних літ“ (стаття 1015 року), „Чтеніє о житіи и о погубленіи блаженную страсотерпцю Бориса и Гліба“ Нестора й анонімне „Сказання і страсть і похвала святую мученику Бориса и Гліба“. Про взаємини цих текстів у науці існують різні погляди. Збереглося близько 150 списків „Сказання“ різних редакцій, найстарший – в „Успенському збірнику“ XII ст.

У літературному розумінні найдосконалішим є „Сказання“. Воно відкривається короткою історичною експозицією, що оповідає про київського князя Володимира та його синів. Перед смертю Володимир посилає „блаженного і скоропослушливого“ сина свого Бориса проти печенігів. Бориса, який повертався до Києва, зустрічає вісник, що повідомляє про смерть батька. Агіограф подає великий плач Бориса, повний найвищих похвал померлому і сумних нарікань про його кончину. Одразу Борис, немов угадуючи свою долю, з одного боку, виявляє готовність „горькую печаль“ свою „прострети“ до брата Святополка, з іншого боку – констатує, що він „о биении моем помышляет“. Так створюється типово агіографічна колізія. Не обманюючись у підступних намірах Святополка, Борис оплакує свою прийдешню загибель, але в жодному разі не думає про опір старшому братові. Спонукуваний дияволом, Святополк посилає убивць до Бориса, а той у передвісті своєї загибелі згадує аналогії з житійної літератури, коли праведник бував убитий своїми близькими. Бориса долають важкі передчуття, він жагуче молиться, співає псалми і, уже чуючи шепіт убивць, які підійшли до намету, лише дякує Богові, що сподобив його прийняти смерть від брата. Аналогічно описане й убивство Гліба. Але тут агі-

ограф вносить новий відтінок: Гліб зображений їм як зовсім юний, ледве чи не отрок, що молить убивць „Не губите мене, в жизни юного, не пожинайте колоса, еще не созревшего, соком беззлобия налитого“. Далі в „Сказанні“ повіствується про битву на Альті зі Святополком Ярослава, про перемогу останнього і злої смерті Святополка „в пустыни межю Чехы и Ляхы“. Завершує „Сказання“ похвала святим.

У найстарішому з відомих списків (Успенському) „Сказання“ з'єднане зі „Сказанням чудес“ святих. Воно містить також історію будівництва присвячених їм храмів. З того що обидва пам'ятники – власне „Сказання“ і „Сказання про чудеса“ – звичайно переписувалися разом, то деякі дослідники вважали, що вони написані одночасно, і датували час їх створення періодом після 1115 року. Цьому висновкові суперечать стилістичні розходження між пам'ятками, композиційна закінченість як самого житія, так і „Сказання чудес“. Останнє має власну передмову і не має заключної частини, мабуть, тому, що текст задумувався як відкрита структура: до нього могли приєднуватися нові оповідання про чудеса. Тому більшість дослідників вважають, що „Сказання чудес“ було складено незалежно від „Житія.....“, можливо, на основі записів, що велися при Вишгородській церкві. З усіх творів Борисо-Глібського циклу „Сказання“ найбільш близьке оповідання про вбивство братів у „Повісті временних літ“, що, мабуть, виникло раніше за „Сказання“ і „Читання“. Саме „Сказання“ було, швидше за все, пов'язане з урочистим перенесенням мощів у 1072 році. „Читання“, написане Нестором, зовні більш відповідає агіографічному канонові (наприклад, воно відкривається великим міркуванням про вічну боротьбу добра зі злом, що і є, за думкою агіографа, змістом всесвітньої історії; зображення князів-мучеників більш традиційно, позбавлене живих, природних відтінків, що присутні в „Сказанні“). „Читання“ не дістало в книжності широкого розповсюдження. І „Сказання“, і „Читання“ відрізняє надзвичайна для агіографії колізія: по типу своєму це житія-мартирії, але якщо в подібних житіях убивця звичайно – представник іншого віросповідання або язичник, то Святополк – християнин, і конфлікт набуває зовсім іншого, політичного відтінку. Поведінкою Бориса і Гліба, що не підняли руки на старшого брата, навіть для захисту свого життя, освячувалася ідея

родового старшинства в системі князівської ієрархії: князі, що не порушили своєї заповіді, стали святими.

1834 року О. Сенковський публікує „Сагу про Еймунда“, в якій головний герой з наказу Ярислейфа (Ярослава Мудрого) вбиває Бурислафа. В останньому публікатор і його численні прихильники вбачали Бориса. Натомість прибічники традиційної літописної версії вважають, що „Бурислаф“ – це перекручене ім'я Святополка. Дискусія ця триває понині.

На честь святих братів названо багато церков в Україні, Білорусі та Росії. 31 липня 2011 року у Вишгороді відкрито величний пам'ятник св. Борисові і Глібові, покровителям міста (автори Б.Крилов і О.Сидорук).

Майже тисячу років триває ушавлення святих князів, які свідомо відмовилися підіймати меч на своїх братів, втягувати у протистояння своїх родичів-візантійців, а натомість вирішили скоритися Божій волі. Є глибокий сенс у тому, що саме з них почалося формування собору українських святих, до якого згодом долучалися десятки і сотні нових постатей. Від Митрополита Іларіона панує формула, що Володимир зорав для християнства руське поле, а Ярослав засіяв його. У такому випадку вибір двох братів виявляється сполучною ланкою між двома епохами, а їхня самопожертва – переломним моментом у християнізації династії, її держави і цілого суспільства.

Про автора:

Сергій Федака – професор Ужгородського Національного Університету, доктор історичних наук.

Олег БАГАН

ГАЛИЧИНА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ПОЧАТКУ ХХ ст.

Звичайно в сучасній і класичній українській історіософії, культурологічній, політологічній думці Галичині відводиться якщо не маргінальна роля, то другорядна. Традиційно вона виступає в баченнях навіть найсвітліших умів як таке собі „доповнення“ до центральної ролі Наддніпрянщини, Києва в становленні української історії і цивілізації. Її функцією нібито було завжди „приєднатися“ до того, що творчо і переможно визріло у Центральній Україні. Такий усталено-схематичний погляд набув настільки міцної трафаретності, що, скажімо, довести на якійсь літературознавчій науковій конференції тезу про те, що певний галицький письменник в чомусь випереджав наддніпрянців і, не дай Боже, вплинув на них, є дуже проблематично.

Такий стан справ є можливим тільки тому, що донині велика кількість важливих творів вітчизняних істориків, філософів, публіцистів, культурологів залишається неперевиданою і, від-

повідно, стратегічні, глибокі проблеми української історії та культури залишаються не поглибленими в аналітиці і неперео-смысленими в сучасності. Сьогодні, після 100 років від Першої світової війни, є нагода звернутися до думок визначних українських вчених і мислителів, які у свій час спробували по-інакшому подивитися на роль Галичини в історії та цивілізації не тільки України, а й усієї Середньо-Східної Європи. Це будуть думки істориків Івана Кривецького (1883 – 1940) та Степана Томашівського (1875 – 1930) з їхніх невеликих праць геополітичного змісту.

Кілька слів про цих авторів. Обидва належали до львівської історичної школи, зформованої під орудою Михайла Грушевського у 1890-1900-их роках, обидва за світоглядом були консерваторами (С. Томашівський навіть пробував бути офіційним ідеологом християнсько-консервативного руху в Галичині 1920-их років), обидва дійсні члени Наукового Товариства ім. Шевченка. Залишили багату й оригінальну наукову і публіцистичну спадщину, яка цілком належить до „золотого фонду“ галицького інтелектуалізму. І. Кривецький народився у селі Іванівці (Жидачівщина, Львівщина), С. Томашівський – у селі Купновичі (Самбірщина, Львівщина).

Обидва науковці у своїх коротких студіях спробували окреслити виняткове геополітичне значення Галичини напередодні Першої світової війни, яке й стало справжньою, глибинною причиною розв'язання цієї страшної війни, одним з центральних політичних аспектів якої було визначення долі Середньої Європи ; водночас С. Томашівський спробував осмислити з історіософської точки зору роль Галичини в розвитку української цивілізації загалом саме як вирішального геокультурного чинника, як своєрідного понадчасового духовного та суспільно-політичного ядра української нації.

Праця І. Кривецького вийшла у Львові 1913 року окремою брошурою, тож можна здогадуватися, що її думки й ідеологеми зродилися у колі галицьких інтелектуалів, які передчували грандіозні події Першої світової війни і прагнули увиразнити значення свого краю на міжнародній карті Європи. Як відомо, тоді виразно проступала агресивна, імперська політика Росії, тож цією брошурою її автор намагався застерегти своїх земляків перед загрозою, що накочувалася.

І. Кривецький, як уважний і вдумливий історик, спробував підвести читача до самостійних висновків суворою логікою історич-

них фактів. Перше спостереження автора: попри те, що Росія й Австрія мало воювали між собою, постійно підкреслювали зовнішню гармонію стосунків, насправді між ними було велике напруження, і це напруження мало джерелом ситуацію на Балканах та змагання за Галичину. „На Східну Галичину, – писав І. Кривецький, – дивиться Росія жадним оком уже від першої хвили прилучення сего краю до Австрії. Вона пробувала навіть до окупації його Австрією взагалі не допустити і згодилася на неї тільки по довším опорі. Та від того часу питання „ревіндикації“ старого галицько-володимирського князівства не перестає займати умів найвизначніших і найвищих російських державних керманівців ні на хвилю – через цілий XIX вік аж понині“. З цією метою – натиску на Австрію – Росія постійно опікувалася русофільським рухом в Галичині, тобто „москвофілами“, які започаткувалися як організоване явище у 1840-ві роки.

Далі І. Кривецький перераховує конфлікти між Росією й Австрією, які дещо затерлися в історичній пам'яті і які були спричинені змаганням за Галичину. Ще у 1767 році Росії вдалося ввести до Львова військовий гарнізон під приводом боротьби з заворушеннями в ході Коліївщини. Його очолив генерал-майор Кречетніков, якого таємним завданням було підготувати „ґрунт для остаточної окупації краю“, і для цього він усіляко загравав з польською шляхтою. Тут нагадаємо, що Росія скористалася можливістю втручатися у внутрішні справи Польщі на підставі фатальних для Речі Посполитої угод 1717 року, коли за Петра I вона ввела війська до ослабленої країни і змусила Німий сейм (промовиста назва спричинника епохальної поразки нації) назавжди обмежити фінансування армії і саму її чисельність. Надалі, як дотепно пише Норман Дейвіс, „російська зверхність, утверджена спершу 1717 року, у тій або тій формі зберігалася аж до теперішнього дня. Російський протекторат здійснювали, маніпулюючи діями автономної, але залежної польської держави... Інколи його здійснювала сама Росія, а інколи разом зі своїми німецькими й австрійськими союзниками. Але протягом 260 років він уривався тільки на короткі періоди, передусім на 24 роки у 1915-1939 роках, а більше, якщо інші „протектори“ Польщі з'являлися і зникали, росіяни були присутні повсякчас“. Тобто Росія увесь цей час вербувала у Польщі свою „п'яту колону“, різноманітні середовища відступників і зрадників нації,

підступно завуальовуючи свої дії у різні форми „допомоги польському народові“.

Перший відкритий конфлікт між Росією й Австрією стався щойно у 1772 році, під час чергової політичної кризи у Польщі, коли у лютому того року було прийнято рішення про поділ Польщі між Прусією, Австрією й Росією. Якщо Прусія і Росія легко порозумілися між собою, захопивши великі польські терени, то між Австрією і Росією почалися суперечки, власне, щодо Галичини і Мало-польщі та її соляних копалень.

Особливе стратегічне значення при цьому мало розвинуте місто Львів. Тоді, влітку 1772 року, як дослідив І. Кривецький, тільки завдяки впертим і сміливим діям австрійського генерала Естергазі й генералісімуса Гадіка, які діяли всупереч наказам Відня, несподівано вдалося захопити всю Галичину. Очевидно, Росія не мала сил, щоб протистояти австрійській армії, тому поспішно підписала угоду в Петербурзі, за якою Малопольща, Галичина і частково Поділля та Волинь відійшли до Австрії. Так, завдяки вольовому чинникові названих полководців був зроблений крок, який кардинально змінив долю не тільки України, а й цілої Середньої Європи: Галичина з центром у значному місті Львові перетворилася на геополітичний чинник, з одного боку, мобілізації українського національного руху, який став підривати могутність Російської імперії, а з іншого – вона стала як інтегрована частина Австрійської імперії чинником-перешкодою для натиску Росії на Середню Європу.

Цікаво, як зауважує І. Кривецький, що Росія, змагаючись з австрійцями за Львів, діяла цілком по-фарисейськи, вдаючи з себе оборонця польських інтересів. Її міністер закордонних справ Панин заявив австрійському послові у Петербурзі: „Місто Львів було від давніх-давен для поляків мало що не тим, чим Москва для росіян“. Тобто та сила, яка найбільше терзала і принижувала Польщу понад вже 50 років, раптом захотіла постати в образі милосердного співчувальника, щоб використати потенціал поляків для експансії в заповітну Галичину.

І. Кривецький підсумував: „Перехід Галичини з-під Польщі до Австрії 1772 року був тяжким ударом для російської історичної політики. Незважаючи, однак, на це, свого давнього змагання – зібрати всі українські землі, які належали колись до старої київської держави, змагання, яке є одним з найперших і найосновні-

ших принципів російської політичної думки, Росія не покинула й далі. Російські політики, опираючись на тенденційні наукові зазиви російської історіографії, яка українську державну організацію Х-ХІІ вв. вважає протопластом пізнішого Московського царства й нинішньої Російської імперії, ніколи не спускали з ока... Східньої Галичини і при кожній нагоді реклямували свої „права“ до сеї частини т. зв. „підяремної Руси“.

Уже під час третього поділу Польщі 1795 року Росія виступила з т. зв. проклямацією генерала Тутольміна, який заявляв про історичні права Росії на луцьку, белзьку і холмську землі. Та Австрія була твердо проти цього.

Невдовзі, під час наполеонівських війн, коли відбувались глобальні пертурбації в Європі, російський цар Александер І вирішив скористатися з цього й у вересні 1805 року через своїх дипломатів запропонував Австрії здійснити обмін землями: Галичина мала перейти під владу Петербургу, а Відень отримав би за це певні терени у Силезії і Баварії. Цей дипломатичний обмін був зупинений тріумфом Наполеона під Австерліцом.

Через чотири роки Росія знову посунула на Галичину під час нової австрійсько-французької війни, але її наступ був зупинений польськими повстанськими військами князя Понятовського і перемогою Наполеона під Ваграмом. Унаслідок цього більша територія Галичини перейшла до новоутвореного Князівства Варшавського, Росії дісталася велика округа з центром у Тернополі маштабом 9 тис. кв. км. і з 400 тис. мешканцями. Як уточнив за австрійськими державними архівами І. Кревецький, насправді протистояння за Галичину було тоді дуже гострим. Історик виявив рукописний твір російського генерал-лейтенанта Михайловського-Данілевського, написаний за особистим наказом царя Миколи І у 1847 році під назвою „Війна Росії з Австрією 1809 року“. Микола І, ведучи експансивну політику в Європі, цікавився плянами свого попередника. І. Кревецький подає з цього документу доби ось такі геополітичні тези з таємного наказу Александра І генералові Голіцинові: „Притягати для Росії населення Галичини, переконуючи його, що Росія, виступаючи проти Австрії, вважає добро Галичини своїм власним... Зайняти сильну позицію на правім березі Вісли... маючи те головне на увазі, що інтерес Росії вимагає якомога найбільшого розширення свого посідання у Галичині“. Таким чином,

український історик виявив, що своєю головною геополітичною метою у 1809 році Росія мала не стільки експансію у Центральній Польщі, скільки в Галичині як у вирішальному регіоні для геополітичного впливу в усій Середній Європі.

У 1811 році в таємній інструкції для посла у Відні Александер І висловлювався за те, щоб захопити усі терени історичної Польщі, отже, й Галичину, і при цьому пропонував плян можливого обміну територіального: Австрія мала отримати за Галичину певні молдовсько-волоські землі.

Що цікаво, у сучасній австрійській науці цьому історичному моменту, цій галицькій геополітичній проблемі, які доленосно вплинули на історію Середньої Європи і фактично підготували великою мірою причини Першої світової війни, приділяється мало уваги. У знаменитій монографії Ериха Цюльнера „Історія Австрії“ навіть немає згадок про ці геостратегічні змагання.

Після перемоги над Наполеоном і під час Віденського конгресу 1815 року відбулося протистояння між Австрією і Росією з приводу Галичини, і тоді під тиском європейських держав Росія все-таки поступилася Тернопільським краєм, яким володіла кілька років, а на заміну отримала великі землі у Центральній і Південній Польщі, з яких було утворено т. зв. Королівство Польське в її складі.

Через неповних 14 років Росія знову будувала плани захоплення Галичини. І. Крєвецький виявив таємні інструкції для російського генерального штабу в документах генерала піхоти Д. С. Дохтурова, в яких обґрунтовувалася потреба захоплення Галичини. Цей документ готувався спеціально для царя Миколи I у 1829 році.

У 1840 році граф М. Н. Муравйов докладно розпрацював тему конечности приєднання Галичини до Російської імперії у записці „Погляд на Австрію“.

Вже у 1846 році знаменитий російський генерал І. Паскевич так прокоментував для Миколи I плян обміну земель у Центральній Польщі на Галичину: „Придбання Галіції було б правдивим ділом Великого Російського Монарха,... бо без порівняння легше управляти Галіцією, де безперестанку борються між собою два народи, польський і український, аніж краєм з одноцільним польським населенням.

Ці експансіоністські амбіції потверджують також „Записки про Галіцію 1846 року“ ад'ютанта І. Паскевича Д. П. Сонцова,

який висловлював наївну впевненість у тому, що місцеві мешканці „грецької віри“ підтримують Росію.

Брошура І. Кревецького закінчувалася докладною аналізою москвофільського руху в Галичині, який, на думку автора, мав завдання „приготувати ґрунт для будучої окупації тих країв сусідньою Росією“. Він доводив, що москвофіли існують „головно завдяки грошовим підмогам з Росії“ і знаходив письмові свідчення про це самих організаторів цього руху з Росії. При цьому І. Кревецький процитував фрагменти зі спогадів галичанина О. Мончаловського і лист провідника галицьких москвофілів І. Наумовича, в яких ті нарікали на вороже ставлення до них місцевих мешканців і водночас виявляли повне холуйство перед Росією, як цілковиті заподанці.

Отже, праця І. Кревецького, незважаючи на свою лаконічність, актуально загострювала проблему інвазії Росії в Галичину якраз напередодні Першої світової війни; вона увиразнювала проблему особливої ваги для розвитку російського імперіалізму галицького геополітичного простору і доводила, що Росія безнастанно рвалася до Середньої Європи, власне до Карпатського макрорегіону, який давав би їй найвагоміші підстави для цілковитої переваги на Балканському півострові та в Центральній Європі.

Брошура С. Томашівського з'явилася у 1915 році, в розпал війни, і тому в ній помітне більш узагальнене, висновкове і геостратегічне мислення автора, який опрацював три аспекти щодо пояснення значення Галичини – географічний, історичний і геополітичний (розділ „Галичина і Росія“). Він, власне, хотів показати особливе значення краю у понадчасових вимірах – від Середньовіччя до сучасності, – як для створення української державности, так і для цивілізації всієї Середньої Європи.

У „Вступі“, розбуджуючи цікавість до свого дослідження, український історик подав кілька сенсаційних фактів і тез, з яких випливало, що насправді Галичина не є маргінальним краєм, а навпаки – вона перебувала і перебуває в епіцентрі зіткнення міжнародних інтересів великих держав Європи.

Посилаючись на данські і голяндські газети, С. Томашівський почав з того, що в Росії серйозно обговорюють можливість такого обміну: Галичина була б приєднана до Росії, а Сербія – до Австрії. Це показувало, наскільки важливою і пожаданою для Росії була ця

бідна і відстала провінція Австрійської імперії. Чому? Відповідь на це питання давали наступні узагальнення історика.

Ось засновкова теза С. Томашівського: „В Австрії панує нерозуміння значення Галичини для наддунайської монархії і для цілої Середньої Європи“. Це, очевидно, була фатальна помилка цієї могутньої держави, яка реально не докладала зусиль до модернізації цього відсталого краю. Якщо тут згадати Івана Франка і його спадщину, в якій він називав Австрію „гнилим болотом“ Європи і в усіх аспектах критикував її інертну, застарілу і фальшиву політику, то ця теза є правдивою. Від себе додамо, що проблемою Австрії було те, що вона, за походженням і сутністю західноєвропейська держава, культура і цивілізація, так і не зуміла стати середньоевропейською державою з відповідною ментальністю і геокультурними та геостратегічними завданнями. Усі народи імперії середньоевропейського і східноєвропейського походження – словенці, хорвати, серби, румуни, угорці, чехи, словаки, поляки, українці-русини – почували себе чужими в ній, вони так і не були асимільовані культурно потужною хвилею германізації, яка покотилася з Відня у XVI ст. Сама ж Австрія не зуміла виробити належні середньоевропейські політичні ідеологеми, не відкрила якісних і широких шляхів модернізації покорених народів, не просунула далі на схід західні цивілізаційні моделі розвитку, які б кардинально змінили обличчя цього простору Середньої Європи. Вона переважно залишала ці народи патріархально-відсталими, не розвинула в них могутнього урбанізму, який би адекватно відповідав запитам новочасної цивілізації, не змогла відкритися до інших національних культур і створити справді багатокультурну, передусім слов'янокультурну державу-імперію – мотор правдивого піднесення Середньої Європи.

Натомість, закріпивши у бюрократизмі, Австрія стала „бідним родичем“ для розвинутих західноєвропейських держав, об'єктом критики і зневаги для могутньої Російської імперії, яка тиснула на неї як нібито „визволителька слов'ян“, вона прирекла себе на вічні внутрішні бунти поневолених народів, які бачили в ній лише забороло і перешкоду для перспектив справжньої модернізації, гальмо свого національного розвитку.

С. Томашівський зробив виразний наголос: „Сей світовий пожар, який має рішити про дальшу долю Європи, а може, й світа, по-

став із-за Галичини і що вислід війни тісно злучений з політичною долею сього краю“. Головним винуватцем розпаду світової війни він бачив Росію і при цьому посилався на думку члена німецького уряду Гельфериха: „Росія є палієм, а Франція й Англія – співвинними“. Про це ж промовляла „Австро-угорська червона книга“, документальні свідчення якої пояснювали цю історичну вину Росії.

Далі український історик доводив, що геополітична теза про засліплене устремління Росії до Царгорода і Дарданелів як суперзавдання є застарілою, вона відображає її дещо романтичні ідеологеми XVIII ст. Натомість в сучасності Росія діє прагматичніше. Вона усвідомила, що завоювати Босфор і Дарданели є проблемою, а реальне просування в Середню Європу, до охоплення долини Дунаю – є реальним і особливо корисним для російської імперської геополітики. С. Томашівський узагальнював: „Чим для Англії є знищення заморської торгівлі Німеччини, для Франції – Ельзас і Лотарингія, для Сербії – Боснія, для будучої Польщі – Східня і Західня Прусія, тим є для Росії прилучення Галичини“. Він дивувався, що цю мету досі не бачили і не аналізували Австро-Угорщина і Німеччина – це тоді, коли російські відомі політики (Мітрофанов, Кочубей, Трубецкой) відкрито говорили про неї, коли міністер закордонних справ Росії Сазонов особливо переймався справами в Галичині і висловлював сталу „турботу“ про стан справ московфільського руху в ній.

Тож С. Томашівський взявся пояснити надзвичайне значення Галичини для історії Європи загалом, особливо для історії Середньої Європи і відтак – її особливу привабливість для Російської імперії, яка завжди прагнула домінувати над Європою, ще від епохи Петра I Великого коли експансія на захід була головним геостратегічним завданням для неї. Від себе додамо, що, мабуть, С. Томашівський не знав геополітичних теорій А. Мехена (1840-1914) і Г. Макіндера (1861-1947), праці яких з'являлися в його добу. Згідно з окресленнями цих великих стратегів, геополітично світ розвивався через протистояння суходільних (телурократичних) і приморських (таласократичних) цивілізацій. Класичні приклади терулократії – Китай, Персія, Індія, Золота Орда; таласократії – Критська цивілізація, Еллада, Іспанія, Британська і Французька імперії. Безмежні простори Євразії давали геополітичні підстави для створення великих деспотичних держав-імперій, які могли мобілізу-

вати велетенські людські і матеріальні ресурси, могли використувати енергетику простору, мали змогу вести різного типу війни.

Саме цим пояснюється неймовірний успіх Монгольської імперії Чингізхана і його наступників. Геополітичним епіцентром цієї розгонової сили була центральна частина Євразії, яка у свій час вихлюпнула з себе могутні хвилі сарматів, гунів, тюрків, аварів і хозарів. Цивілізація Європи, яка в основному була продуктом таласократичних суспільств, постійно перебувала під загрозою цих євразійських навал, які від XVIII ст., від доби Петра I, оформилися в Російську імперію. Щоб стримувати цей тиск Євразії, Європі завжди треба було створювати міцні й войовничі великі держави в Середньо-Східній Європі: спочатку таку функцію виконувала Київська Русь, згодом Угорське королівство, Велике князівство Литовське, Річ Посполита. Після почергового падіння цих держав у Середньо-Східній Європі утворилася ніби прогалина міцності і весь цей простір був поглинутий імперіями з Заходу (Австрія) і Євразії (Росія, Отоманська імперія). Відтак у XVIII-XIX ст. склалася ситуація геополітичного дисбалансу: надмірна геополітична перевага Російської імперії, яка охоплювала простори від берегової лінії на Далекому Сході до Чорного і Балтійського морів, яка вклинилася у середньоевропейську рівнину в Польщі і вийшла до нижньої течії Дунаю. Це систематично призводило до загроз цілій Європі, до тотального наступу політичного деспотизму (об'єктивною ознакою євразійських держав є внутрішній антидемократизм), до виникнення асиміляторської і гегемоністської ідеології панславізму (читай: панрусизму), яка вела до поглинення і викорінення десятків малих народів. Так народилися особливий російський шовінізм та імпералізм, які не знали стриму і меж, так зформувалася зухвала гордість росіян, які протиставили себе свободолюбним ідеям та національній самовизначеності інших народів світу. Цілковито це протистояння по всій планеті увиразнилося пізніше, в період холодної війни в 1945-1990 роках.

Г. Макіндер вивів таку геополітичну формулу розвитку світу:

– хто керує Східньою Європою, той керує Гартлендом (серцем Євразії);

– хто керує Гартлендом, той керує Світовим островом (Євразія);

– хто керує Світовим островом, той керує світом.

Надзусилля для стримування розгону російського імпералізму доклала головна і найбільша держава приморської цивілізації Заходу (за Г. Макіндером, Римланду – берегових земель) Велика Британія. Це вона зупинила Росію на Балканах, підтримувала рівновагу сил у Північній Європі, вона захопила Афганістан з Індії і цим зупинила „розтягування“ Гартленду, це Британія разом з Францією задомінували на морях південної частини Далекого Сходу.

Неможливість з боку Росії заволодіти своєрідним бастионом Середньо-Східньої Європи – Карпатським регіоном – створювала для неї головну геополітичну проблему при наступі на рівнинні простори Центральної Європи (в зону німецьких народів). Помостом до Карпатського регіону була Галичина. Потвердженням передбачень С. Томашівського стали події після 1945 року, коли Москва заволоділа, нарешті, Галичиною і внаслідок цього під маскою соціалізму зуміла дійти до Берліну і створити залежну від себе німецьку державу. Правда, тією Галичиною Москва як СРСР і вдавилася через загальну антиімперську роль України, зміцненої Галичиною, у 1991 році.

Отже, перша теза С. Томашівського: попри те, що Галичина не має чітких меж, вона зберігає свою одноцільність і самотність впродовж тисячоліть, належить до „категорії окремих європейських індивідуальностей“. Через те, що Карпати були своєрідним валом між Західньою і Східньою Європою, на зразок Піринейів, то Галичина майже не була включена у потоки західньої політики і культури. Натомість вона була повністю розвернута до Сходу і відіграла визначну роль в його історії.

Через географічні особливості галичани легко, але густо змогли колонізувати долини Дністра, Південного Бугу, Дніпра, натомість дуже трудно просувалися на захід. Суворість, стрімкість і незахисність північного галицького боку Карпат завжди провокувала боротьбу за цей простір, „кожна середньоевропейська держава, що оперла свої межі об Карпати, мусила безупинно змагати до того, щоб опанувати галицьке Підгір'я“. Тому так наполегливо і довго боролися за Галичину Угорщина і Польща, так стрімко захопила у 1772 році її Австрія.

За географічним розташуванням Галичина перебуває у самому центрі Європи. З Перемишля до Берестя над Атлантикою, – пише С. Томашівський, – так само далеко, як до Астраханю над Каспієм;

до Відня так само далеко, як до Києва; до Пустоозерська над Ледовиком – як до Гіблартару; до Петербургу – як до Риму; до Стокгольму – як до Солуня; до Копенгагена і Сунду – як до Царгороду і Босфору“. Те, що ця „осередність“ мало впливала на розвиток Галичини, він пояснював загальним слабким господарським розвитком Східньої Європи порівняно з Західньою.

Галичина – це „історичні ворота“ між двома половинами Європи: „Посідання Галичини дає середньоевропейській державі перевагу над краями Східньої Європи“. „Перемишль – се, – на думку С. Томашівського, – головна твердиня ... цілої середини Європи супроти Сходу“. Він порівнює його зі Стразбургом за значенням в історії як межового міста. Тому закономірно, що „цей край належить до найбільше оспорюваних в Європі, з якого володіння держави доходили до найвищого політичного розвитку, а з його утратою були засуджені на поступове нищення“. У цьому сенсі Галичина за геополітичною важливістю і драматизмом історії подібна до таких регіонів з бурхливою історією, як Ломбардія, Бельгія, Ельзас, Шльонськ (Селезія).

Водночас Галичина перебуває в епіцентрі слов'янського світу, а українці за своїми антропологічними ознаками, етнографією і мовою творять „типово перехідну групу“, яка поєднує в собі „елементи східнього і західнього, північного і полудневого слов'янства“. С. Томашівський дотримувався думки, що саме галицько-волинський простір був прабатьківщиною слов'ян. За культурою – галичани є типовим перехідним, змішаним суспільством: в їхній ментальності і самосвідомості перехрещуються впливи чотирьох конфесій, західні і східні мистецькі традиції. Усе це створює позитивну духовну енергетику.

До того ж, галичани в останній період історії стали провідниками ідейного, політичного і культурного розвитку одного з найбільших народів Європи – цілого українства, яке розселене хоч і в іншій державі переважно (в Російській імперії), але масою своєю є тою силою, яка може призвести до падіння найбільшої геополітичної загрози для Європи – Московської імперії.

В історичному пляні Галичина поетапно відігравала надзвичайну роль в історії України й Європи. Вона була важливим торговельно-комунікаційним вузлом між Середньою і Східньою Європою. На думку С. Томашівського, боротьба за Галичину і її головне

місто – Перемишль – наприкінці X ст. між Чеським королівством, Польщею і Руссю мала доленосне значення. Перемоги Володимира Великого і захоплення земель вздовж Західного Бугу і Сяну зупинили тиск з Заходу, стабілізували протоукраїнський простір, стимулювали князя і його еліту до вибору грецького православ'я і поширення його по всій Східній Європі. Очевидно, галичани через свою ментально-культурну змішаність і комунікабельність, породжених контактами з середньо-європейським християнством, добре надавалися до християнського місіонерства, бо їхні культурно-церковні колонії невдовзі вкрили безмежні простори Русі на півночі і сході, аж до берегів Кавказу і Волги. Лише через Галичину Русь стала повноцінною імперією.

Київську Русь С. Томашівський порівнював з Франкською імперією: обидві мали космополітичний зміст і характер. Тільки їхнє падіння дало стимул до розвитку національних самосвідомостей складових етносів. Відтак національна свідомість українців почала формуватися в Галицько-Волинському князівстві, тому що тут найперше почала визрівати політична, ментальна, культурна і господарська відрубність від решти руського світу. Епохальне значення для консолідації цього простору мала постать Романа Великого (1176-1205), якого С. Томашівський вважає найвидатнішим політиком своєї доби: „Вихований під впливом західноєвропейської культури, прихильник католицизму“, „найбільший герой в українській історії“, для половців „лев, тигр і крокодил“ – так він його характеризує. Тому смерть Романа під Завихвостом – це „одне з найбільших нещасть в нашій історії ... цілої Середньої Європи“.

Після занепаду Галицько-Волинського князівства у середині XIV ст. почалася запекла боротьба за Галичину між Угорщиною, Польщею, Литвою і татарами. Переможцем вийшла Польща, і саме це майже через два століття (внаслідок Люблінської Унії) дало їй підстави заволодіти всією тодішньою Україною. Поляки, згадавши старі історичні права Галичини як епіцентру могутнього колись князівства, почали вимагати в умовах об'єднаної польсько-литовської Речі Посполитої прав на володіння рештою руських (українських) земель. Тут зауважимо, що, очевидно, у тодішній психології і свідомості українського народу жило відчуття його етнографічної єдності і саме на це відчуття спиралися поляки, переоб'єднуючи всі українські етнографічні землі в своєму управлінні. Як зауважує

С. Томашівський, „у з'єдинених тим способом землях почався живий національно-політичний і культурний рух“. Саме з Галичини, з т. зв. Руського воєводства, ринули тисячі і тисячі переселенців на схід різного рангу і типу. „Галичина, – продовжує історик, – з її давньою історичною традицією відіграла передову роль, даючи всім іншим землям ідейний напрям і доставляючи ряд визначних полководців, політиків і письменників“.

У третій частині своєї брошури, під назвою „Росія і Галичина“, С. Томашівський, власне, пояснював, чому Галичина під владою Австрії виявилася „середньоевропейським вузловим кутом“, своєрідним „геополітичним перснем“, до якого Відень так і не зумів підібрати „слова-закляття“, щоб розгадати екстрадіючу силу цього персня. Австрія, на думку історика, ніколи не розуміла переможного значення геополітичного становища Галичини, тому вона й не дуже билася за неї під час поділів Польщі у 1772-му, 1793-му і 1795-му роках; вона не доклала зусиль, щоб розширити кордони своїх володінь в Галичині на волинській землі, по Случ і Горинь, бо на це мала династичні підстави; вона ніколи особливо не цінувала цей край і не використовувала його геостратегічного потенціалу. Австрія, залишаючись за духом західноєвропейською державою, фатально для себе і для Середньої Європи, занадто активно вп'ялася в геополітичні процеси в Нідерляндах, над Райном, в Італії, на Балканах, і одночасно втрачала можливості і перспективи на Сході Європи.

Натомість Російська імперія постійно докладала зусиль, щоб заволодіти Галичиною, яку вона мусила передати Австрії у 1772 році, бо при цьому захопила велетенські землі Правобережної України. Галичина і Буковина (приєднана до Австрії у 1772-му) була тим „немилим клином“, який випинався в бік російських територій на просторі від Центральної Польщі до Молдавії. Саме про це доповідав для Миколи II генерал Куропаткін у спеціальному меморіалі 1900 року, вказуючи на небезпечну розвернутість Галичини в бік Росії під геостратегічним кутом зору.

Росія змогла так грандіозно і переможно розбудуватися, за С. Томашівським, передусім через дуже вдале використання історичної традиції старої Русі. Осердям цієї традиції було православ'я. До кінця XVIII ст. Росія збрала під своєю владою всі колишні руські і православні землі, окрім Галичини. І це стало її головним боєм.

Тому так зненавиділа вона ідею релігійної унії з Римом, яка утвердилася в Галичині й об'єктивно стала її найнадійнішим забором проти російської експансії. Тому-то Росія бореться з Унією не те, що на своїй території, а „й поза границями її держави Унія є предметом постійних атак, скритих і явних...“.

Саме це геополітичне устремління Росії було відкрито заявлене у маніфесті її верховного полководця (царя) відразу з початком Першої світової війни: проклямувалося звершити „велике історичне діло – діло зібрання в одно руської землі“. А вже 22 вересня 1914 року цар запевняв новопризначеного російського генерал-губернатора Галичини: „З усією Росією він тішиться прилученням давньої „Червоної Русі“.

Як зауважує С. Томашівський, це відкрило давні притаєні пляни Петербурга, який за своєю старою дипломатичною традицією, старанно маскував свою агресивну мрію – захопити Галичину. Водночас уся політика Росії стосовно Галичини протягом останнього століття мала відверті ознаки „заборчости“, стратегічного імперіалізму, які були „продиктовані інстинктом політичного самозбереження“. І головною загрозою для Росії в Галичині була „українська національна ідея“, яка розгорілася дуже сильно в цьому краю. Таким чином, Галичина покотила у східньому напрямку поряд з традиційними демографічними, господарськими, культурними хвилями ще й хвилю національну. Знову повторилася її відкритість до Східної Європи. Це почало підривати основи імперії, яка у відповідь застосувала всі сили для денационалізації та асиміляції українців Наддніпрянщини у XIX ст.

С. Томашівський узагальнює: „Зрозумівши сей слабкий бік своєї русифікаційної політики (через ролю Галичини – О. Б.), Росія не поминула жодних способів, щоб і в межах Австро-Угорщини здавити, спинити або хоч здискредитувати українську національну ідею, а побачивши безуспішність цих заходів, здогадалася скоро, що одинокий лік на українство – то анексія Галичини, і то не відкладна, як справа Царгороду, а безпроволочна, доки розвиток українського національного життя в Галичині і Буковині не прибрав таких розмірів і такої сили, що жодні репресії не уб'ють його, а противно... воно розлілється по українських землях Росії і змарнує всі дотеперішні „об'єдинительні успіхи“.

Ще всередині XIX ст. окремі російські політики розуміли, що „галицькі українці є далеко успішнішим елементом проти Росії, ніж поляки“. Тому Петербург так завзято підтримував культурне москвофільство у краю від 1840-их років. Однак, цей проєкт боротьби з українством на початок XX ст. виявився цілком безуспішним. І тому галичани з дня на день напередодні 1914 року чекали агресивних дій з боку Росії. Про пляни захоплення Галичини і найстрашнішу загрозу для імперії під назвою „українська ідея“ сказав відкрито у Державній Думі міністер закордонних справ Росії Сазонов.

Про передусім антиукраїнську мету російської інвазії в Галичину свідчать факти: „Вивезення й інтернування галицького Митрополита гр. Шептицького і цілих соток найвизначніших українців у глибину Росії, насильне перемінювання греко-католицьких церков на православні, замкнення всіх українських шкіл, товариств, інститутів, заборона всіх українських часописів і книжок, прогнання української мови з публічного ужитку аж до написів на склепах і приватних оповісток на мурах! І все це робилося дуже гарячково, рішуче і з відчуттям доглибинности знищення“.

С. Томашівський, посилаючись на таємне засідання російської Думи у лютому 1914 року, доводить, що захоплення Галичини, як свідчать його протоколи, було головною метою у плянах всіх політиків від усіх партій, було головною умовою, заради якої пропонувалося розпочати війну, а не Сербія, Царгород, Дарданели, відбудова Польщі. Історик узагальнює: російські офіційні кола цілком визнають, що „українська національна і російська державна ідеї виключають себе принципіально“.

Насамкінець С. Томашівський подавав аргументи щодо безпідставності звинувачень Австрії з боку Росії за нібито творення, підживлення і спрямовування проти Росії українського духу. Зауважимо, що такі антиісторичні міти ожили і сьогодні у проросійських, проімперських публікаціях неадекватних авторів. Факти українського історика були очевидними: майже за 150 років (!) правління в Галичині Австрія ніяк не подбала, щоб якимось захистити її північні і східні кордони укріпленнями, фортецями, тобто кордони з Росією; єдина твердиня в Галичині – Перемишль – на площу 80 тис. кв. км. була розташована вглибині краю, фактично на його периферії; в Галичині завжди перебувала мала кількість

військових корпусів, дуже обмежена кількість офіцерів, знайомих з тереном, мовою, побутом і культурою краю; не дбала Австрія і про ефективність державної адміністрації в ньому, як для її розмірів велетенському регіоні; Австрія реально ніяк не допомагала оформленню й офіційному статусові української літературної мови, що зміцнило б Галичину національно перед тиском з боку Росії; всі успіхи, які мали українці-галичани, вони здобули самі, шляхом наполегливої праці, а не задля державної підтримки, навпаки – Австрія то підтримувала поширення церковнослов'янської мови, то консервувала галицькі діалекти в народних школах і цим зупиняла процес творення модерної української нації на просторі від Сяну до Дону; Австрія толерувала польський і мадярський шовінізм щодо соціально принижених українців.

Ніби узагальненням до викладених думок про геополітичне значення Галичини була невеличка студія С. Томашівського „Схід і Захід“, в якій він спробував окреслити цивілізаційне підґрунтя Галичини як регіону на перехресті географічних зон Європи. Завданням студії було визначення особливостей Галичини з погляду географії, етнології, історії, культури і політології. Вчений загострив проблему поділу Європи на географічні зони і спостеріг, що завжди, ще від античності, поняття „Європи“ і „Азії“, „Заходу“ і „Сходу“ були рухомими і відносними. У різні часи різні геокультурологи по-різному визначали вододіли і межі Західньої і Східньої Європи. Цікаво, що ще в античності Скитія і потім Сарматія, тобто територія теперішньої України, нечітко визначалася у своїй належності до Європи чи Азії, була своєрідним тереном перехрещення культур і цивілізацій.

С. Томашівський подав кілька прикладів спроб у минулому визначити межу між Сходом і Заходом. За останньою, недавно усталеною, теорією поділу світу, де крайньою межею Європи є Урал і Каспійське море, виходить так, що середина цього простору проходить трохи далі на схід за Львовом, тобто Галичина виявляється на золотому перехресті. Концептуальною й аргументованою вчений вважав традиційну теорію німецьких географів, які поділяли Європу не на дві, а на три зони: Західню, Середню і Східню. У цій версії межа між Середньою і Східньою Європою проходила по лінії Фінська затока – Озівське море і тоді майже вся територія України, окрім Донбасу, вміщувалася б у простір Середньої Євро-

пи. При цьому німецькі географи брали до уваги соціально-культурні особливості країв і народів.

За іншою версією (С. Томашівський не називає конкретних авторів) межа між Середньою і Східною Європою проходить по лінії Ризька затока — Дністровський лиман. Тоді у контекст Середньої Європи потрапляють Волинь, Поділля і Галичина з Буковиною, яких історик вважав єдиним цілим за географічними і культурними ознаками. При цьому він наголошував, що історичні важливі регіони з центрами у Перемишлі, Холмі, Бересті, Володимирі, Львові, Галичі і Мукачеві, які надали особливого цивілізаційного обличчя цілій Україні, лежать у просторі Середньої Європи і зберігають донині її цивілізаційну енергетику. Отже, за словами С. Томашівського, „Україна має характер перехідної географічної території від Заходу до Сходу, з перевагою цього останнього“.

В етнологічному пляні С. Томашівський висував теорію про західне походження українців, тобто, що їхній етногенетичний простір первісно був у західних і середніх Карпатах, в долині Західного Бугу, між Середньою Віслою і верхів'ям Прип'яті, і саме там розвинулися в мові, ментальності та антропології українців ті риси, які їх роблять подібними до хорватів і сербів. Таке бачення пояснює дивовижну однорідність українських говорів від Сяну до Дону, яку можна зрозуміти тільки як історично відому потокову міграцію з заходу на схід, бо якщо прийняти теорію про генетичне осердя українців над Дніпром, то як тоді обґрунтувати мовну близькість, наприклад, віддалених карпатських регіонів, якщо масової міграції зі сходу на захід не було?

Міграція праукраїнців з заходу на схід була клиноподібною, тобто дуже наполегливою і важкою, бо степ залишався ворожим. Київ постав, як у свій час Рим для латинян: як межове (фронтирне) місто-колонія, форпост на краю безмежного ворожого простору. Підтвердження цього — близькість ворожих половецьких стійбищ навіть в добу Володимира Великого, за найбільшої могутності Києво-Руської держави. На північ від Києва, в поліських кущах, вже починалася білоруська етнографічна територія. Так само „в цілому басейні р. Бога (Південного Бугу — О. Б.) — пише С. Томашівський — не було й одного важнішого города, крім кількох малознаних городків на його верхів'ях. Тому зі здивуванням можна запитати: де, властиво, жили ті споконвічні наддніпрянські ав-

тохтони-українці? Відповідь проста і єдиноможлива: на заході, на Волині і Галичині“.

У цьому історичному контексті С. Томашівський ще раз доводив, що Київську Русь „з великим застереженням можна називати українською державою“, оскільки етнографічні українські землі в ній складали заледве 1/6 загальної території. „Натомість, — підсумовує вчений, — першою правдивою і чисто українською державою була Галичина Ростиславичів, а першою загальноукраїнською державою була Галичина-Володимирія Мстиславичів. За сеї держави почав був український елемент наново перти на схід і на південь, на Дніпро і на Чорне море“.

Тут додамо від себе, що лише крізь призму такого бачення можна пояснити, чому Київ був неважливим ні для Романа Великого, ні для Данила Галицького: очевидно, в їхній свідомості і свідомості їхніх підданих ще жила історична традиція й відчуття серцевинності української землі на заході, у просторі між Карпатами і Прип'яттю.

У культурно-ментальному пляні в середовищі українського народу віддавна триває внутрішнє протистояння, яке намітилося ще в скито-сарматські часи: між слов'янською осілою людністю і степовими кочівниками. „В безнадійній боротьбі сих культур, — узагальнює С. Томашівський, — хліборобський північний захід... взяв верх над степовим кочівником-розбишакою, здобув неорані степи і піддав їх культурі плуга. Український селянин, що на Херсонщині, Катеринославщині чи Слобідщині сьогодні оре й засіває такий колись дикий степ, є нащадком волинського або галицького вихідця... степ переважав не лише політично; він часто абсорбував приходця і переміняв його з осілого хлібороба в типового степовика (Запоріжжя), та остаточно західній дух культури переміг східнього противника“. Іншими словами, українці глибинно, як народ західньо-готичного геокультурного простору за походженням, несуть в собі ментальні інтенції західності, які вступали в суперечність з східними культурно-духовними впливами (парвославно-візантійська культура і конфесійність). Це внутрішнє протиборство породило, врешті-решт, ідею Унії, яку формально вдалося зреалізувати у Бересті в 1596 році. „Так, — за С. Томашівським, — витворився новий, посередній між Заходом і Сходом, церковно-культурний тип“. У цьому полягає цивілізаційна сутність українства,

яка, однак, завжди викликала до себе агресивність з боку сутнісно східних цивілізаційних чинників — ортодоксального православ'я, татар і турків з півдня і їхньої синтези – Москви.

У прикінцевих тезах С. Томашівський передбачав, що невдовзі дійде до великого і страшного розмаху цивілізаційного змісту між Європою і Євразією, що Росія, якщо зміцниться, буде великою загрозою для всіх західних народів, тобто передусім середньоевропейських народів, за сучасною поняттєвою мовою; що українцям і білорусам, як генетично середньоевропейським народам, треба якомога ширше і глибше розвивати свої культурно-цивілізаційні зв'язки із простором Середньої Європи і Заходом. І це передбачення не було таким фантазійним, якщо згадаємо загрози Європі з боку СРСР-Росії в епоху Сталіна, чи теперішні загрози обкраяної вже Росії під орудою Путіна.

Отже, за спостереженням українських істориків, Галичині судилося відіграти особливо важливу роль в історії України и Європи через своє геостратегічне розташування. Наддержави, які входили у простір Середньої Європи, намагалися маргіналізувати, політично й економічно зруйнувати або послабити Галичину. У цьому століттями полягала головна проблема історичного існування цього краю. І навпаки, політичне, культурне, господарське, комунікативне піднесення Галичини в контексті України як найбільшої і геополітично найважливішої, за С. Томашівським, держави Середньої Європи уможливить гармонізацію і стабілізацію цього геопростору.

ПРО АВТОРА:

Олег Баган – доцент Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка

Володимир РАДОВСЬКИЙ

У БОЯХ ЗА ІСТОРИЧНУ ТОЧНІСТЬ

(З записок старого бібліофіла)

Разом з „Календарем „Свободи“ на Мазепинський рік 1959“ зберігаю у своїй пам'яті кілька епізодів з моєї практики бібліофіла, читача найбільших бібліотек колишнього Радянського Союзу, добровільного пошуковця-архівіста. З усіх „профспілкових відпусток“ протягом 77 років мого життя можу нарахувати тільки чотири, коли відпочивав на березі моря. А під час усіх інших, за власний рахунок, образно кажучи, „протирав штани“ в архівах та бібліотеках. З кожного такого „рейду“ привозив додому важкі валізки з виписками, фото- і ксерокопіями та „здобиччю“ з книгарень.

„Календар „Свободи“ придбав у Львові, в букіністичній книгарні Анатолія Недільського „Старі книги“,десь на початку 1990-их років. Але життя складалося так, що, працюючи на одну платню, завжди був у часовому цейтноті і не мав змоги розкрити чергову книжкову перлину. І все ж таки Календар дочекався своєї миті.

Ім'я злочинця – відоме

Сталося це десь на початку ХХІ ст., коли у своєму нескінченному архівно-бібліотечному пошуку я від Богдана Хмельницького перейшов до Івана Мазепи та Андрія Войнаровського. З 50-ої сторінки „Календаря „Свободи“ починалася стаття д-ра Василя Луцева „Гетьман Іван Мазепа“. Зауважив у ній правильну дату його народження (20 березня 1632 року), та цікаві і точні дані про навчання молодого Мазепи, добуті невтомним і правдивим Тимком Падурою.

В останньому уступі свого дослідження д-р В. Луців смерть 77-річного гетьмана описував так:

„Мазепа, потрясений поразкою, важко захворів. Він уже не підводився з ліжка. Хорий, лежав у Варниці, на передмісті Бендер. Увечері 2-го жовтня (1709), під гук розгнужданої стихії – над Бендерами йшла громовиця – відійшов у вічність гетьман України Іван Мазепа. На його похороні був присутній запорізький кошовий Кость Гордієнко. Решта старшин була в Ясах і її повідомлено про смерть гетьмана щойно 7-го жовтня“.

Отже, автор цієї публікації вважав, що хвороба гетьмана була викликана поразкою в битві під Полтавою. Але ж він у своєму попередньому творі посилався на Тимка Падуру, то чому ж у статті для „Календаря „Свободи“ не згадав про повідомлення сучасника на молитовнику Крем'янецького монастиря про те, що гетьмана отруїв піп-грек?

Незабаром відшукав в обласній бібліотеці, у відділі діаспорної літератури, книгу В. Луцева „Гетьман Іван Мазепа“ (Торонто, 1954). Тут, на 94-ій сторінці, про смерть гетьмана читаю: „Умер від отруї, котру подав йому піп-грек; поховано його в Бендерах“, – писав Тимко Падура у своїх творах“.

Те, що й слова подані точно, переконався вдома, зазирнувши у власний примірник рідкісного посмертного видання з автографів – „Piśma Tymka Padurzy“ (Lwów, 1874).

Незабаром придбав у книгарні роман-есеї академіка Богдана Сушинського „Гетьман Мазепа: повернення до Батурина“ (Коломия, 2001). Описуючи останні дні героя свого твору, автор подає цитату з книги Василя Луцева. Але з незрозумілої мені причини завершує її словами: „Під гук розгнужданої стихії, дня 21 вересня

1709 р., о годині 19 вечора, відійшов у вічність великий гетьман України Іван Мазепа“. На тому цитата обривається. Продовження про отруєння відсутнє. Його немає. Чим же пояснити це хірургічне втручання в тексти правдивих істориків?

Чудеса ще трапляються...

Наступного дня переконуюсь, що у нашому житті і справді бувають чудеса. У Львівській університетській бібліотеці (вул. Драгоманова, 5), в одному з томів багатотомного видання (подаю в перекладі – „Справи і вироки Святішого Урядового Сенату“) пощастило мені відшукати надзвичайно цікаві документи під назвою „Про відсилення гречанина Галатіяна до доктора, для посвідчення наук його“. (Том 2, Санкт-Петербург. 1888). Далі йшов текст „Меморіалу“, що його Анастас Галатіянос написав цареві Петрові I – що він з малих літ був у науці „дохтурской“ у Царєграді, відтак служив „при Мултянському господарі дев'ять літ“, відтак – при гетьмані Мазепі, „коли він перебував у вірності вашій царській величності, а по зраді його я виїхав до Москви...“

Під меморіалом попа-грека (у тому, що він священник, свідчать його слова „аби мені бути медик-практиком зі своєю братією“.

Отже, те, що з Божою допомогою пощастило виявити, дозволяє укріпитися в думці: факти, добуті езуїтами, збережені вченими Алоїзієм Осінським і Тимком Падурою та передані Василем Луцевим, засвідчують: гетьмана Мазепу, з великою мірою вірогідності, звели зі світу отрутою повільної дії.

Бої за історію тривають

У своєму бібліографічному детективі „Правда чи міт?“ (Львів, „Центр Європи“, 2005) я припустився двох помилок. Покищо зізнаюся тільки в одній. Через складні обставини та поспішливість, котру, як відомо, можна виправдати лише за однієї умови, я повторив коректорську помилку, допущену у збірнику матеріалів міжнародної наукової конференції „Запорізьке козацтво в українській історії, культурі та національній самосвідомості“ (Київ – Запоріжжя, 1997). У ньому була надрукована надзвичайно цікава стаття історика Юрія Гаєцького (Гарвард, США) „Про походження Тараса

Трясила“. Я був вражений і водночас радий появі на науковому обрії односторонця. Захотілося навіть відгукнутися й подякувати йому за правдиві і чесні висновки.

„Автор, – писав я, – працюючи над книгою про козацьку старшину в Гетьманщині, знайшов опис родини Тарасевичів, що базувався на родинному рукописі з XVIII ст. Тут ... йшлося про те, що цей гетьман був кримським татариним і що звався він „Мурзак Ісейн“, або Мурза Гасак Неяоно...“.

Останнє ім'я з японським відтінком – оце і є та коректорська помилка у збірнику. Якби я уважно і вдумливо прочитав фразу до крапки, то зрозумів би, що помилкове „Неяоно“ одначає в перекладі українською „не ясно“. Адже логіка підказувала тільки ці слова.

„Не ясно, – було в оригіналі Ю. Гаєцького, – коли Трясило залишив Крим та був прийнятий до Запорозького війська, але сказано, що охрестився й став („гречеської віри“) православним, та взяв ім'я Абрам Тараса“.

Далі Ю. Гаєцький зазначав, що Олександр Лазаревський, історик козацької старшини, „відкинув цей документ як фальсифікат, вказуючи, що адресати жили на початку XVIII ст. й були зацікавлені тільки у признанні своїх маєтків“.

Дослідник критично поставився до такої позиції історика, якого в Україні охрестили „фанатиком документальності“, і зробив висновок, що інформація про Тараса Трясила, „базована на усній та писемній родинній традиції, не повинна бути відкиненою відразу спеціально“. Адже її підтверджує італійське джерело першої чверті XVII ст. Це лист римського посла Ватиканської Курії у Відні від 25 липня 1620 року, був опублікований Атанасієм Великим у многотомних „Листах Нунціїв“. У ньому йшлося про козацького ватажка, „відважного капітана Ассана Трассо“, що привів до Відня 5000 козаків.

„Цей самий Ассан Трассо“, спотворений автором з Відня, може й бути Гуссейн чи Ісейн Тараса, що сходиться з прізвиськом Трясила після хрещення. („Тарас Трясило, який не вживав опісля цієї назви – після обрання Гетьманом“. – Ю. Г.). Ім'я „Ассан Трасса“ незвичне для вождя козаків. Але якщо це є спотворення Гасан Тараса, яке Трясило вживав, тоді це перше документальне підтвердження Трясила як провідника й дає достовірність родинній традиції Тарасевичів (Виділено нами. – В. Р.). Також важливим є те, що сучасні

польські, латинські та московські документи кличуть козацького ватажка Тарас чи Тараска замість Трясило або Тарас Федорович“.

І ще одне зауваження історика:

„Інформація про походження Трясила, яка появилася у провінційнім виданні, не була оспорена Лазаревським... Отже, легенда про кримське походження Трясила залишається підкріплена італійським джерелом“.

Додаткові докази

Збираючи матеріали на тему „Трясило-Трясовина“ (ще одне козацьке псевдо гетьмана Тараса – за твердженням київського історика М. Василенка у 1911 році), розшукав я статтю аспіранта катедри історії України Чернівецького держуніверситету Андрія Федорука „Військо Тараса Федоровича в повстанні 1630 року і деякі аспекти організації та чисельности“. (Збірник наукових статей „Питання історії України“, Том 3. Чернівці, 1999).

Автор, виявляється, був добре знайомий з дослідженням Юрія Гаєцького. Він сумлінно подав основні факти і аргументи історика, але про кримсько-татарське походження гетьмана не прохопився жодним словом. І далі все ж таки виявив свою підвищену наукову обережність.

„Важко судити з повною достовірністю про участь повстанського ватажка у Тридцятилітній війні за єдиним покищо існуючим письмовим джерелом, хоча й не заперечуємо такої можливості“.

Підказкою у пошуку нових даних про справжнє походження Трясила (Трясовини) стала для мене монументальна книга відомого українського бібліографа Євгенії Віталіївни Рукавіциної-Гордієвської „Київський митрополит Євгеній (Є. О. Болховітинов). Бібліографія. Бібліотека. Архів“ (Київ, 2010). Розгорнувши її на 820-ій сторінці, у „Показчику імен“ читаю: „Тарас Федорович (Тарас Трясило; Хасан/Усан; кошовий гетьман: ? - 1639 ?) – 423“.

На 423-ій сторінці подано автограф Євгенія: „С.86, ряд. 15 зн. - допов. [після „Тарас“. – „Трясила“. Це з численних зауважень митрополита у друкарському відбитку окремої праці Є. О. Болховітинова (перекладаю назву з російської мови – „Додаток до синопсису Київського з сучасними розписями, що служать поясненням, по-

правками і доповненнями до цього Синопису“ (Київ: друковано в Києво-Печерській лаврі, 1823).

Мабуть, варто було б перевидати це рідкісне видання, як і самий „Синопис“. Хоча б невеликим накладом - для бібліофілів і дослідників.

Чому П. Куліш назвав Хасана „Новим Жмайлом“

Ім'я гетьмана Жмайла, керівника козацько-селянського повстання 1625 року, відоме багатьом читачам і книголюбам України. Щоправда, воно має в нашій історичній науці та літературі декотрі варіанти (Марко Жмайло, Марек Жмайло, Змайло, Цьмайло, Сьмайло, Жмайло-Кульчицький тощо).

Але насправді ім'я гетьмана було Ізмаїл. Свідчення про це зберіг нам Пантелеймон Куліш, „майстер драгування громадської думки“ в Україні і в діаспорі. Про те, що Кулішеві було добре відоме це ім'я, свідчить його російськомовна книга „Матеріяли для історії возз'єднангння Русі“ (Т.І. 1578-1630. М., 1877). На стор. 181-ій, де Куліш подає „Оповідання священика Пилипа про те, як усмиряв козаків гетьман Конецпольський“, читаємо:

„... И с Черкас де гетман Конецпольский, пришед ниже Крылова десять верст, стал обозом со всеми людьми, а козаки, де государь, запороские, пришед из Запороги и собрався с городов тысяч с двадцать с полковниками с козацкими с Дорошенком, да с измаилом (виділено нами. - В.Р.), да с Олифером да с Пирским, что бил у них гетманом в Запорогах, пришед стали обозом по ту же сторону Днепра“.

На вказану нами 181-у сторінку Кулішевого твору посилався учень М. С. Грушевського Стефан Рудницький - після того, як назвав у своєму дослідженні М.Дорошенка, Жмайла, Олифера Стеблівця і Пирського. Слова, надрукованого з помилкою („сызмаилом“), він чомусь не зауважив. Так зміцнилася помилка, яку наші історики і літератори тиражують ще й досі.

Сам Пантелеймон Куліш, подавши свідчення „попа Пилипа“ у 1877 році, через 11 років (1888), забуває про це свідчення і вже веде мову про „диктатора Жмайла“. Але те, що в найголовніших своїх історичних монографіях він називає Тараса Трясила „новим

Жмайлом“, свідчить, що до цієї підміни і порівняння він ставився цілком свідомо.

Характеристику гетьмана Тараса, що її дав П.Куліш, я використав у назві свого дослідження про загадки біографії козацького вождя Трясовини - „Пригоди „нового Жмайла“ (Львів. СПОЛОМ, 2012). Тираж цієї книжки був мізерний – 100 прим. На більший в автора не вистачило грошей. Та й то у видавництві, як мені повідомили, викрали половину накладу. Довелося задовольнитися залишком. Але автор вдячний крадіям за їхній вибір. Це була перша своєрідна „рецензія“ на моє дослідження. Незабаром його позитивно оцінила доктор історичних наук І. М. Петренко з Полтави (науковий вісник „Гілея“. Вип. 80. Київ, 2014). За що я їй і редколегії цього фахового видання красно дякую.

Як автобіографія „агента“ Петра І стала сюжетом для мого бестселера

На мій докір за те, що книгу („У зап'ястях Великого Яструба. Дослідження про життя та пригоди Андрія Войнаровського, небожа гетьмана Мазепи“ – Львів, 2005) не внесено до списку книг мазепинської тематики, мій земляк-мазепознавець відповів: „А що ж ви хотіли? Ви ж написали художній роман“.

У такій ситуації не завжди знайдеш потрібні слова для відповіді. Особливо, коли згодом зрозумієш: мій співбесідник не спромігся прочитати до кінця коротку анотацію! Гірше того – не дочитав навіть перший уступ, а скористався тільки його початком:

„За всіма ознаками жанру пропонується праця є військово-пригодницьким шпигунським романом з характерними прикметами детективного жанру...“.

Господи, якби він прочитав далі! Якби звернув увагу на недочитані рядки! Хоча б ось ці: „... адже автор понад 20 років провадив архівно-бібліотечний пошук документів“; „з іншого боку – це біо-бібліографічне та джерельне видання: більшість виявлених автором документів уперше вводиться в науковий обіг“. „Тепер у читачів є можливість ознайомитися з третім дослідженням (Після Ілька Борщака та Любомира Винара. – В. Р.) про Войнаровського, яке містить відповіді майже на всі питання, котрі „мучили“ попередників автора цього твору“.

До реального Андрія Войнаровського мій шлях справді був і довгим, і складним. Доводилося на власні злиденні гроші вирішувати безліч проблем. Але результати багаторічного пошуку перевищували сподівання. Я тону в морі своїх знахідок і відкриттів і не знав, як дати собі раду з величезною кількістю документів.

Та ось нарешті пошукова доля знову усміхнулася мені. На сторінках журналу „Русскій Архів“ (1870) впала мені у вічі стаття Д. Поленова „Про присягу чужоземців“. В архіві міністерства юстиції історик виявив цілий стос рапортів тих, хто перебував на російській службі. За царським указом Сенат зажадав від усіх колегій списки чиновників-чужоземців з їхніми відповідями на такі запитання: з яких вони держав, вільні чи з військовополонених, на скільки років вступив на службу, з ким уклав угоду і від кого одержав патент.

І от дійшла черга до Військової Колегії, очолюваної князем Меншиковим. У 1719 році вона представила до Сенату список таємних радників, серед яких був і „Обер-Крігс-Фіскал“ Георг (Юрій) Гедден. У його донесенні уся його службова діяльність вкладалася власне в один епізод – викрадення небожа Мазепа. Він описав, як генерал Рен у 1704 році прийняв його в царську службу секретарем від комерції і послав агентом у Данциг; як один з листів до генерала було перехоплено і Магістрат запідозрив його в шпигунстві; і як, побоюючись арешту, він з російським резидентом Бетігером змушений був втікати з міста.

Посланий повноважним агентом до Львова, повідомляв як генералові Ренові, так і фельдмаршалові Шереметеву про все, що „стосувалося до високого інтересу Його Царської Величності“. Викликаний Реном зі Львова до Києва, був посланий ним в німецькі землі у різних справах. Далі надаю слово історикові, який добросовісно скористався своєю знахідкою.

„Коли Гедден перебував у Бреславлі, то довідався, що Венеровський (так у тексті. – В.Р.) хотів поїхати звідти до Гамбургу. Гедден доніс про це Ренові, а сам слідкував за Венеровським і навіть вирушив за ним до Гамбурга. Коли Венеровський туди прибув, то Гедден, вознамірившись його захопити, з'явився до нього, постарався, щоб при ньому залишитись, і встиг увійти до нього в довір'я“.

Тепер у моїх руках був напружений пригодницький сюжет. На кращий подарунок Його Величності Щасливого Випадку годі було

сподіватися. Але мушу покаятись. У розділах, де йдеться про те, яким чином царський шпигун втерся в довір'я Андрія, я розгорнув версію розбійного нападу на небожа Мазепи на вулицях нічного Гамбургу та своєчасної допомоги йому з боку Геддена, який опинився „в потрібну мить у потрібному місці“.

І ще одне зауваження. Під час своїх архівних „профспілкових ув'язнень“ я виявив не один документ про діяльність царського шпигуна. Це дозволило мені створити уривки з „мемуарів“ самого „агента“. Усі інші частини і розділи книги базуються на суворому документальному матеріалі. Редакція газети Львівської обласної письменницької організації оцінила книгу як бестселер. А майже усі песимістичні прогнози моїх попередників про те, що чимало епізодів з романтичної біографії Андрія Войнаровського „назавжди залишаться цікавими загадками історії“ або ж „вічними історичними таємницями“, все ж таки були спростовані.

Георгій Маценко (Львів)

Дещо про автора цих записок

Сучасний український письменник, історик, журналіст і публіцист, дослідник актуальних проблем історії України – Володимир Сергійович Радовський народився 21 січня 1937 року в Чернігові. Навчався у Львівському університеті ім. І. Франка на факультеті журналістики (1954-1959). Автор художньо-документальних повістей „Гроза над Волинням“ (Львів: Каменир, 1979), „Історія однієї телефоністки“ (К.: Молодь, 1983), „Книги живуть і борються“ (Ужгород: Карпати, 1986), „Золотий дукат на козацькій шаблі“ (Львів: Плай, 1994), „Тимко Падура: спроба роздеґрадування і реабілітації“, „Тамга гетьмана Мазепи“ (Львів, „Центр Європи“, 2012), „У зап'ястях великого яструба“, „Пригоди „нового Жмайла“ та низки інших. Член Національної Спілки письменників України. Працював у різних газетах, також і робітником, інженером, бібліотекарем, і директором кінотеатру, і навіть інспектором карного розшуку. Та завжди залишався журналістом, який своє життя присвятив дослідженню невідомих або маловідомих сторінок героїчної і водночас трагічної історії України.

Василь ЧУМАК

ЯК КРИМ УВІЙШОВ ДО СКЛАДУ УРСР

Міт про „царський подарунок“ М. Хрущова

Одним з найотруйніших імперських мітів Кремля є впевняння, що тодішній Перший секретар ЦК КПРС Микита Хрущов, виходячи з невідомо яких міркувань, на початку 1954 року „раптом“ вирішив приєднати „споконвічно російський“ Крим до складу України. Без нібито „жодних законних підстав“. Саме ця брехлива вигадка використовувалася навесні 2014 року для „обґрунтування“ російської окупації Криму. Як насправді відбувалися події?

Після сталінської депортації татар, греків, болгар та інших національностей (1944) півострів спорожнів. Занепадало сільське господарство. Сюди почали вербувати російське населення, але відродження життя, особливо на селі, йшло дуже повільно. Олексій Аджубей, головний редактор „Ізвестій“ і зять М. Хрущова, у своїх спогадах пише про поїздку з М. Хрущовим восени 1953 року до степової зони Криму. Він наголошує, що найбільше М. Хрущова вразили і схвилювали натовпи переселенців, які невідомо як дізналися про його приїзд. Вони запитували про життєво необхідне

– їжу, житло, допомогу. Переселенці переважно приїхали з Росії, Волги, з північних російських областей. „Це я зараз пишу „приїхали“, а вони кричали: „Нас пригнали!“, – звичайний стогін людей, які зневірилися у надійній долі. З натовпу лунали і зовсім істеричні крики: „Картопля тут не росте, капуста в’яне“. Або раптом вкрай сумне: „Блощиці заїли...“. „Чого ж їхали?“ – запитував М. Хрущов. – І натовп видихав: „Обманули...“.

Справді, картина була безрадісна, визнає О. Аджубей. Висохла земля, зруйнований війною і сталінсько-беріївськими опричниками край, порожні селища і татарські аули. Все це вимагало якихось негайних рішень. М. Хрущов одразу ж на поліг на поїздці до Києва. І вже ввечері на прийнятті в Маріїнському палаці в столиці України він ще і ще повертався до кримських проблем і неприємних вражень, які його переслідували, „умовляв українців допомогти відродженню земель“.

Як ми бачимо зі спогадів О. Аджубея, М. Хрущов знав про справжнє становище в Криму, просив керівників УРСР допомогти у відродженні краю. Проте стверджувати, що М. Хрущов „приймав рішення про передання Криму Україні у зв’язку з трьохсотріччям возз’єднання України з Росією“, „тиском на нього українців у керівництві КПРС“, як запевняє заступник голови комітету з міжнародних справ Верховної Ради Росії Євген Амбарцумов, немає жодних підстав. Ці та інші міти сьогодні лунають з вуст багатьох російських політиків різних політичних спрямувань, їх поширюють у пресі. Одні це роблять через незнання даного питання, не утруднюючи себе пошуками істини. Інші – свідомо перекручують і підтасовують факти.

Спробуємо відтворити події того часу, пов’язані з переданням Кримської області до складу України. Перше запитання, яке ми можемо поставити: чи міг М. Хрущов відіграти вирішальну роль у цій надзвичайно тонкій і делікатній справі? Напевно, ні. Як відомо, він був обраний Першим секретарем ЦК КПРС у вересні 1953 року, після розвінчання Лаврентія Берії. У цей час становище М. Хрущова було досить складним, непевним, і взятись одноосібно за таке „слизьке“ й важке питання, як територіальне, було для нього рівнозначно самогубству. До речі, про це недвозначно пише О. Аджубей: „Варто сказати, що у 1953 році Хрущов далеко ще не був повновладним господарем становища. У Москві владарювали най-

ближчі до Сталіна люди – Маленков, Голова Ради Міністрів і Голова Президії ЦК, його перший заступник Молотов, а поруч такі, як Ворошилов, Каганович, Булганін. Провінціялові Хрущову після смерті Сталіна відводилася далеко не перша роль“.

Таким чином, якщо не Хрущов, то хто, як і чому вирішив питання про передання Криму зі складу Росії до України? Що змусувало тоді вирішити це питання таким чином?

З давніх часів Крим був тісно пов'язаний з Україною як в економічному, культурному, так і в політичному розумінні, незважаючи на всі скрути історії. Цьому сприяло насамперед те, що вони безпосередньо межували одне з одним, їхні господарські зв'язки тісно переплелися, а штучний розрив заподіяв шкоди обом народам, і найперше Криму, оскільки він мав слабку сировинну, енергетичну і промислову бази. Це яскраво виявилось під час кризи, яку Крим переживав після Другої світової війни. Страшних збитків зазнала економіка цього краю. Майже все перетворилося на руїни. Та найбільшими були людські втрати. Населення Криму зменшилося майже наполовину і становило 780 тис. людей. Замість того, щоб якнайшвидше розпочати відбудову, сталінсько-беріївські опричники завдали Криму ще одного удару: звідси було депортовано корінне татарське населення. Внаслідок цього кількість громадян зменшилася ще на 228,5 тис.

Україна переживала важкі повоєнні часи. Населення республіки зменшилося на 13 млн. осіб. У 1946–1947 роках чимало областей, особливо на півдні, знову були вражені голодом. Та навіть у таких умовах Україна простягнула руку допомоги Криму. До півострова надходили харчі, промислові товари. „Укрводбуд“ розпочав будувати Сімферопольське і Старокримське водосховища, Північно-Кримський канал. Тобто покладено початок розв'язанню найболючішої проблеми – водної. Посилилося співробітництво і в галузі важкої промисловости. На металургійні заводи України надходить агломерат з Керчі, флюси з Балаклавського рудника. Налагоджено тісні зв'язки у галузі будівельної індустрії. Економіка України і Криму дедалі тісніше перепліталася у повоєнні роки, поступово утворюючи єдиний організм. Щоправда, це злиття в народногосподарський комплекс юридично не було оформлене.

В юридичному розв'язанні цієї проблеми найбільше були зацікавлені самі кримчани. Владні структури Російської Федерації у

першій половині 1950-их років теж дійшли висновку про необхідність передати Україні область, яка тягарем своїх складних проблем „висіла“ на Росії.

Перед нами аналітична довідка „Про стан сільського господарства Кримської області“, датована днем 4 січня 1954 року, яка була підготовлена для тодішнього першого секретаря ЦК КП України Олександра Кириченка. Зрозуміло, це був таємний документ. „Територія Кримської області займає 2562,1 тис. гектарів, зокрема орної землі – 1270,6 тисячі гектарів. В області є 304 колгоспи, 49 МТС, 85 радгоспів та 12 підсобних господарств... Солонцеві і солончакові ґрунти займають майже 200 тис. гектарів. Вся посівна площа 1940 року складала 767,4 тис. гектарів, 1954-го – 696,7 тис. гектарів“.

За довідкою, лише три колгоспи з 304 освоїли польові та кормові сівозміни. Врожайність овочів, картоплі, кормових коренеплодів та сіна значно відставала від рівня 1940 року. Наприклад, картоплі збирали тільки 30 центнерів з гектара. Жахливим було становище й у тваринництві. Колгоспи й радгоспи Криму були забезпечені кормами для худоби взимку 1953–1954 років лише на 37 відс. Плян будівництва корівників і телятників у 1953 році виконали в області на 36,5 відс., пташників – на 43 відс.

У довідці наголошувалося, що степова частина Кримської області вкрай погано забезпечена водою. „Головну роль у водопостачанні цієї зони відіграють артезіанські води, що залягають на глибині 60-155 метрів“. На січень 1954 року зрошуваних земель налічувалося 40,9 тис. гектарів.

Не кращим було становище в інших галузях. Кримська область недоодержала податків у 1953 році на суму 6 млн. 60 тис. карбованців. Не виконали плянів харчова та легка промисловість. Область була неспроможна освоїти фонди на будівництво. У зв'язку з цим Рада Міністрів Російської Федерації лише в Ялті зменшила капіталовкладення на 5,2 млн. карбованців.

Тяжко повірити, але в Криму діяло лише 34 хлібні крамниці, 18 – м'ясо-рибних, 8 – молочних, 2 – тканин, 9 – взуття, 5 – будматеріалів, 28 – книжкових. Майже половина сіл області зовсім не мала крамниць. Повністю припинилася торгівля овочами та картоплею в державному секторі.

Можна навести ще багато документів та фактів, але й з того, що ми сказали, вимальовується безрадісна картина.

Процедура вирішення питання про передання Кримської області зі складу РРФСР до УРСР була такою. Спочатку проблема розглядалася на республіканському рівні. Рада Міністрів Російської Федерації, вивчивши пропозиції, аргументи і звернення місцевих органів, підтримала їх і висловила за „доцільність передання Кримської області до складу Української РСР“, попередньо з'ясувавши думку України. Після цього питання передано до Президії Верховної Ради Російської Федерації. Президія, отримавши принципову згоду УРСР, відповідно до чинного законодавства розглянула проблему і прийняла таку постанову: „Президія Верховної Ради РРФСР з участю представників виконкомів Кримської обласної і Севастопольської міської рад депутатів трудящих розглянула пропозицію Ради Міністрів РРФСР про передання Кримської області до складу Української РСР.

Враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю і Українською РСР, а також беручи до уваги згоду Президії Верховної Ради Української Республіки, Президія Верховної Ради РРФСР вважає за доцільне передати Кримську область до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки“. Після цього, 13 лютого 1954 року, Президія Верховної Ради УРСР прийняла свою постанову „Про подання Президії Верховної Ради РРФСР щодо передання Кримської області до складу Української РСР“. Цю постанову Президія Верховної Ради Української РСР також надіслала до Президії Верховної Ради СРСР. Усе це створило необхідну правову основу для прийняття відповідного рішення Президією Верховної Ради СРСР.

Відповідно до Конституції СРСР, 19 лютого 1954 року відбулося засідання Президії Верховної Ради СРСР, на якому були присутні усі зацікавлені сторони. Представник Росії – Голова Президії Верховної Ради РРФСР Михайло Тарасов заявив: „Кримська область, як відомо, займає весь Кримський півострів і територіально прилягає до Української Республіки, будучи немовби природним продовженням південних степів України. Економіка Кримської області тісно пов'язана з економікою Української Республіки. З географічних та економічних міркувань передання Кримської об-

ласти до складу братньої Української Республіки є доцільною й відповідає загальним інтересам Радянської держави“.

Після усіх виступів Президія Верховної Ради СРСР одногосно схвалила Указ „Про передання Кримської оласти зі складу РРФСР до складу УРСР“ від 19 лютого 1954 року.

Остаточним рішенням з цього питання став закон, прийнятий Верховною Радою СРСР 26 квітня 1954 року.

Прийняте рішення не тільки не суперечило законодавству РРФСР, УРСР і СРСР, а й відповідало існуючим нормам міжнародного права. На цьому наголошують відомі юристи як Росії, так і України. Отже, не має жодних підстав брати під сумнів законність прийнятих з цього питання актів.

Після входження Кримської області до складу УРСР розпочалося вирішення найпекучішого, як ми вже наголошували, питання постачання водою міст і зрошення земель степової зони Криму. З цією метою 1955 року розпочалося будівництво великої іригаційної споруди на півдні України – Північно-Кримського каналу. Перша черга його мала простягнутися від Каховського водосховища на Дніпрі до міста Керчі. Головну водозбірну споруду Північно-Кримського каналу – шлюз поблизу Нової Каховки і водосховище – було збудовано в 1956 році. Трасу каналу почали будувати 1957 року, у дві черги. До Криму води Дніпра надійшли в 1963 році. Другу чергу каналу закінчено 1975 року поданням води до Керчі. Загальна довжина каналу – понад 600 кілометрів. Сьогодні дніпровською водою забезпечуються практично всі міста Криму.

Одночасно, у 1957 році, розпочато будівництво зрошувальної системи Північно-Кримського каналу. Джерело водопостачання – Каховське водосховище. Зрошувальні канали завдовжки понад 4,7 тис. кілометрів здійснені у залізобетонних лотках і закритих трубопроводах. На зрошувальній системі Північно-Кримського каналу діє кілька наливних водосховищ (Фронтове, Феодосійське, Керченське та ін.). Планувалося зрошувати 600 тис. гектарів кримської землі. Сьогодні зрошується дніпровською водою 382 тис. гектарів степових земель півострова.

Під впливом особливих гідрогеологічних умов, пов'язаних з зрошенням, рівні ґрунтових вод у цій системі почали різко підніматися. Клімат степового Криму став більш вологим. З'явилася можливість навіть для вирощування рису. Під цією культурою

сьогодні зайнято 25 тис. гектарів. Врожайність рису на зрошуваних солончакових землях становить 40 – 55 центнерів з гектара. Середня врожайність інших зернових – 40 центнерів (під пшеницею зайнято 46,4 відс. зрошуваної площі). Великі площі зайнято під овочевими культурами, садами та виноградниками. Що дала зрошувальна система для збільшення врожайності, зрозуміло і на такому прикладі: 1950 року Крим збирав 8 тис. тонн винограду, сьогодні – 400 тис.

Пекуча проблема лежить в іншій площині. Вона полягає, як вважають спеціалісти, у непримиренних суперечностях між інтересами населення дніпровського басейну України і Криму. І доки вони є громадянами однієї держави – України, балянс інтересів можна зберегти. Коли ж Крим пішов по шляху розриву з Україною, цей балянс різко порушився. І рано чи пізно неминуче постане питання про відродження Дніпра, повернення мешканцям басейну 600 тис. гектарів землі. Тоді вже не буде змоги проігнорувати можливість оздоровити могутню ріку, збільшити виробництво зерна на 3 млн. тонн або овочів на 30 млн. тонн, реставрувати історичні пам'ятки козацької слави. Волю громадян цього регіону нашої держави не може проігнорувати ні парламент, ні Президент.

Автономна республіка завжди була міцно поєднана з материковою Україною спільною електромережею, автомобільними шляхами, залізницею і, як ми уже наголошували, системою водопостачання.

Тому політики, беручи на себе відповідальність за долю Криму, повинні насамперед дати відповідь не на політичні чи національні (заяляючи „українізацією“ в той час, як у Криму, де кожний четвертий – українець, усього сім українських шкіл), а саме на це, найважливіше і найболючіше питання.

Після розпаду СРСР Крим увійшов до складу незалежної Української держави, як її невід'ємна і складова частина ще з 1954 року. Сучасний етап державного будівництва в Україні й Криму був перерваний російською агресією проти України у березні-квітні 2014 року, окупацією та анексією Криму РФ. Грубе порушення суверенітету, територіальної цілісності України суперечить як фундаментальним принципам ООН, однією з засновниць якої є Україна, так і міжнародному праву, європейській і міжнародній безпеці. До того ж Росія віроломно порушила підписаний нею Будапештський

меморандум 1994 року, як гарант безпеки, цілісності і недоторканої України, як країни, яка відмовилася від володіння ядерною зброєю, маючи третій за потужністю ракетно-ядерний потенціал у світі. Принагідно наголосимо, що Росія так же віроломно порушила і базовий договір 1997 року про партнерство між РФ і Україною.

До важливості й актуальності проблеми спільності історичної долі України і Криму привертати свою увагу корифеї української історичної науки Михайло Грушевський і Агатангел Кримський. У кінці 20-их – на початку 30-их років ХХ ст. в журналі „Східний світ“ та у науковому збірнику „Студії з Криму“ друкувалася низка статей, які в тому чи іншому аспекті розглядали дану тему. Щоправда, дослідження кримської тематики перервано через те, що головні його фігуранти, академіки М. Грушевський і А. Кримський, були репресовані. А виселення з Криму в травні 1944 року кримських татар узагалі наклало заборону на дослідження будь-яких аспектів багатовікового існування корінного кримськотатарського етносу в Криму. Зокрема з історії було вилучено таку знакову подію як союз Б. Хмельницького з Іслам-Гіреєм III, що мало вирішальне значення для політики та військових перемог українського гетьмана, особливо у початковий період Хмельниччини, і не тільки. Добре відомо, що Б. Хмельницький цілком серйозно розглядав варіант союзу з Османською імперією на правах васалітету. Вся історія взаємин Росії та України з кримцями подавалася як безперервний конфлікт між православними і мусульманами. А сам Кримський ханат показували як анахронізм, що затримався в історії завдяки підтримці Османської імперії і тому завоювання Криму і його приєднання до цивілізованої Росії мало „прогресивний характер“.

Українські наукові позиції щодо України і Криму та традиції їх історичної спільності в значній мірі були ослаблені багатовіковою російською монополією на історичне минуле й України, і Криму. Російська історія значною мірою мітологізована. Деякі міти підтримуються і трансформуються багато століть та побутують і сьогодні в Росії.

Що ж до Криму та України, то такими мітами і стереотипами були і є: 1) Крим – „ісконно русская земля“; 2) „давнє право на землі Київської Руси“; 3) одвічна непримиренність між росіянами та кримськими татарами є втіленням антагонізму між осілими землеробами та кочівниками; 4) татарські набіги були причиною, що

спричинила російське завоювання Криму; 5) Кримський ханат був державою з паразитичною економікою, неспроможною до самостійного функціонування, сателіт Османської імперії, її васал; 6) росіяни є єдиним представником європейської цивілізації, тому російська культура є наднаціональною, консолідуючою; 7) росіяни – споконвічне населення Криму, у той час, як кримські татари є пізнішими зайдами, навіть загарбниками, а українці оселилися в Криму з ласки росіян унаслідок російського завоювання півострова; 8) Севастополь – місто російської слави; 9) Микита Хрущов „подарував“ Україні Крим. Побутують й інші міти в російській історії щодо Криму та України.

Що ж до історіографії з цього питання у західних країнах, зокрема й Туреччині, то варто відзначити, що західні історики зв'язки України з Кримом досліджують епізодично, не приділяючи розгляду цього питання окремої уваги.

ПРО АВТОРА:

Василь Чумак – український історик, заступник завідувача катедри політології Академії муніципального управління. Київ.

Левко ХМЕЛЬКОВСЬКИЙ

ТРИ СТОРІНКИ З МИНУЛОГО

1. Українці зберегли спадщину фундатора США

Могила Гендрика Фішера на Українському меморіальному цвинтарі св. Андрія Первозваного у Савт Бавнд-Бруку, Нью-Джерзі, незмінно прикрашена американським прапорцем. Це – знак поваги до людини, яка в числі перших виступила за незалежність колишніх британських колоній.

Гендрик Фішер народився майже 350 років тому, у 1697 році, в Німеччині і емігрував за океан з родиною через Голяндію. Його первісне прізвище Visscher було англізоване як Fisher. Він був першим з 11 дітей Елізабет і Гендрика Фішерів. Родина оселилася в Піскатавей і увійшла до Голяндської реформатської церкви. Провідником громади був відомий діяч Теодор Фрейлінгавзен. Під його впливом Гендрик Фішер став активістом громади. Він був мировим суддею, членом і президентом Колоніальної асамблеї, а у 1775 році очолив перший Провінційний конгрес Нью-Джерзі та делегацію Нью-Джерзі на континентальний конгрес – з'їзд 65 депу-

татів від 13 американських колоній Великобританії, який відбувся у Філядельфії. Конгрес став національним урядом в ході війни за незалежність США.

14 липня 1775 року конгрес прийняв рішення про створення війська і призначив Джорджа Вашингтона головнокомандувачем. 4 липня 1776 року була підписана Деклярація Незалежності, у якій колонії дістали назву Сполучені Штати Америки.

Гендрік Фішер повернувся до своєї резиденції у Савт Бавнд-Бруку з цим історичним документом і оголосив його 9 липня 1776 року у „Фрейлінгавзен таверні“ на головній вулиці Бавнд-Бруку. Британський уряд визнав його „ворогом корони“ поза законом. Почалася війна за незалежність. У квітні 1777 року британське військо захопило маєток Фішера у Савт Бавнд-Бруку. Його не знайшли в домі, то почали грабунок і руйнування, завдали маєткові збитків на значну суму.

Ще у 1766 році Гендрік Фішер став одним з засновників Ратгерського університету, який тоді назвали Коледжем Королеви на честь королеви Шарлоти. Це був восьмий вищий навчальний заклад США, створений ще до надбання незалежності, найбільший університет штату. Тоді це був приватний університет при Голяндській реформатській церкві. Пізніше його назвали на честь мецената-землевласника полковника Генрі Ратгера.

Гендрік Фішер помер невдовзі після революції, у 1779 році, маючи 82 роки. Його поховали на сімейному цвинтарі поблизу головної будівлі маєтку. На оновленому Українською Православною Церквою 2005 року нагробку написано: „В пам'ять Гендрика Фішера, який пішов з життя 16 серпня 1779 у віці 82 роки“.

Коли після Другої світової війни українська громада в США зросла настільки, що виникла потреба мати осідок Української Православної Церкви, її провідники у вересні 1952 року подбали про купівлю маєтку Фішера, а 26 вересня 1954 року було освячено український цвинтар на площі 15 акрів, нині значно розширений. Поховання Фішерів увійшло до цього некрополю. Відтоді на могилі Гендрика Фішера майорить американський прапорець. Для українців чин сподвижників Гендрика Фішера став тією надією, про яку Тарас Шевченко через 82 роки писав у Нижньому Новгороді: „Чи діждемо ми Вашингтона?“.

Поховання Гендрика Фішера, на якому українці оновили обеліск у 2005 році.

Створенням церковно-меморіального комплексу займався Митрополит Української Православної церкви у США Мстислав, згодом Патріарх Київський і всієї України, який і придбав землю під храм.

Розповідає одна з перших парафіянок Катерина Гуцул, яка проживає поблизу, в „Українському селі“: „Мені доручили збирати фонди на будову

церкви і я їздила до людей і продавала їм білети на виграшку уживаного авто „Кадилак“. На той час парафія мала над річкою невеликий будинок, який служив за церкву. Тепер його вже немає. Там же містилися дитячий садок і українська школа, першим професором

Будинок Гендрика Фішера в Савт Бавнд-Бруку.

у якій був Анатолій Котович. До цієї школи ходив мій син Ярослав. Придбати маєток Фішерів допоміг Сол Бучацький. У невеликій хатині оселилися священники. Тепер у ній міститься бюро з виготовлення пам'ятників Дарка Войтовича (компанія „South Bound Brook Monument Co.“). Збирали також гроші з виготовлення і продажу вареників. Коли освятили цвинтар, на ньому було лише чотири могили, але у провідну неділю прийшло багато людей, які хотіли пом'янути свої рідних, побачитися з приятелями. Парафія діяла і зростала“.

Багатьом запам'яталася Різдвяна „Країна чудес“ - свято в старовинному домі, яке влаштовували управитель маєтку Еміль Скочипець з дружиною Шірлі.

Церкву-монумент св. Андрія Первозваного спроектував архітектор з Канади Юрій Кодак, син відомого письменника Степана Васильченка. До церковного комплексу увійшли пам'ятники княгині Ользі і Митрополитові Василю Липківському (скульптор Петро Капшученко), будівлі Консисторії, семінарія св. Софії, школа релігії й українознавства, Дім української культури з концертною залю на 1,500 місць, бібліотека. Закінчується будівництво Українського науково-історичного центру з музеєм та архівом.

2. Пошта США вшанувала героїв-українців

Пошта США 26 липня 2014 року видала вже другий буклет поштових марок з зображенням Медалі Пошани – найвищої військової нагороди країни. На першій його сторінці вміщено дві марки і портрети кількох героїв, відзначених цією нагородою. На розвороті є прізвища усіх нагороджених, а на останній сторінці – марки для вживання у листуванні. Новий буклет присвячений героям війни в Кореї. А попередній 11 листопада 2013 року був присвячений героям Другої світової війни. І на титульному аркуші серед світлин 12 героїв є також українець Микола Орешко. Тієї війни найвищої нагороди були вдоволені 5 вояків українського походження.

Микола Орешко народився 18 січня 1917 року в Байоні, Нью-Джерзі, в сім'ї українських емігрантів. У 1942 році вступив до війська, був старшим сержантом роти піхотного полку 94-ої піхотної дивізії. 23 січня 1945 року біля міста Тетінген, Німеччина, М. Орешко захопив німецький бункер, був тяжко поранений, але

продовжував командувати своїм взводом, а потім знищив другий бункер, незважаючи на рани. Атаку було успішно завершено. За ці звитяжні дії сміливець був нагороджений найвищою військовою відзнакою США – Медалею Пошани Конгресу США 30 жовтня 1945 року. Помер у віці 96 років. На його честь названо школу в Байоні.

Едвард Москаль народився 6 листопада 1921 року як нащадок переселенців з України. До війська вступив у Чикаго, воював у складі 383-го піхотного полку 96-ої піхотної дивізії. Під час бойових дій поблизу міста Каказу Ридж на острові Окінава 9 квітня 1945 року він знешкодив дві ворожі кулеметні позиції. Коли через сильні контратаки і жорстокий опір противника його загін змушений був відступити, Е. Москаль з вісьмома іншими побратимами добровільно залишився для прикриття відступаючих. Відстрілюючись з небезпечної позиції протягом трьох годин, він знищив понад 25 ворожих солдатів. Пізніше допомагав рятувати поранених, які залишились на лінії вогню. Самовіддано захищаючи поранених і відстрілюючись, він вразив ще чотирьох вояків ворога і сам отримав смертельне поранення. Йому йшов 24-ий рік. Похований на Національному кладовищі у Рок Айленді, Ілиной. Кавалер Медалі Пошани.

Антон Кротяк народився 15 серпня 1915 року в Чикаго, в сім'ї українських емігрантів. У 1941 році став вояком у 148-му піхотному полку 37-ої піхотної дивізії, воював на Філіппінах. 8 травня 1945 року під час бою зайняв позицію на пагорбі в покинутій японцями траншеї. Граната, кинута зверху, опинилася у центрі групи вояків. А. Кротяк кинувся до неї, затуляючи інших своїм тілом. Граната вибухнула під ним. Він героїчно загинув у 29 років, похований на кладовищі Храму Гроба Господнього в Алзипі, Ілиной.

Іван Дутко народився 1916 року в Пенсильванії, в сім'ї українських емігрантів. Призваний до війська в Ріверсайді, Нью-Джерсі. Служив у 3-ій піхотній дивізії. 23 травня 1944 року, в Італії, він опинився проти трьох кулеметних гнізд і зенітно-артилерійської установки. Незважаючи на сильний вогонь противника, спрямований безпосередньо на нього, спромігся дістатись на відстань 30 метрів до однієї з кулеметних позицій і знищити ворогів гранатою. Поранений з другого кулемета, звівся на ноги й рушив до гармати, стріляючи з автомата. Йому вдалося знищити усіх п'ятьох гарма-

шів. Двічі поранений, він продовжив атаку і знищив обслугу всіх чотирьох позицій. Помер від ран на місці бою у віці 27 років. Похований на Національному кладовищі Беверлі, Нью-Джерсі. За цей подвиг І. Дутко посмертно підвищений до звання сержанта першої кляси, 5 жовтня 1944 року його нагороджено Медалею Пошани.

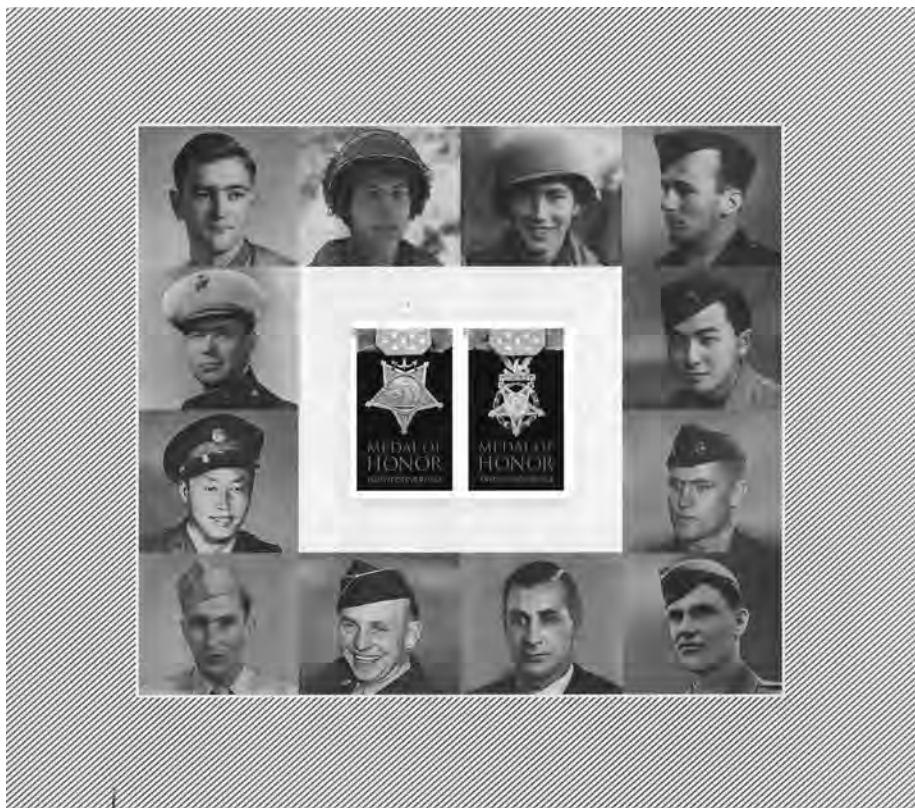
Йосип Садовський народився 1916 року в сім'ї українських емігрантів. Був командиром танка 37-го танкового батальйону 4-ої армійської дивізії. Загинув у бою 14 вересня 1944 року поблизу міста Вале у Франції. Його танк перебував під шквальним обстрілом реактивних ґранатометів та мінометів ворога з усіх боків. Сержант Й. Садовський намагався врятувати з палаючої машини свого товариша. Був прошитий кулеметним вогнем і загинув на місці.

Медаль Пошани була заснована 12 липня 1862 року. Відтоді нею нагороджено 3,446 осіб. Президент США особисто вручає Медалю Пошани героєві, що здійснив подвиг, а в разі його загибелі – найближчим членам родини. З моменту створення нової держави в 1776 році, її збройні сили протягом тривалого часу не мали власної нагороди для заохочення особового складу. Першою військовою нагородою США прийнято вважати знак „За військові заслуги“, затверджений Джорджем Вашингтоном 7 серпня 1782 року. Нагороджувати знаком перестали після закінчення війни за незалежність США.

Під час громадянської війни сенатор Генрі Вілсон запропонував заснувати Медалю Пошани і 12 липня 1862 року Президент Абрагам Лінкольн затвердив пропозицію. 9 липня 1918 року Конгрес остаточно прийняв акт, що затвердив Медалю Пошани найвищою військовою нагородою США і врегулював порядок її вручення. Усі нагороджені вшановувалися як Національні герої США. На медалі гравірувалося ім'я та прізвище нагородженого. З 23 жовтня 2003 року нагороджений додатково до нагороди отримує Почесний прапор медалі. Військова винагорода вручається тільки за подвиг на полі бою. Факт героїчного вчинку має бути доведений не менше ніж двома незалежними свідками. Подвиг має бути здійснений з величезним ризиком для життя.

Героєм війни у В'єтнамі став майор Мирон Дідурик. Він народився в Мужиліві на Підгаєччині 15 липня 1938 року. Переїхав з батьками до США 1950 року. Під час навчання в коледжі відбув кадетський військовий вишкіл і отримав звання другого лейтенанта

армії США. В січні 1960 року вступив на дійсну службу. Служив в Європі, потім у В'єтнамі. Був членом Пласту в курені „Сіроманці“. У В'єтнамі капітан М. Дідурик командував сотнею „Браво“ другого батальйону 7-го кавалерійського полку. Отримавши звання майора за участь у битві в долині Ia Drang, він вдруге повернувся до В'єтнаму. Загинув 24 квітня 1970 року в гелікоптері, коли мав намір приземлитися до вояка Північного В'єтнаму, якого вбив бортовий стрілець. Коли вертоліт торкнувся землі, інші в'єтнамські вояки почали стріляти і вразили майора. Його вдова Долорес мешкає на Фльориді.

Буклет поштових марок США, на якому зображений Микола Орешко (внизу другий зліва).

3. Три картки з архіву Лева Майстренка

У бібліотеці св. п. Лева Майстренка, яка збереглася в „Українському селі“, у Сомерсеті, Нью-Джерзі, я побачив три поштових картки, які випустило київське видавництво „Укртеакіновидав“, що містилося у 1930 році в будинку 12 на бульварі Шевченка. Картки виготовлено масовим накладом 10 тис. примірників в друкарні „Школа ФЗУ“, тобто фабрично-заводського навчання.

Картки належать до серії „Українські фільмари“. На них зображені артистки Нато Вачнадзе, Анна Стен і Поліна Отава. Фільми за її участю „Гюлі“, „Живий труп“, „Амок“, „Квартали передмість“ були популярні в Україні. Щоправда, крім останнього, забороненого владою після випуску.

Український художній кінофільм 1930 року „Квартали передмістя“ режисера Григорія Гричера-Черикова за сценарієм Миколи Бажана розповідав про те, як єврейська дівчина Дора покохала молодого російського хлопця. Це викликало незадоволення її батьків, які притримувалися релігійних переконань. Справа доходить до публічного суду над комсомольцем, якому висловлюють сувору догану за нетовариське ставлення до дружини. Василь визнав провину і вибачився перед Дорою.

Наталія Андронікашвілі народилась 1904 року у Варшаві, в родині гусарського полковника князя Георгія Андронікова і Катерини Сливницької. Була вчителькою музики у Тбілісі. Портрет її у вітрині фотографа побачили кіномистці і запросили до кіна. Вона стала дружиною князя Мераба Вачнадзе, потім ще двічі брала шлюб. Двоє синів Н. Вачнадзе – Ельдар і Георгій Шенгелая стали кінорежисерами. Народна артистка Грузії Н. Вачнадзе загинула в авіокастрофі 14 червня 1953 року. Побутує думка, що красуня-княгиня відмовила у залицяннях Лаврентієві Берії, що й призвело до його помсти. Натяк про це є в книзі політв'язня Євгенії Гінзбург „Крутий маршрут“.

А от на картці з портретом Анни Стен (Фесак) зафарбовано на звороті ще в друкарні її прізвище і назви її фільмів. Адже славу українці принесли фільми Голівуду. Кінозірку порівнювали з Марлен Дітріх і Гретою Гарбо. Петро Фесак, батько Ганни, був режисером, а мати (шведка) – примою Київського театру опери і балету. В середині 1920-их років вона одружилася з відомим київським

артистом естради Борисом Стеном (Бернштайном), чиє сценічне прізвище й взяла собі за псевдонім.

Освіту одержала в Київському державному театральному технікумі. У кіно її вперше побачили у фільмі „Дівчина з пакунком“ в 1927 році. Здобувши славу в СРСР, артистка переїхала у Берлін. Її запросили до співпраці з відомими німецькими кінорежисерами.

Поява звукового кіна перекреслила кар'єру українки Ксенії Десницької, яка народилася в місті Остер Чернігівської губернії і під псевдом Десні знімалася в німецькому кіні й була шалено популярною.

Співпрацю Анни Стен з „буржуазними кінокомпаніями“ різко критикувала радянська преса. Апогеєм цькування стало „викри-вальницьке“ оприлюднення щоденника Анни Стен кінокритиком Хрисанфом Херсонським, якому вона довірила свої записи перед виїздом за кордон. Він зокрема писав у журналі „Пролетарський театр“:

„Вона продає свою любов до кіна. Як, по суті, продала своє радянське громадянство“. Зважаючи на розпочате в СРСР цькування, Анна Стен вирішила не повертатися на батьківщину й залишилася в Німеччині. Відтоді в СРСР її ім'я було піддано замовчуванню. Звідси й наддрук на картці.

Анна Стен не зламалася з приходом звуку, успішно оволоділа правилами нової гри. Глядачі почули приємний тембр її голосу. Вона вирішила поїхати в Америку. Непросто було Анні будувати свою кар'єру в новому середовищі. Проте вона знайшла свій шлях, на жаль, не такий блискучий, як у Європі, проте досить помітний. Її чоловік-режисер Євген Френке помер раніше за дружину. Дітей не було. Анна Стен померла 23 листопада 1993 року в Нью-Йорку.

Ще одна картка з світлиною Анни Стен в американському фільмі 1943 року (видання „Росфото“) збереглася у приватній колекції в Парижі. Анна Стен грає санітарку Наташу.

1942 року, в інтерв'ю українському часопису „Ukrainian life“ Анна Стен вперше повідомила про те, що є українкою. Всі вважали Анну німкеню...

Значно менше мені вдалося дізнатися про Поліну Отаву (Скляр). Вона народилася у 1899 році, була драматичною і кіноакторкою на героїчних ролях, дружиною Костянтина Кошевського (Скляра), українського актора та режисера, одного з фундаторів Київського

українського драматичного театру ім. Івана Франка. Артистка грала у фільмі Олександра Довженка „Звенигора“. Її не стало у 1938 році. Зважаючи на вік, можна припустити, що артистку поглинули сталінські репресії.

Щодо видавництва „Укртеакіновидав“, то активну участь у його створенні й діяльності брав Микола Бажан. За короткий час існування (1929-1931) „Укртеакіновидав“ випустив низку справжніх шедеврів – книжок з історії, теорії та практики українського кіна. Тільки в 1930 році побачили світ праці М. Бажана, Миколи Вороного, Якова Савченка, Юрія Яновського та інших видатних діячів культури.

3 червня 1930 року в газеті „Вісті ВУЦВК“ було голошення про те, що Генеральне представництво з розповсюдження літератури „Театр-кіно-печать на Україні“ переходить до „Укртеакіновидаву“ і всі замовлення треба надсилати до Києва, вул. Шевченка, 12, або до представництв у Харкові, Дніпропетровському, Одесі та Артемівському.

Можливо, дослідники дізнаються більше про героїнь українського кіна та київське видавництво, загублене більшовицькою владою.

Нато Ванадзе

Поліна Отава

Анна Стен

Вадим ДЖУВАГА

МИКОЛА ЗЕРОВ – „НЕОКЛЯСИК“ І „ТЕРОРИСТ“

Ім'я цієї людини стало одним з символів тих висот, які може досягти українське слово. Ще самі українці до повної міри не осягли, кого втратила Україна в далекому карельському урочищі Сандармох від кулі більшовицького ката Матвеева.

Микола Зеров народився 26 квітня 1890 року в повітовому місті Зінькові на Полтавщині, серед восьми синів вчителя місцевої двокласної школи.

За незрозумілою іронією долі, батьківська хата Зерових і зараз стоїть на вулиці Дзержинського, вірні учні якого вкоротили віку Миколі Зерову і добряче попусували крові всім іншим.

„Батько вчитель, потім – завідуючий городською школою, на решті – 1905 року – інспектор народних шкіл, мати – з дрібного

землевласницького роду Яреськів – з-під Диканьки, роду козацького, але доказуючого дворянство", – пише Зеров в автобіографії.

Молодші брати також вирости неабиякими особистостями. Дмитро став (точніше, йому це дозволили) видатним ботаніком, академіком, який до кінця свого життя боявся навіть згадувати про братів. Молодший брат Михайло – став поетом і перекладачем, відомим під літературним псевдом Михайло Орест.

Вчився Микола у Зіньківській школі на центральній, Полтавській вулиці, де його однокласниками були Павло Губенко (гуморист Остап Вишня) і мій рідний дід Данило Джувага.

На жаль, поділитися з нащадками спогадами про однокласників дід не встиг – як повстанського ватажка його було репресовано у 1932 році.

Будівлю школи ще донедавна можна було побачити у місті, проте мало кому приходило в голову вшанувати достойників, які пішли з неї у світ. На початку 2000-их років її розібрали. Отак шануємо власну спадщину.

Далі Микола Зеров учився в Охтирській та Першій Київській гімназіях (1903–1908). Відтак він – студент історико-філологічного факультету Київського університету Святого Володимира.

1912 року з'явилися друком перші статті та рецензії Миколи в журналі „Світло“, газеті „Рада“.

З 1914 року за наказом попечителя Київського навчального округу М. Зерова призначено викладачем історії до Златопільської чоловічої, а з жовтня 1916 року – ще й жіночої гімназії.

З початком революційних подій 1917 року Зеров учителює в Другій Київській гімназії імені Кирило-Методіївського братства та викладає латину. Війна і влади, які змінювалися калейдоскопічно, якось оминули Зерова з причини поганого зору.

У 1918-1920 роках він примудрився викладати українознавство в Архітектурному інституті, проте з приходом більшовиків та денікінців перейшов до бібліографічного журналу „Книгарь" (до початку 1920 року).

З осені 1923 року – професор Київського інституту народної освіти.

В цей час Микола Зеров увійшов до елітарного гуртка діячів української культури, що зформувався довкола художника Георг-

гія Нарбута, на зібраннях якого обговорювалися справи розвитку української літератури, малярства, графіки.

1920 року Микола Зеров одружився з Софією Лободою і почав серйозно замислюватися про наукову працю; вийшли підготовлені ним „Антологія римської поезії„ та „Нова українська поезія“, що стали помітним явищем у тогочасному літературному житті.

З голодного Києва Миколу Зерова за рекомендацією поета Юрія Клена запросили на роботу в Баришівську соціально-економічну школу, яка стала, за свідченням того ж Ю. Клена, центром української літератури. Там Зеров з товаришами (Павло Филипович, Юрій Клен, Михайло Драй-Хмара) працюють близько трьох років. У Баришівці Зеров зробив багато перекладів, написав низку сонетів та сатир-пародій, кілька невеликих оповідань.

1 жовтня 1923 року Микола Зеров став професором української літератури Київського інституту народної освіти (так звався тоді Київський університет), одночасно викладав українську літературу в кооперативному технікумі та торгово-промисловій школі. Про лекції Зерова серед студентів ходили легенди.

Тоді ж, 1923 року, голосно заявили про себе „неокласики“ – друзі Зерова по Баришівці. Саме тоді вони з'їхалися до Києва.

У грудні 1923 року відбулася перша зустріч Зерова з Миколою Хвильовим, коли той приїхав до Києва у складі харківської письменницької делегації „Гарту“.

Проте прагнення Зерова розробити спільну плятформу для консолідування літературного процесу в Україні багатьма письменниками кваліфікувалася як замах на ідеологічну цноту панфутуристів та „гартованців“, що викликало різкий спротив з боку навіть офіційної влади.

Тобто, виразно окреслювалася конфронтація, що згодом трагічно відбилася на розвиткові всієї української літератури.

1924 року було надруковано „Камену“ – першу збірку віршів Зерова, до якої, втім, було включено й перекладний розділ з античних поетів.

Автор скромно виправдовував це перед сучасниками потребою „розробляти мову і стиль, удосконалювати техніку й синтаксичну гнучкість української поезії, називаючи їх „сухарями на розкішному бенкеті поетичної фантазії“.

Дух класики, піднесене почуття, вишукана мова творів Зерова вражали сучасників. Щоправда, багато хто поетові закидав, що він несучасний і байдужий до актуальних проблем.

Підстави для таких тверджень давали не тільки його вірші, а й перший випуск історико-літературного нарису „Нове українське письменство“ і монографія „Леся Українка“, також видані 1924 року. Все це, вважали противники Зерова, належить минулому, яке треба відкидати. Проте, це був лише 1924 рік, а не 1927-ий чи 1937-ий.

1925 року почалася відома літературна дискусія, яка тривала три роки. Початком її вважають статтю Григорія Яковенка „Про критиків і критику в літературі“ „Культура і побут“, 1925, 20 квітня) та відповідь на неї Миколи Хвильового.

Зеров-критик став (на свою голову) на бік Хвильового. Погляди Зерова вимагали усвідомлення й засвоєння багатств української національної традиції, адже це дало б змогу тверезо й реально оцінити багатьох літературних авторитетів, перенести на український ґрунт кращі твори європейської класики й сучасної літератури, що, врешті-решт, встановило б атмосферу здорової літературної конкуренції, а не кон'юктурного протегування.

„Ми хочемо, – наголошував Зеров, – такої літературної обстановки, в якій будуть цінитися не маніфест, а робота письменника; і не убога суперечка на теоретичні теми – повторення все тої ж пластинки з кричущого грамофону, – а жива й серйозна студія літературна; не письменницький кар'єризм „людини з організації“, а художня вибагливість автора перш за все до самого себе“.

Саме це й викликало зливу заперечень. Особливо дратувала опонентів Миколи Зерова його вимога замість гурткового протекціонізму запровадити здорову літературну конкуренцію. Бо хто боїться конкуренції в літературі, ми знаємо. Нездари.

Від 1926 року Зеров виступав лише як літературний критик, зосередивши основні зусилля на перекладах та історико-літературних студіях. Того ж року офіційна влада звинуватила „неокласиків“ в антипролетарських настроях.

Червневий пленум ЦК КП(б)У 1927 року дав прямі директивні вказівки щодо політичної оцінки „неокласиків“; фактично ця постанова означала заборону літературної та критичної діяльності

Зерова. Для нього залишався тільки один напрямок – історико-літературні студії.

Він пише передмови до творів українських письменників-клясиків, які видавалися у видавництвах „Книгоспілка“ та „Сяйво“. З цих статей склалася книжка „Од Куліша до Винниченка“ (1929). Але й на цих позиціях пощастило затриматись недовго.

Процес Спілки Визволення України на початку 1930 року став переломним. „Книгоспілку“ було реорганізовано, „Сяйво“ закрито. Куліша і Винниченка проголосили фашистськими письменниками.

В числі інших у зв'язку з процесом СБУ було заарештовано нео-клясика Максима Рильського, що стало виразним попередженням для всіх його товаришів. Зерова змусили виступити „свідком“ на процесі СБУ. Він жив під постійною загрозою арешту, в атмосфері погроз і цькування.

Самогубство Хвильового в травні 1933 року стало ще однією драмою для Зерова.

Всі останні роки Зеров мовчав. Влада заборонила займатися творчою діяльністю, а з 1933-го – стає небезпечним навіть мовчання. Від Зерова й Филиповича влада вустами сатрапів від літератури Хвилі і Кулика вимагали покаяння.

Після вбивства вождя ленінградських більшовиків Сергія Кірова і „процесу 28“ (українських письменників, звинувачених у підготуванні його вбивства. Всі вони були розстріляні) наприкінці 1934 року Зерова остаточно звільняють з університету.

Він втратив останнє матеріальне оперття й змушений шукати будь-яку працю. Залишити Україну він не міг, як його друг Юрій Клен (той, користуючись німецьким походженням, виїхав за кордон).

Переживши ще одну трагедію – смерть десятилітнього сина – Зеров переїжджає до Москви. Проте в ніч із 27 на 28 квітня 1935 року його заарештували під Москвою на станції Пушкіно. 20 травня привезли до Києва для слідства. Тут вченого, поета і перекладача фантазери з НКВД звинуватили у керівництві контрреволюційною терористичною націоналістичною організацією.

На першому допиті він заявив однозначно: „До ніякої контрреволюційної діяльності я не причетний, а отже, співучасників назвати не можу“. За справу взялися костоломи і катуваннями вибили з нього потрібні для них відповіді.

Під час обшуку в нього вилучили книжки „Політика“ з дарчим написом розстріляного у „справі 28“ „терориста“ Григорія Косинки та роман „фашиста“ Пантелеймона Куліша „Чорна Рада“. Це і були докази тероризму з боку Зерова.

Слідчий Ліхман допитував поета ледь не через день. Протокол писав слідчий, а Зеров лише підписував: „Я визнаю себе винним у тому, що приблизно з 1930 року належав до керівного складу контрреволюційної націоналістичної організації, куди, крім мене, входили Рильський і Лебідь“.

Після „тасувань“ „групу Зерова“ остаточно було визначено в складі шести осіб: Микола Зеров, Павло Филипович, Ананій Лебідь, Марко Вороний, Леонід Митькевич, Борис Пилипенко.

Військовий трибунал Київського військового округу на закритому судовому засіданні 1–4 лютого 1936 року, без участі звинувачених й захисту, розглянув судову справу № 0019 –1936.

Зерову інкримінували керівництво українською контрреволюційною націоналістичною організацією і, згідно з тодішніми статтями кримінального кодексу УРСР, трибунал визначив йому міру покарання: десять років позбавлення волі у виправно-трудових таборах з конфіскацією належного йому майна.

Стільки ж отримали П. Филипович та А. Лебідь, а також інші „учасники групи“, котрі познайомилися одне з одним лише під час очних ставок.

Дещо менше отримали поет Марко Вороний – вісім років, працівник українського історичного музею Борис Пилипенко та педагог з Чернігова Митькевич – по сім років.

До реабілітації дожив лише Митькевич. Пізніше він розповів, що „зінання“ Ліхман витягав побоями. „При розгляді нашої справи у військовому трибуналі, під час того, як нас доставляли в судові засідання, Зеров казав нам, що треба хоч що-небудь наговорити на себе, інакше нас усіх розстріляють“, – згадував Митькевич 21 грудня 1956 року.

Наприкінці зими „бандитів“ було відіслано до Карелії за традиційним маршрутом: „Ведмежа Гора-Кемь-Соловки“. В пункт призначення „терористи“ прибули у червні 1936 року.

Спершу режим у таборі був „ліберальним“. За станом здоров'я Зеров не міг працювати лісорубом і тому прибирав кімнати гос-

подарської служби. Після закінчення роботи в комірчині сторожа він займався перекладами та історико-літературними студіями.

За багатьма свідченнями, він завершив багаторічну працю над українською версією „Енеїди“ Вергілія. Рукопис цього перекладу пропав або знищений. Про це пише в листах до дружини. Останній з них датований 19 вересня 1937 року.

9 жовтня 1937 року справа Зерова та ін. була переглянута особливою трійкою НКВД Ленінградської області. Його було засуджено до розстрілу.

3 листопада 1937 року Миколу Зерова застрелив капітан держбезпеки Матвеев, який має найбільший список знищених українців – 1,111 осіб.

Ухвалою Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 31 березня 1958 року вирок Військового трибуналу КВО від 1-4 лютого 1936 року і постанова особливої трійки УНКВД по Ленінградській області від 9 жовтня 1937 року скасовані, справу припинено за відсутністю складу злочину“.

Символічна могила Миколи Зерова знаходиться на Лук'янівському кладовищі в Києві (ділянка 12) разом з справжньою могилою сина Котика.

Перша велика збірка поета вийшла вже по війні у видавництві „Орлик“ в Берхтесгадені (Німеччина), укладачем її став його молодший брат Михайло. Михайло Зеров (відомий як Михайло Орест), також поет і перекладач, вирішив не дражнити долю і виїхав під час війни в еміграцію. За його редакцією вийшли за кордоном всі збірки брата.

Восени 2007 року на родинній хатині Зерових в Зінькові відкрито меморіальну дошку, на якій чомусь не знайшлося місця Михайлові Орестові (на ній двоє імен – Микола і Дмитро Зерови).

Оце і все пошанування великого майстра словесности на його батьківщині (ще є кілька експонатів у Зіньківському районному музеї).

ПРО АВТОРА:

Вадим Джувага – український історик, журналіст. Харків.

Анастасія АСЄЄВА

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО: ПОРТРЕТ НА ТЛІ ЕПОХИ

*Бути українцем – це значить бути постійно
в стані доказування Свого права на існування.*

Володимир Винниченко,
„Щоденник“, 1923 рік

1914 рік... У серпні почалася світова війна. Наступного ж дня власті вчинили повний розгром українства: закрито українські га-зети, видавництва, культурні осередки... Українська інтелігенція починає гуртуватися в Санкт-Петербурзі і в Москві. До Москви пе-реїздить родина Михайла Грушевського, ще раніше з'являються там і Винниченки. У Москві виходив журнал „Українская жізн“, фактичним редактором якого був Симон Петлюра. Щоправда, Грушевський і Винниченко його вже не застали: Петлюру мобілізували, і він пішов у санітарну службу на Західній фронт. „За Винниченка вхопилася громада як за свій якір спасіння, і він дав кілька сильно написаних статей, які зробили тоді сильне

враження, – згадував М. Грушевський. – Але „Українская жізнь“ як така не вдовольняла його, як не вдовольняла й інших українців. Вона була журналом для російської публіки, дарма, що читали її головню українці. Коли стало неможливим видавати українські часописи в Україні, явилась гадка спробувати налагодити український журнал в Москві, де сподівались легшої цензури. На Винниченка рахували як на головну літературну силу“.

Журнал називався „Промінь“. Перший номер його вийшов 20 лис-топада. Це був тижневик, у якому висвітлювалися проблеми літератури, науки, мистецтва й громадського життя. Серед співробітників „Променя“ – Олександр Лотоцький, Володимир Винниченко, Михайло Грушевський, Сергій Єфремов, Дмитро Дорошенко, Олександр Олесь, Павло Тичина, Григорій Чупринка... Один часопис зібрав майбутніх провідників української революції, хоч у звичайному, повсякденному житті взаєморозуміння їм часом бракувало. Непростими були й стосунки Грушевського та Винниченка. Тим часом зовсім скоро доля поставить їх обох на вістрі подій, які сколихнуть Україну.

17березня1917року в Києві створено Українську Центральну Раду. Головою її став Михайло Грушевський, який щойно повернувся з Москви. Центральна Рада стрімко набирала сили, об'єднуючи навколо себе українські організації різних ідейних спрямувань. Вже через кілька днів, 19 березня, в Києві відбулася маніфестація, яка зібрала 100 тис. учасників.

„Це був грандіозний вибух національного почуття, демонстрація національної радості, слава визвольній Революції“, – писав згодом В. Винниченко.

Винниченко весь час у центрі подій. Він – заступник голови Центральної Ради. Саме йому доручено було оголосити учасникам Військового з'їзду I Універсал, яким проголошувалася автономія України. Автор „Відродження нації“ пізніше згадував: „Грім радості, захвату й ентузіазму дійшов до екстазу, до чуття побожності, до бажання молитися своїй радості, своєму екстазові. Весь театр з делегатами, з публікою, з кореспондентами газет став на коліна й нечуваним, могутнім, потрясаючим душу хором заспівав великий „Заповіт“.

То був зоряний час Володимира Винниченка. То був тріумф романтичного періоду Української революції. Винниченка призначають головою Генерального секретаріату Центральної Ради.

Обставини, проте, склалися несприятливо для Центральної Ради, її конфлікт з більшовиками завершився муравйовщиною; млява, невиразна політика призвела до втрати довіри мас; зсередини Центральну Раду руйнували ідейні конфлікти між провідниками... Настали, як писав літератор і громадський діяч Сергій Єфремов, „божевільні події божевільного часу“... Делегація України підписувала в Бресті мирний договір. Війська Муравйова плюндрували Київ...

Володимир Винниченко в цей час уже склав повноваження як голова Генерального секретаріату. Його діяльність сповнена була тяжких суперечностей. Найчастіше історики дорікають йому за упереджене ставлення до створення українського війська та до старих службовців. „Не своїєї армії нам, соціал-демократам і всім щирим демократам, треба, а знищення всяких армій“, – проголошував В. Винниченко зі сторінок „Робітничої газети“, а службовців старого державного апарату називав „найгіршими і найшкідливішими людьми“, забуваючи, що бути незалежними, правити без армії й без чиновників неможливо...

Соціал-демократ Винниченко теж, як і більшовики, прагне соціальної революції, мріє про Україну „без хлопа і пана“, – але більшовицький шлях насилля й терору викликає в його душі сум'яття й протест. Крім того, Винниченка відштовхує більшовицький підхід до національного питання, заперечення права України на автономію, на державність... Проте, і з учорашніми одностайними (передусім – С. Петлюрою) у В. Винниченка виникають серйозні розходження. Це посилює його хитання в зачарованому колі ідей соціального та національного визволення, стає причиною складної внутрішньої драми.

З встановленням гетьманської влади Павла Скоропадського, Володимир Винниченко переховується на дачі академіка М. Біляшівського на Княжій Горі під Каневом. Трохи згодом він очолив опозицію Скоропадському. Антигетьманський рух переріс у повстання. Створився альтернативний уряд – Директорія, на чолі якого стояли Винниченко і Петлюра. 14 грудня 1918 року війська Директорії взяли Київ.

Але знову Україні треба було вибирати – між більшовицькою Москвою, яка готувала новий наступ на Україну, і Антантою, яка вже мала в Одесі велике французьке військо. Винниченко і його прихильники-соціалісти схилилися до союзу з Москвою. Інші члени уряду віддали перевагу Антанті.

У лютому 1919 року Винниченко виходить з Директорії. Україна провалюється в хаос і анархію.

Після поразки УНР Винниченка мучать тяжкі сумніви щодо правильності політики Центральної Ради і Директорії. В. Винниченко виробляє навіть плян співробітництва з більшовицькою владою, створює в еміграції Закордонну групу Української комуністичної партії. Якщо в „Щоденниках” (записи початку 1918 року) він різко засуджує більшовицькі методи політичної боротьби і їх нерозуміння українства, – то Винниченко 1919 року ладен повернутися на Україну, щоб „працювати на користь як соціального, так особливо національного визволення”. Якщо відразу після кривавого муравйовського походу на Київ він фіксує у „Щоденниках” власну роздвоєність („яке повинно бути становище людини, яка ніколи не стояла за інтереси багатих, яка все життя поклала на ідею революції і соціалізму, але яка не вірить, що більшовицьким шляхом можна допомогти тим ідеям реалізуватись”), – то в листі до М. Шаповала (25 листопада 1919 року) він уже ладен повірити тим, хто стверджує, що „національно-українська культурна справа ніколи так добре не стояла, як за большевиків”.

Чим можна пояснити таку різку відмінність у поглядах і оцінках, причому – протягом одного року? По-перше, гіркотою щойно пережитої поразки, розходженням з багатьма недавніми соратниками, психологічно зрозумілою переоцінкою цінностей.

По-друге, соціалістичними переконаннями В. Винниченка, які багато в чому збігалися з політичними гаслами російських соціалістів радикального {ленінського} крила. Вже в 1918 році він, як свідчить „Щоденник”, не раз ловив себе на думці: „основний факт той, що маси бідноти вірять народним комісарам, що вони охоче йдуть за ними, що вся біднота є большевики, що народні комісари з ними, з біднотою, проти багатих, проти буржуазії”. І тут же жахався, обурювався кривавою різнею, „страшною, величезною грою”, в яку більшовики втягали масу, відкривши шлюзи „про-

стому інстинкту соціальної помсти“ та „ідеї грубої елементарної справедливості“.

То що – у 1919 році В. Винниченко про ті свої жахання вже забув? Чи, може, тепер він знаходив їм якісь виправдання? Чи просто шукав бодай якогось виходу з глухого кута, втішаючись ілюзіями?

По-третє, якщо вже казати про ілюзії, то іскру надії у 1919 році в нього могла вселити нова політика В. Леніна щодо України, яка відбилася у відомій постанові ЦК РКП. До того ж, Винниченко знав, що в українському більшовицькому таборі є й націонал-комуністи (трохи згодом їх імена стануть широковідомими – М. Скрипник, О. Шумський, М. Хвильовий...), які начебто теж, як і сам Винниченко, прагнули незалежної соціалістичної України.

По-четверте, хитання вчорашнього голови Генерального секретаріату Володимира Винниченка не в останню чергу зумовлювалися його імпульсивною, честолюбною вдачею. Він був мистцем, передусім мистцем...

Він постійно перебував.мовби в подвійному колі. Визволення соціальне – і національне; ідея соціалістична – й ідея національна... Ось дві зірки, що вели його за собою. Винниченко прагнув поєднати, примирити одне з другим, провідників УНР картав за недостатню соціалістичність, більшовиків – за глухоту до української справи, і... опинявся між двох сил, здобуваючи все більше ворогів як в одному, так і в другому таборі.

У травні 1920 року Винниченко зважився на відчайдушний крок: прагнучи вбрати більшовизм в українську одержу, він поїхав на переговори до Москви, а потім до Харкова. Мав надію, що найближчі соратники Леніна (Троцький, Каменєв) приймуть його „пункти“, спрямовані на закріплення прав України. Забув, що 200 років до нього з подібними „пунктами“ до Петра І їздив Павло Полуботок, – і чого досяг? Темниці й власної смерті. Винниченкові ж загрожувала неслава, тавро відступника. Переговори скінчилися нічим, і у вересні 1920 року він знову виїхав за кордон (що було не-легко). Тепер уже назавжди.

Андрій ШЕСТАКОВ

ЛІТОПИСЕЦЬ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

Мудреці кажуть: „Людина боїться часу, а час боїться пірамід“. Дмитро Яворницький не лише насмілився „вступити у поєдинок“ з часом, а й спромігся перемогти його, закарбувавши свій слід в історії як археолог, етнограф, фолкльорист, мистецтвознавець, лексикограф, автор значної кількості наукових праць.

Дитинство генія

Дмитро Яворницький з'явився на світ 6 листопада 1855 року в селі Сонцівці (нині Борисівка) на Харківщині. Як „син духовної особи“ з 1867 року навчався у Харківському повітовому училищі, а з 1874 року – у Харківській духовній семінарії, яку не закінчив. У 1877 році вступив до Харківського університету на історико-філологічний факультет. Тут він слухав лекції Олександра Потебні й Миколи Сумцова, чий дослідження глибин етнопсихології і вільнолюбні ідеї мали неабиякий вплив на формування світогляду

всього покоління Яворницького. По закінченні університету 1881 року обдарованого студента залишили позаштатним стипендіятом для підготування до професорського звання. Водночас він у 3-ій Харківській чоловічій гімназії викладає історію і починає студіювати історію Запоріжжя.

У 1881-1882 роках вийшла перша праця Дмитра Яворницького – „Виникнення і будова Запорозького коша“, за що його було позбавлено університетської стипендії. Молодий вчений здійснює експедиції по місцях Запорізької Січі. З весни 1884 року читає серію публічних лекцій під назвою „Про запорозьких козаків“, бере участь у роботі Історико-філологічного товариства разом з О. Потебнею, М. Сумцовим, Д. Багалієм, П. Єфименком.

1884 року університетське начальство за сепаратизм та відверте українофільство звільняє Яворницького з посади в університеті. Він переїжджає до Петербургу, де знайомиться з художником Іллею Репіним, з корифеями української сцени Марком Кропивницьким, Марією Заньковецькою, Михайлом Старицьким, Іваном Карпенком-Карим. Пише низку статей з історії Запоріжжя, передмову до Шевченкової поеми „Гайдамаки“, що вийшла російською мовою з ілюстраціями Опанаса Сластьона.

Того ж року Дмитро Яворницький стає членом Археологічного товариства, викладає історію в кількох навчальних закладах. Саме за його фаховими порадами Ілля Репін створює картину „Запорожці пишуть листа турецькому султанові“. Своїми розповідями він також надихнув Миколу Лисенка на створення опери „Тарас Бульба“.

Навесні 1892 року виходить перший том „Історії запорозьких козаків“, і невдовзі Яворницького посилають у трирічне відрядження, а фактично висилають у Середню Азію, де він працює молодшим чиновником з особливих доручень при туркестанському генерал-губернаторові в Самарканді. 1895 року, відбувши заслання, вчений від'їжджає до Варшави, згодом деякий час працює у Москві.

З 1905 року й до кінця своїх днів Дмитро Іванович постійно жив у Катеринославі (з 1926 року Дніпропетровськ), де став директором губернського Музею старожитностей. Яворницький був одним з перших „некабінетних“ вчених. Свої історичні дослідження він базував на здобутках археології, археографії, етнографії, фолк-

льору, мовознавства. Яворницький був палким популяризатором наукової археології як основи історичної науки і обстоював захист археологічних об'єктів від скарбошукачів. За життя йому довелося брати участь у розкопах сотень насипів, козацьких могил. Вагомий внесок зробив Яворницький у становлення історичного краєзнавства. Він опублікував книги з історії Запоріжжя, Катеринослава, альбоми „Українська старовина“ та „Дніпрові пороги“, науково-популярне видання „Слідами запорожців“, безліч розвідок та популяризаторських статей. Як збирач і колекціонер старожитностей, Дмитро Яворницький став одним з перших в Україні організатором музейної справи, теоретиком-музезнавцем, архівістом та археографом, знавцем архівної справи.

Лицар правди і свободи

Яворницький дослідив безліч українських документів у архівах Москви й Петербургу. На противагу російським історикам ХІХ ст., усім імперській офіційній історіографії Яворницький, зформулювавши свої висновки на основі архівних матеріалів, пам'яток археології, літописання, усної народної творчості, переконливо доводив, що Запорізька Січ була взірцем найдемократичніших засад і ефективного „державного“ устрою. За аргументацією вченого, ця своєрідна „міні-республіка“, самодостатня й динамічна структура самими своїми принципами стояла як кістка в горлі Великої Росії з її жорстко вибудованою вертикаллю влади. Він дратував Петербург, доторкнувшись до найболючішої сторінки в історії розвитку козацтва.

Як вважають деякі дослідники, плян якщо не знищення, то депортації запорізької вольности виник у Петербурзі вже у 30-их роках ХVІІІ ст., тобто невдовзі по виникненні Нової Січі. Яворницький згадує події, з яких проглядає, що Російська імперія не приховувала своїх намірів щодо депортації українського козацтва. Приміром, державний канцлер імператриці Єлизавети Воронцов у 1760 році під час процедури вручення запорізьким козакам „жалованія“ порівняв Січ з нігтем, якого „можна будь-якої миті зрізати з благородного пальця“. Тоді ж деякі сенатори інформували гостей про намір російського уряду „винних заслати, а решту вивести на Волгу“. При цьому навіть не згадувалося, що без наших

козаків амбітні пляни царату щодо утвердження своїх інтересів у Причорномор'ї не здійснилися б.

Інституцію гетьманства в Україні було ліквідовано ще у 1764 році. Не останньою причиною, що спонукала Катерину II вдатися до радикального вирішення козацького питання, було повстання бідноти, яке спалахнуло у грудні 1768 році на Січі, де було чимало симпатиків ідеї перейти під протекцію Османської імперії (що, власне, й сталося після розгрому Січі). А ще ж „кепський приклад“, який подає запорізьке козацтво російському кріпакові... Адже відомий, приміром, факт співпраці запорожців з повстанцями Омельяна Пугачова, який думав запросити до війни з царатом Військо Запорозьке низове. Тому чільне місце в горезвісному указі від 6 червня 1775 року російська самодержиця відвела мотивації „царського небажання“ „мати у своїй імперії Січ як вредне пристанище для непослушних людей“.

Дмитро Яворницький у своїй монографії писав: „Але дух козацький не ослаб... Чимало з молодих українців покидали свої рідні оселі і йшли до своїх бідолашних братчиків шукати щастя і широкої долі“. Заявити подібне в часи тріумфу самодержавства, заборони української мови – погодьтесь, достатній привід, щоб заслужити повагу нащадків. Загалом уся наукова діяльність Дмитра Яворницького – це лицарське ставлення до головної мети – видобувати крихти істини незалежно від політичної кон'юнктури, без страху і сумнівів.

Слідом за Тарасом Шевченком він звертає увагу на фальсифікації Гайдамаччини й козацтва („Запорожці в поезії Т. Г. Шевченка“, 1912). 1914 року, коли було заборонено святкування 100-річчя від дня народження Кобзаря, Яворницький як голова ювілейного катеринославського комітету, ризикуючи вкотре втратити працю, один в усій Російській імперії домігся від влади офіційного дозволу на відзначення ювілею.

Окрема яскрава сторінка творчої біографії Яворницького – його етнографічна та фолклористична діяльність. Збірник зібраних і записаних ним в експедиціях протягом 1878-1905 років вірців народного мелосу – „Малоросійські народні пісні“ (1906) – сучасники називали кращим серед подібних праць у тогочасній Російській імперії. Яворницький виявляв великий інтерес до народного мистецтва, зокрема до вишивки та писанкарства, до мистецтва

кобзарів. Саме йому належить першість відкриття й дослідження петриківського розпису. Створений Яворницьким Катеринославський музей став винятковим явищем культури, оскільки зберігав унікальні твори народного мистецтва, архівні матеріали.

З 1920 по 1933 рік він працює в Інституті народної освіти у Катеринославі, у 1925-1929 роках – завідує катедрою українознавства, стає її професором. З 1927 року – відповідальний керівник експедиції з виявлення старожитностей під час будівництва Дніпрогесу. До останніх днів життя завідував Дніпропетровським історичним музеєм, організовував експедиції місцями Запорозької Січі. Крім фундаментальної „Історії запорозьких козаків“ у трьох томах (1892-1897), він написав ще понад двісті праць, присвячених українській історії. Виступав також як поет і прозаїк, уклав „Словник української мови“ (1920). З 1929 року він – дійсний член Академії наук УРСР (ВУАН).

Але масовий більшовицький терор, що розпочався невдовзі, обірвав наукову діяльність Дмитра Яворницького. У 1930-1939 роках його твори не публікувалися, наукові установи, які він очолював, були ліквідовані, а сам він зазнав цькування і переслідувань. Удома в нього зробили обшук, а його самого „вичистили“ з музею як „контру“. Помер Дмитро Яворницький 5 серпня 1940 року. Поховання видатного вченого знаходиться у Дніпропетровську, на території створеного ним музею, що носить його ім'я.

Найбільшою справою останніх літ життя Яворницький вважав те, що йому вдалося ще до початку будівництва Дніпрогесу виявити на будмайданчику багато цінних знахідок, які могли бути назавжди втрачені. Символічною була його остання подорож човном дніпровськими порогами перед їх затопленням. Незважаючи на похилий вік, Яворницький збирав лексикографічний матеріал до словника української мови, який у часи війни було втрачено. Зберігся лист ученого за квітень 1939 року, в якому Яворницький пише: „Тепер залишилося у мене на руках 50,000 народних слів – цілі пуди наукового матеріалу, але чи побачу я його в друці, Аллах знає, адже мені 83-й рік“.

Життєвим кредо Дмитра Яворницького була невтомна праця без очікування нагороди, визнання чи навіть подяки: „Душу свою віддай, а трудись, працуй“. Він знав: свобода й подвиг серця – вищі за подвиги розуму. Тож його ідеалом такої свободи назавжди ста-

ли вольні „діти степів“ – запорожці. А його невтомна вдача шукача пригод, мудрого й неприборканого кобзаря-перебенді чи не найкраще висвічується тим, що саме його зобразив Ілля Репін у подобі писаря серед зухвалого й гомінкого гурту козаків отамана Сірка, які пишуть листа самовпевненому султану Мехмету IV з його претензіями на козацьку покору. І саме голос Яворницького чується з далеких 80-их років останнього повного століття царської влади. Голос, яким донесено до нас цього листа, звернений до султана, але досить недвозначно розчутий можновладними сучасниками: „День у книзі, місяць у небі, а рік такий, як у вас... Поцілуй за це у дупу нас!“. Звісно, широкого розголосу такого зухвалого вияву свавілля, якому, боронь Боже, могли б навчитися імперські піддані, влада Російської імперії допустити аж ніяк не могла. Тож Дмитру Яворницькому судилася доля „невизнаного провидця“. Тому й для радянської влади він був „занадто обтяжливий“, як живий докір за фальшування історії. Сьогодні ж його ім'я – свідчення того, що істина все одно дочекається свого часу.

Дмитро ФЕДАКА

ТВОРЧІ ОВИДИ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА

(До 105-річчя від дня народження)

Його називали закарпатським Сковородою, спадкоємцем Духновича, будителем ХХ віку, а був він продовж усього життя і досі залишається самим собою, ні на кого не схожою особистістю – психологічну настанову бути таким прищепив собі ще як йшло становлення його особистості і дотримувався її до кінця своїх днів.

Постать Федора Михайловича Потушняка (друкувався також під псевдонімами та криптонімами – Ф. Пасічник, Ф. Вільшицький, Ф. П-к, Ф. П-ик, Ф. П., Ф. М., Vox Clamantis – Волаючий голос, п., рѣ-кѣ) у вимірах закарпатських крайових, всеукраїнських і найширших була й залишається небуденною.

Натура від природи і виховання творча, позначена дивовижною широтою зацікавлень, був він передусім справжнім сином рідної землі. Прагнув якомога ширше й глибше пізнати дивовижно древні, тяглі у великому часі корені свого карпатського роду – вельми своєрідної, але органічної частки українського народу, досягнути

серцем і умом ті духовні підвалини, що допомагали пращурам і поколінням ближчим зберігати і примножувати одвічні набутки народної культури і встояти у вирі тривалих несприятливих суспільних умов, не впавши ниць під їх тяжкою ношею і не розчинившись в інонаціональному середовищі.

Отже, його фахова різнобічність не була розхристаністю чи розпорошеністю творчої натури, навпаки – чіткою спрямованістю в одну ціль, свідченням вражаючої цільності особистості, чим зумовлені і результативні пошуки історика-археолога, і ще значніше проникнення углиб часу рідної землі студіями мітології, народних вірувань й демонології, що сягають далеких-далеких початків формування людини розумної, і філософські, мовознавчі, літературознавчі та фольклористичні дослідження, і плідні художні пошуки у словесному мистецтві – новелістиці, великій прозі, поезії та драматургії.

Народився він на десятому році XX ст., жив і творив у часи дитинства, юності й зрілості цього століття, доживши до початку 1960-го, коли вже, як влучно визначив одним з своїх поетичних рядків,

Упав дозрілий овоч із століття

Зрілістю думки і почуття позначена вся чимала його творча спадщина, хоча апофеоз дозрівання Потушняка-творця припав на 1940 – 1960 роки, часи, які не тільки не сприяли цьому, але й війовниче перешкоджали – Друга світова війна, ідеологічна зашореність, людиноненависництво, пильне всевидяще око та хворобливе прагнення радянського тоталітаризму будь що втиснути творчу особистість у прокрустове ложе так званого соціалістичного реалізму чи штучних постулатів комуністичної партійности мистецтва і науки, досить швидко перетворювали навіть неординарні, але слабодухі особистості у живих трупів.

Час-простір, що припав на його долю, намагався поголовно нівелювати особистість, отваринити громадянина як в одному з характерних Потушнякових віршів останніх років життя:

*Я пес господній
Бурі і вологи*

*Мокляк пісок їду пісну
Лиш знаю я
Я все їду в твої дороги
Як хочеш ти
Так служу я
Хазяїну*

*Ти іноді подумаєш на свого пса
Я служу вірно
І я забув
Всього себе
Дітей своїх*

(„Пес Господень”)

Він усе-таки вистояв, навіть не зігнувся, хоча на нього налягли не лише негаразди, які тоді відчував на собі кожен справжній творець, взагалі чесний громадянин, а й ціле кубло хулителів-заздрісників – окремих, цілком конкретних, співпрацівників з університету, де працював, та окремих, надто пильних колег письменницької організації області, членом якої був. Ув останнє Потушнякове 15-ліття вони п'явками впилися у його тіло, виснажували нерви, підточували здоров'я, прагнучи не тільки знівечити душу, а й ізолювати від суспільства.

Федір Потушняк не дожив кільканадцять днів до свого 50-річчя, за життя створив багато – і в науці, і в журналістиці, і на освітянській ниві, і в словесному мистецтві – був він постаттю кольоритною, характерником, мудрецем, а головне – повсякчас гостро відчував особисту відповідальність за відпущений йому Богом талант і робив усе можливе і, здавалось би геть неможливе для реалізації своєї потужної творчої потенції. Селянський син, ставши інтелектом у першому поколінні не просто за освітою, а й за глибинною сутністю свого внутрішнього „я”, як Антей Землі, тримався рідного ґрунту, культивуючи його повсякчас набутками світової цивілізації. Працьовитістю, мудрістю й завзяттям дуже нагадує батька, улюбленцем якого був як первісток у родині – двійко дівчат-немовлят перед ним не вижили.

Народився Федір Потушняк 27 лютого 1910 року в селі Осій Іршавського району Закарпатської області в родині Михайла Потушняка та Ганни Потушняк (дівоче прізвище Варцаба). Сам батько Федора – виходець з української бідної осійської сім'ї. Збереглося фото невеличкої, схожої на шевченківську, тісної, критої соломою хатини, у якій він виріс. Його роботязим рукам, світлому розумові й мудрості завдячує родина своїм статкам і тій повазі, якою користувалася серед сільчан та краян. Задля поліпшення матеріального становища, окріпши фізично, він подався за океан. Упродовж десятиліття сумлінно трудився в США у шахтах та на залізниці. Повернувшись додому, на зароблені гроші придбав у кількох місцях неугіддя, що стали невдовзі родючими ланами, збудував у видолинку річечки Синявки на околиці села добротну домівку – вільготне родинне вогнище, яке зіграло своїм теплом і вивело у широкий світ чотирьох синів-соколів.

Від природи тямущий, батько володів трьома чужоземними мовами (англійською, угорською та чеською), а що був добрим господарем, людиною справедливою і мудрою, сільчани кілька разів обирали його сільським старостою.

Про ту хату, рідне село в оповіданні „В долині синьої ріки” письменник відтак по-філософськи пророче напише: „Крізь вікно видно село, яке вже давно спить в обіймах гір. Багато-багато століть стоїть воно тут, і вічно наступає за днем ніч, а за ніччю день: як вода з криниці, б'є у ньому джерело життя ... Силу життя ніхто не переміг і не переможе. Вона сама турбується про себе і сама собою керує“.

У цій домівці з вікном на Синявку, яке свого часу вразило й мене, Федір набував невмирущої життєвої сили, тут формувалася його світогляд. Була для нього не лишень благодатним родинним вогнищем, а й ядром його особистісного космосу. Сюди при найменшій змозі, як спраглий до зцілюючого джерела, навідувався впродовж усього життя, тут залюбки творив, зберігав значну частину власної бібліотеки та рукописів. Тут усвідомив на все життя просту, але надто вагому істину: сягнути вершин можна лише не-настанною цілеспрямованою працею день у день, хвилина в хвилину, мить у мить. Істину, закорінену у плідних традиціях одвічного селянина – йшла від батька-матері, тож усі чотири їхні сини стали відомими, шанованими людьми. Брат Федора Василь брав чільну участь у творенні й обороні Карпатської України у 1938 – 1939 ро-

ках, був активним учасником українських патріотичних змагань часів окупації краю гортіївською Угорщиною як член крайового проводу ОУН (псевдонім Донський, референт з пропаганди). А по війні, трудячись у сусідніх Білках, де його тепло згадують досі, хоча вже давно належить вічності, Василь Потушняк-агроном, Заслужений агроном республіки добре прислужився тому, що село дало Україні й світові відомого кукурудзівника, двічі Героя Радянського Союзу Юрія Пітру. На родинному ж обійсті довго залишався інший молодший брат письменника, Заслужений учитель України, філолог-україніст, директор Осійської школи Петро Потушняк. Брата Михайла з початком Другої світової війни угорська воєнщина мобілізувала в армію, де невдовзі загинув.

Родинна хата Потушняків донедавна ще стояла. Згоріла від необережного поводження з електрикою. У свій час сільчани допомогли Петрові Михайловичу відбудувати її, тепер тут живе його родина. А стара домівка оживає не тільки у прозі та поезії Федора Потушняка. Від її порога розпочиналися і його народознавчі та фолклористичні напрацювання, як і відкриття в галузі археології. Напис на глиняній мисці-урні першої половини першого тисячоліття до нашої доби, знайдений ним в Осої і описаний у монографії про археологічні знахідки бронзового та залізного віку дешифрував наприкінці 1990-их років Б. Яценко, який на основі особливостей архаїчних графіто доводить, що миска ця була виготовлена на честь героя прадавніх XV Олімпійських ігор Утоса, які відбулися в Давній Греції 720 року до нашої ери. Миску тривалий час зберігали як дорогу реліквію, а потім використали для похорону шанованої людини (Яценко Борис. Таємниця осійської знахідки // Наш рідний край. – 1999. – № 6-7. – С. 32-34).

У народній школі рідного села Федір почав навчатися за часів Австро-Угорщини, закінчивши її 12-річним підлітком, коли на Закарпатті вже утвердилася влада Чехословаччини. Зі створенням ще одної, Берегівської, гімназії з рідною мовою навчання став гімназистом. У її стінах та на батьківському обійсті почав успішно віршувати. А як випускник гімназії написав свої перші учнівські праці літературознавчої тематики: „Розвиток української поезії від Т. Шевченка до наших днів” (з рідної мови і літератури), „Л. Толстой і Ф. Ніцше” (з чеської мови і літератури). Його класним керівником-наставником та вчителем мови і літератури був видатний український

поет Василь Пачовський. Десь у шостому класі гімназії створив першу збірку поезій „Пори року“, датовану 1927–1928 роками. Закінчивши у 1930 році гімназію, одразу ж поступив на філософський факультет знаменитого Карлового університету в Празі – батько не жалів видатків на навчання синів. Ще першокурсником, 1931 року, створив другу поетичну збірку – як і перша, збереглася в рукописі. По закінченні основного, 4-річного, університетського курсу (1934) три наступні роки наполегливо студіював далі в університетському центрі культури, аби скласти магістерські іспити і захистити докторську дисертацію, обставини 1938 – 1939 років склалися так, що не написав і не захистив. За час навчання в університеті поглиблено вивчав українську та зарубіжну класичну літературу, українську мову та український фолкльор, спрагло знайомився з творчістю сучасних європейських письменників-неоромантиків, символістів, сюрреалістів, наполегливо студіював читані відомими вченими-фахівцями університетські курси старослов'янської мови, історії української апокрифічної літератури, історії українського романтизму XIX ст., історії новітньої української літератури, етнопедагогіки, історії філософії, сучасної світової філософії, сучасної чеської філософії, сучасної російської філософії, психології, історії релігії, логіки, етики, естетики, етнографії, чужоземних мов. Оволодів дев'ятьма європейськими мовами.

По закінченні університету з осені 1937-го Федір Михайлович працював помічним учителем у горожанській (неповній середній) школі в с. Білки на Іршавщині, а з осені 1938 року – в гімназії у Великому Бичкові на Рахівщині, водночас активно виступаючи як літератор-поет і прозаїк та науковець-етнограф, а за переконливими архівними даними, відшуканими недавно його біографом професором Михайлом Тиводаром, був він також одним з чільних творців Карпатської України (Тиводар М. П. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка. – Ужгород: Гражда, 2005. – С. 16). Ще до проголошення її державности та окупації гортіївською Угорщиною, 1 березня 1939 р. Ф. Потушняка забрали на службу в армію, спершу – на офіцерські курси у м. Брно, але 15 березня Німеччина окупувала Чехословаччину, і він влаштувався бібліотекарем тамтешнього університету, звідки невдовзі німецькими окупаційними властями все-таки був забраний під Берлін у трудовий табір чехословацьких військовополонених, де працював стрілочником на за-

лізниці і звідки восени того ж року повернувся до Осою. Тут, як неблагонадійний, не міг влаштуватися на роботу, займався польовими етнографічними дослідженнями в селі та ближчих околицях, весною 1940-го переїхав до Великого Бичкова, а влітку одружився на дочці господаря, в якого жив на квартирі ще з часів свого першого перебування у цьому селі, Ганні Руснак. Не маючи засобів до існування, молодята залишилися жити у батьків дружини. Дешицю грошей Федір все-таки заробляв як мізерні гонорари за наукові та літературні публікації в місцевій пресі, а відтак і за збирання етнографічних матеріалів для Угорського етнографічного товариства, а потім – і до „Етнографічного атласу Угорщини”. Тоді сколесив на велосипеді чи не все Закарпаття. Лише восени 1941-го не без хитрощів свого доброго товариша Миколи Лелекача влаштувався на працю в „Подкарпатское общество наук” в Ужгороді, згодом до міста переїхала й дружина, і він працював тут до травня 1944 року, видав кілька збірок поезій та оповідань, драму для дітей, видрукував у періодиці, і насамперед „Літературній неділі”, чимало праць з фолклору, етнографії, краєзнавства, філософії, літературознавства та лінгвістики. 20 травня 1944-го мобілізований до угорської армії і відісланий на східний фронт, але безпосередньої участі в боях не брав, підпільно вів щоденникові записи, які згодом лягли в основу повісти „Смерть положила мені руку на плече”, будучи писарем 45-го піхотного полку, поки 13 серпня цього ж року не трапилася нагода перейти біля міста Богородчани Івано-Франківської області лінію фронту і здатися в полон. Уже як радянський військово-полонений перебував до 25 листопада у таборі в околицях Івано-Франківська – того дня на звернення до органів НКВД близьких товаришів-закарпатців, урядовців Закарпатської України П. Лінтура та І. Керчі, з якими раніше випадково зустрівся на залізничній станції тодішнього Станіслава, яку відбудовував, був звільнений з табору і переведений на роботу секретарем в контору тамтешнього „Заготзерна”. Напровесні 1945-го, наприкінці лютого, рано-вранці, коли Ужгород ще й не звільнився зі сну, він злегка постукав у вікно квартири, де залишив молоду дружину, і попросив її вийти, – з ледь помітною усмішкою споминала наприкінці 1980-их остання. – Разом з візником, що привіз його з залізничної станції, утрюх ледве зняли з воза один за одним два тяжеленні міхи. Уже в кімнаті стали розбирати. Виявилося, міхи вщерть наповнені книгами, і нічим

більше, всі свої скромні матеріальні набутки, які вдавалося заощаджувати впродовж зими 1944 – 1945-го, він витрачав на придбання книг на ринку тодішнього Станіслава. Була то переважно добротна світова література з питань історії і народознавства. Чи не тоді народився експромт поета, що згодом став сторінкою найбільшої за обсягом рукописної збірки поезій „Сонцедзвін”:

*Ви, книги мої, о, ви, книги
(Із світу звозив я культуру)!
За вікном вітряно – і криги
Б'є віник туманів похмурих.*

Після полону з 1 березня 1945 року Федір Потушняк подався на журналістські хліби і майже цілий рік працював завідувачем відділу культури та побуту в обласній газеті „Закарпатская Україна” (пізніша її назва „Советское Закарпатье”), а з лютого 1946-го – старшим викладачем, невдовзі, з 5 червня 1947-го і до останніх своїх днів, доцентом катедри загальної історії Ужгородського державного університету. 1946 року його прийнято в Спілку письменників України як одного з фундаторів її Закарпатської обласної організації.

З того ж часу й почалися систематичні інтриги та звинувачення Потушняка у найрізноманітніших неіснуючих гріхах з трьох сторін – партійних органів Закарпаття, співпрацівників-істориків, керівництва обласної письменницької організації. Цькування тривало до самісінької смерті й виносилося на шпальта преси, велелюдні й менш людні зібрання, кулуари. Не скупилися при тому на міцні вислови типу „писанина Потушняка перегукується з фашистською маячнею Геббельса і Салаші” („Закарпатская Украина“ – 1947. – 16 лип.). Його звинувачували у буржуазному вихованні, космополітизмі, песимізмі, ідеалізмі, двічі забороняли читати лекції, а потім вимагали попередньо погоджувати тексти. Колеги-історики Яремчуки, Межбергі й Вольфсони, які нічого ніколи не зробили ні в науці, ні як педагоги вищої школи, придумали були навіть на Потушнякову всебічну обдарованість сміхотворний термін „буржуазна ерудиція”. Останньою краплею цієї отрути була спроба зробити його натхненником зфабрикованої гебістами антирадянської групи студентів-істориків, над якими 11 лютого 1960 року відбулося судилище.

Вів себе він філософськи мудро, незважаючи ні на що, використовував кожну щілинку для плідної праці. Не можна було займатися народознавством – поринав в археологію. Не затвердили уже напівготову кандидатську дисертацію з етнографії про народну магію Закарпаття – написав іншу „Закарпатська українська етнографія: значення, історіографія, завдання, проблеми та їх вирішення, елементи та їх розміщення”. Не друкували поезію – пропонував прозу. Як було вкрай необхідно, творив про себе міти. Лише один з них, у який повірили, а може, вірять й досі навіть ті, хто дуже прихильно до нього ставився і ставиться. Відколи на розлогих шпальтах обласної партійної преси його звинуватили у черговому непростимому режимом гріхові – українському буржуазному націоналізмові, – і у спілкуванні з колегами, і на лекціях став щедро користуватися говіркою рідного села, так увійшовши у ролю, що не повірити йому, нібито він навіть не володіє українською літературною мовою, не можна було. Та усе це геть спростовує літературна творчість, починаючи з першої поетичної збірки 1928 року і кінчаючи поезіями, прозою та науковими розвідками, написаними в останній рік життя.

Лихим пророцтвом Федора Потушняка стали рядки одного з останніх його віршів, написані взимку 1959 – 1960 року:

*Сьогодні чую я таємні кроки,
Уже моїй не повернутись весні –
Я жив завжди у золотому сні,
І думи мої всі були глибокі...*

*Впрягайте коні – мчаться в безконечність!
Сам йду вмирать в великий храм богів...
Сьогодні я відчув, що час доспів
І струни в лірі сам пірву сердечні.*

(„Зима. Заходить сонце у заграву...”)

До весни він справді не дожив. Вкрай тяжка атмосфера на роботі, надумані політичні звинувачення заздрісників-недругів, вислухи в партійних органах, що породжували чутки, вибухово сколихнули його натружене серце. Після тривожних нічних болів він сам

пішов 10 лютого вранці до лікарні – його лікар в Ужгороді не було, перебував у відрядженні. Важкий серцевий напад лікарі елітної медичної установи сприйняли як гостре шлункове отруєння, і через два дні при невідповідному лікуванні із вживанням величезної кількості мінеральної води за два тижні до свого п'ятдесятиліття, 12 лютого 1960 року великий трудівник відійшов у Вічність. Останнім його проханням-волянням було: „Збережіть мені життя. Мені так багато ще треба зробити”.

* * *

Перу Потушняка-науковця належить понад триста публікацій.

Потушняк-філософ утвердився насамперед видрукуванням в „Літературній неділі” (1943. – №№ 2 – 6) й досі неперевершеним „Коротким нарисом філософії Підкарпаття”, у центрі якого – аналіза оригінальної філософської системи земляка-поета першої третини XIX століття, фахівця-філософа, члена-кореспондента Академії наук Угорщини Василя Довговича. Та, як мудрець, Потушняк полишив нащадкам у родинному архіві і свій сюрприз – „Філософічні статті”, написані в Ужгороді у 1940-1950-их роках (241 сторінка машинописного тексту). Стараннями професора Романа Офіцінського вони вже вийшли в світ окремою книгою „Я і безконечність”. – Ужгород: Гражда, 2003).

Археологічні дослідження, крім численних статей, увінчалися двома монографіями: друкованою власним коштом – „Археологічні знахідки бронзового та залізного віку на Закарпатті” (Ужгород, 1954) і не опублікованою до цих пір – „Слов'янські археологічні пам'ятки на Закарпатті.”

Чи не найбільша частка Потушнякових статей народознавчого змісту, насамперед про народні вірування, мітологію, демонологію, матеріальну культуру краян. Ці публікації уже давно просилися стати окремою книгою – теж нещодавно в основному видрукувані книгою у факсимільному вигляді першодруків у пресі. Видрукування не зовсім завершена й незахищена його кандидатська дисертація „Закарпатська українська етнографія: Значення, історіографія, завдання, проблеми та їх вирішення, елементи та їх вирішення” (Тиводар М. П. Життя і наукові пошуки Федора Потушняка. – С. 163 – 268).

Про науковий рівень його досліджень з лінгвістики можна судити хоча би за популярною статтею „Філософія мови”, теоретич-

ним підґрунтям якої стали праці „Думка у світлі мови” М. Мюллера, „Психологія народів” В. Вундта, „Душа і культура в мові” К. Фосслера, „Естетика” Б. Кроче.

Особливо значний доробок Ф. Потушняка в царині словесного мистецтва, де трудився як поет, прозаїк-новеліст, повістяр та романіст, а також драматург, перекладач, дитячий письменник, літературознавець.

Тривалий час із його літературної спадщини найбільш доступною читачеві була психологічно наснажена, добротно закроєна проза – явив її після чи не цілого десятиліття успішної праці в поезії, що не могло не позначитися і на її образному ладі. Вимогливий до художнього слова метр української прози Петро Панч високо поцінував Потушняків прозовий набуток: „Його новели вирізняються психологічним заглибленням, вони гостросюжетні, з чітко окресленими характерами, з ясною думкою. І скрізь лаконічність і прекрасна мова... В романі („Повінь” – Д.Ф.) читач знайде глибоке знання побуту, прекрасні пейзажі Закарпаття, звичаї і прагнення селян”.

Проза Ф. Потушняка започаткована виданням окремою книгою оповіданням „Земля” (1938) та збірками „Оповідання” (1942) і „Гріх та інші оповідання” (1943). Чимало новел, поезій в прозі, дві повісті були створені у 1930-1940-их роках, та у зв’язку з постійними інсинуаціями проти автора тривалий час залишалися в рукописах, а почасти й досі залишилися, наступна книга „В долині синьої ріки” вийшла лише у 1957 році і прорвала нарешті глуху загату, започатковувану ще угорськими окупаційними властями і доведену до зразкової досконалости радянським тоталітаризмом, що стримувала погірському запашний потік його прози до читача. У другій половині 1950-их років він напружено працює над новим романом „Повінь”, який став першим так епічно розлого закроєним і видрукуваним прозовим твором закарпатського письменника (1959). Відтак книги прози, хай посмертно, видавалися і перевидавалися казковими для нинішніх днів тиражами, час від часу збагачуючись все новими й новими прозовими творами зі спадщини прозаїка: „Мати-земля” (1962), „Повінь” (1965), „Повінь” (1971), „Честь роду: Оповідання, повість, поезії в прозі” (1973), „Твори: Роман, оповідання, поезії в прозі” (1980), „Повінь: Оповідання, новели, поезії в прозі, роман” (1985). Уже за часів української державности стараннями письменника Василя Басараба була видрукувана автобіографічна, художньо но-

ваторська повість воєнної тематики „Смерть положила мені руку на плече” (Тиса. – 1994. – № 1 – 2). Досі не видрукованим залишається великий за обсягом філософський роман прозаїка „Боротьба з демоном”.

Потушняк-прозаїк поєднав традиційне реалістичне письмо з письмом новітнім, що, як сам писав у статті „Про сучасну літературу” (1943), відкриває “непередбачені, далеко заховані духовні можливості людини... дає нове поле творчості, ведучи до далеких перспектив, у яких отражається людський дух”.

Хоч Ф. Потушняк увійшов у літературу як поет і за життя видрукував у 1930–1940-их роках кілька збірок поезій, що здобули визнання у тогочасній критиці, але чи не найменш доступно читачеві тривалий час залишалася його поезія, в яку він упевнено ввійшов 17-18-літнім юнаком і творив постійно до смерті. Була у його творчому житті незрадною коханкою-проводиркою, розрадою за лихих хвилин, годин, днів, років, утіхою за щасних миттєвостей.

* * *

Поетична спадщина Ф. Потушняка вражає уже своїм величезним обсягом – крім видрукованих, це декілька десятків саморобних машинописних поетичних книжок. Всі твори передруковані на друкарській машинці; упорядковані автором як окремі збірки з поділом на розділи і цикли, згруповані поезіями, поемами та віршованими драмами, акуратно оправлені творцем у саморобні, власного виготовлення книжки., окремі опісля правлені його рукою. Автор, певна річ, мав також задум видати вибрані твори у кількох, принаймні – шести томах. Збереглися дві саморобні машинописні книжки, на титульних сторінках яких чорнилом зазначено: „Вибрані твори. Том IV”, „Вибрані твори. Том VI”.

Хоч ім'я Ф. Потушняка – постать енциклопедичну, – ще за радянських часів і ввели на сторінки поважних енциклопедичних видань УРСР та Радянського Союзу, щодо його поезії там, як на той час, були грізні застереження ідеологічного характеру: „... Вірші позначені впливом імпресіонізму” (УРЕ, перше видання, Т. 11). Цього було досить, щоб винести присуд поезії Ф. Потушняка як непотребові, і вагома частка творів поета й драматурга тривалий час залишалася не реабілітованою, не видрукованою, не функціонуючою, а друкована у дорадянський час не актуалізувалася.

Долати подібні ярлики за радянських часів було нелегко. Першим, хто насмілився публічно, у поважних часописах, поставити питання про повернення його поезії українській літературі був молодий ужгородський критик Володимир Фединишинець: „Потушняк був великим поетом... Його поезія вражає сучасного читача високою культурою мислення, витонченістю емоцій, віртуозністю асоціативного образу... Годилося б видати поезію Потушняка у „Бібліотеці поета” (Фединишинець В. Щирий і щедрий// Жовтень. – 1970. – № 11. – С. 117). Виступ критика був помічений, але чорним чиновницьким хрестиком й негайними інсинуаціями проти нього самого.

Найповнішим виданням Потушнякової поезії нині є його „Мій сад” (Ужгород: Видавництво „Закарпаття”, 2007. – 576 с.) У цій книзі вперше широко представлена поетична спадщина автора – від ранніх віршів до поезій останніх років життя, поем та віршованих драм. Першою новітньою публікацією поетичної спадщини Ф. Потушняка були дві сторінки в часописі нового типу, газеті, яку редагував журналіст Петро Часто („ХХІ ВІК” (1990. – липень.– № 12. – С. 4 – 5). Тут на суд читача представлено поважну добірку з 20 поезій, починаючи з першої авторської рукописної збірки „Пори року” і кінчаючи творами останнього року життя письменника, з його портретом та нашою статтею „Про думу ранню і невмирущі промені поезії: Штрихи до портрета Федора Потушняка”.

У поезію він упевнено увійшов у 1927 – 1928 роках ще учнем гімназії, і не так публікацією перших віршів на шпальтах двох тогочасних крайових журналів для дітей і шкільної молоді – „Наш рідний край” та „Пчілка”, як першою повнокровною збіркою поезій гімназиста-шестикласника „Пори року”. Вона збереглася зшитою, як справжня друкована, з обкладинкою і титульною сторінкою в рукописному автографі і в машинописних авторських оригіналах 1946 року.

Потушнякові „Пори року” вражають поетичною мовою, м’якою пластикою словесного пейзажного малюнка чи стану душі, не по роках зрілою художньою філософією. Є в цих поезіях, як зазначав й автор, щось від туги, ритмічного розмаїття, барвистої образности, щирости, елегантності й романтичної символіки видатного австрійця першої половини ХІХ ст. Николауса Ленау (1802 – 1850):

*Чую, чую похоронний дзвін,
Ясні зорі в небі погасають,
Ідуть полем тіні, мов на скін,
В темні води сходять, потопаять.*

Збереглася в машинописі і наступна Потушнякова збірка „Поезії”, датована 1931-им роком. Тут автор, першокурсник університету, задекларував три чи не найсуттєвіші риси своєї поезії: філософічність, стремління згармонізувати світ, віру у внутрішню життєдайність світу.

Після виходу в світ у Іршаві збірки „Далекі вогні” (1934) видав ще кілька поетичних книжок: „Хвилини вічності” (1936), „Таємничі вечори” (Іршава, 1938) „Можливості” (Севлюш, 1939), „На білих скалах” (Ужгород, 1941), „Кристали” (1942), „Терези вічності” (1944). збірки поезій. До мобілізації на фронт у 1944-му створив ще дві збірочки поезій – „Тіні” та „Літо”, які залишилися у машинописних авторських оригіналах.

Після повернення з полону у 1945 – 1946 роках досить активно друкував поезії в ужгородській та київській періодиці. Після нищівної вульгарної соціологічної критики філігранно випсаного уривку з філософської поеми „Павлович” вірші поета перестали йти до читача. А він писав, упорядкував і опрацьовував у саморобні книги подальші свої збірки „Сонцедзвін”, „Серцедзвін”, „Вибрані твори”, „День“, „Мій сад“. Перекладав окремі твори світової поетичної спадщини – Е. По, Г. Шумана, Л. Міссурая-Круга, Ш. Петефі, Вордсворта, П. Верлена, Шеллі, А. де Мюссета.

Потушняк збагатив ліричний струмінь поезії увібраною з матір’ю матері персоніфікацією природи, містичними та мітологічними уявленнями про світ в собі і світ навколишній, які ще були тоді вагомою часткою духовності батька, матері, сільчан, а вже відтак і поетикою символізму, Фрейдовою теорією снів і психоаналізи з її увагою до підсвідомого, вагомими естетичними відкриттями „Маніфесту сюрреалізму” Бретона. Поспіль сюрреалістичні поезії збірки „Кристали”, як і філігранно відточені кілька цілком сюрреалістичних віршів, створених поетом в останній рік життя, можна вважати в українській літературі й вагомою предтечею Драчевого „Ножа в сонці“.

У його поезії оживає „сонце, споєне в ріці”, „на листях ранку пісня спить п'янка”, „гармати б'ють, і кулі їх – це пух із пір'я сонця, що заснуло в лузі”, „і тихі води і нечутний шум падуть у вічність крізь дозрілі сливи”, „мов пес, скигнить під дверми вітер, на дуба кішкою поліз”, „зривають дзвони із глуші дозрілу тишу” та багато-багато інших дивовиж. І зовсім тверезе, приземлене й надто високе життєве кредо автора, яке він з честю проніс через усе своє життя

*Встромивши в землю свій тяжкий бурав,
Я бачу щастя в потові солонім.*

Особливо вагомий внесок поета у розвиток ліро-епосу. Поєми „Хатка та млинок” і „Спляча царівна” дійшли до читача окремими виданнями 1944 року, поціновані як неоромантичні твори, тісно пов'язані з лірикою автора.

Розквіт ліро-епічного таланту Ф. Потушняка засвідчують поєми „Довгович”, „Вовки”, „Невідомий”, „Золоте ягнятко”, „Подорож в ночі”, „Пісня про найбільше щастя”, „Пісня про найбільший смуток”.

Поєми доносять до читача красу рідного слова, драматичні, а іноді й трагічні перипетії боротьби добра і зла у людських душах, несподівані грані свідомого та підсвідомого в людських вчинках.

* * *

Поетичний світ Федора Потушняка надає чимало своєрідних барв і відтінків не тільки літературному процесові Закарпаття, дорадянського і радянського, а й усій українській літературі. Його успішні художні пошуки, ввібравши міцну закарпатську народну основу, але вже не пісенности, а народної містики, мітології, вірувань і демонології, що чи не найкраще збереглася і найдовше у порівнянні з іншими сучасними українськими землями побутувала на Закарпатті, збагатилися новітніми повіями європейського поетичного мистецтва ХХ ст. і стали однією з вагомих сторінок українського поетичного мистецтва 30-50-их років ХХ ст.

Ужгород

Олеся ЧУПРИНА

ГЕНІЯМ ІНОДІ НЕ ЩАСТИТЬ

(До 170-річчя від народження великого вченого)

Заможні міщани з Гримайлова на Тернопільщині Павло і Ксеня Пулюї – мали 36 гектарів поля та 100 вуликів – мріяли, щоб їхній син Іван став священиком. Шість років він майже щодня долав 10-кілометрову дорогу до гімназії в Тернополі. А потім пішки вирушив з рідного містечка до Відня, щоб вступити до університету. У кишені мав рекомендацію від місцевого пароха і 35 золотих від батьків. 1500 кілометрів дороги через Львів, Краків і Прагу подолав за місяць. Та, закінчивши з відзнакою богословський факультет Віденського університету, Іван Пулюй не захотів приймати сан, бо захопився фізикою. На їжу й одяг заробляв репетиторством. Після довгих умовлянь батьки в листі зреклися сина. Більше вони не бачилися.

20 років він досліджував невидимі Х-промені, відомі нині як рентгенівські. З його експериментами був добре знайомий Вільгельм Рентген. У Страсбурзі вони обидва працювали в одній лабораторії. Свою першу трубку Пулюй сконструював на 14 років

раніше за Рентгена. Саме Пуллой пояснив природу виникнення Х-променів. Йому належить і перший знімок повного людського скелета.

Та 12 листопада 1901 року Нобелівську нагороду за винайдення Х-променів було присуджено Рентгенові. „Він прочитав звістку про Рентгенове відкриття, лежачи ще в ліжку, – згадував його син. – Підірвавшись із нього і схопившись руками за голову, він раз у раз скрикував: „Моя лампа! Моя лампа!“. На лист Івана Пуллая, де він запитував колегу, чи користувався той подарованими йому „лямпами Пуллая“, Рентген не відповів. Згідно з заповітом, усі записи Рентгена, що стосувалися Х-променів, можна було оприлюднити лише після його смерти. „Не можу Вас нічим утішити: що сталося – не змінити, – писав Пуллоєві Альберт Айнштайн, з яким український вчений багато років приятелював. – Хай залишається при Вас сатисфакція, що й Ви вклали свою частку в епохальне відкриття. Хіба цього мало? А коли на тверезий розум, то все має логіку. Хто стоїть за Вами, русинами (так тоді називали українців), – яка культура, які акції? Прикро Вам це слухати, та куди дінешся від своєї долі? А за Рентгеном – уся Європа“.

Іван Пуллой збудував першу в Австро-Угорській імперії електростанцію, керував запровадженням трамвайного сполучення у Празі, удосконалив телефон. 1902 року він став першим деканом першого в Європі електротехнічного факультету. Цісар Франц-Йосиф іменував Пуллая Радником Двору й нагородив Лицарським Хрестом. Пуллой першим дослідив неонове світло, налагодив промислове виробництво люмінесцентних ламп власної конструкції.

Якось його учениця Катерина Стозівська, з дозволу батьків, пожертвувала своїм довгим аж до колін волоссям на експерименти з розжарювальними нитками для „ламп Пуллая“. Згодом 39-річний вчений запропонував їй руку та серце. Вона була молодшою на 18 років.

Замолоду Іван Пуллой мріяв працювати у Київському університеті. Але царська поліція вважала його „неблагонадійним“. Ще в гімназії Пуллой заснував гурток з вивчення української історії та літератури. У студентські роки брав участь у створенні патріотичної організації „Віденська Січ“, переклав українською мовою шкільний підручник з геометрії, уклав і видав „Молитовник“.

Він помер через дев'ять днів після проголошення Української Народної Республіки – 31 січня 1918 року. Похований у Празі.

Донька вченого Ольга стала піаністкою, донька Марія – вчителькою, сини Олександр і Юрій – інженерами, Павло – лікарем. Старша донька Наталя була дружиною композитора Василя Барвінського і за сталінської доби відбула 10 років заслання в Мордовії.

Іван Пулюй знав 15 мов, зокрема давньогрецьку та гебрейську. Саме таку людину з теологічною освітою й знанням мов шукав письменник Пантелеймон Куліш для перекладу Біблії українською мовою. Їхній переклад Нового Завіту було закінчено 1871 року. Остаточну редакцію Іван Пулюй завершив через вісім років, а ще за два роки книга побачила світ. Уже готовий переклад Старого Завіту 1885 року знищила пожежа на Кулішовому хуторі Мотронівка. Куліш до кінця життя працював над його поновленням. Роботу закінчили Іван Пулюй та Іван Нечуй-Левицький. Повний їхній переклад Старого і Нового Завіту вийшов друком 1903 року у Відні і витримав сім перевидань.

Левко ХМЕЛЬКОВСЬКИЙ

ПОСМЕРТНИЙ ЗЛЕТ ПОЕТА

(До 80-річчя від народження Василя Симоненка)

Коли у Черкасах, на новому, щойно облаштованому цвинтарі, 15 грудня 1963 року хоронили Василя Симоненка, бушувала снігова завія. Я знав про похорон, але не міг залишити свою працю механіка на лєтовищі. Та й з померлим поетом я був знайомий лише як молодий автор-дописувач.

Якось я був з літаком у селі на лівому, полтавському березі Дніпра, де завантажували добрива у літак черкаські студентки. Про них я написав дописа „Коли дівчата співають“ до обласної комсомольської газети „Молодь Черкащини“. Дописа надрукували з гарним малюнком, а потім я отримав переказ на невеликий гонорар і листа, у якому завідувач відділу пропаганди та агітації редакції Василь Симоненко заохочував мене писати й надалі. Відтоді я став при кожній нагоді бувати в редакції, приносив свої дописи і він завжди ставився до них прихильно.

Тепер я розумію, що увага до молодого автора була зумовлена двома причинами. По-перше, в редакції усі були молоді, тому й усіх

новачків зустрічали прихильно. Друга причина була у тому, що під час „хрущовської відлиги“, редакції шукали авторів, здатних писати не казенною мовою, шукати теми й сюжети в звичайному житті. Цей рух розпочав у Москві головний редактор провідних радянських газет Олексій Аджубей, і він поширився країною. А мені, не навченому на жодних факультетах, писалося саме так – невимушено й щиро. Щирість молодіжної редакції цинив і Василь Симоненко.

Загалом службове зростання Василя Симоненка було вдалим. Ще в студентські роки він приїздив на практику до обласної газети „Черкаська правда“, де його прийняли прихильно. За Дніпром була Полтавщина, де він народився і виріс у селі Біївцях. Там жила його мама. У часі тієї практики він зустрів своє кохання – редакційного кур'єра Людмилу Півторадні, яка стала його дружиною, мамою сина і також причиною розчарувань. Але усе це було ще попереду.

З університету Василь Симоненко приїхав до обласної газети, радіючи, що не потрапив у забуту людьми „районку“. Писав тоді до Іллі Бердника: „Твого листа випадково привіз мені Славко Буряченко, який разом зі мною проходив практику в „Черкаській правді“. Тут я і зараз. Працюю літпрацівником у відділі культури і маю всі шанси тут залишитись. Так що можеш мене поздоровити: районка не загрожує“.

Отож кілька років він віддавав партійній журналістиці, намагаючись бути помітним не лише в кореспонденціях з районів області, але й відповідних до редакційних вимог віршах. Був навіть такий вірш: „Серце моє в комсомолі“...

Газету раптом закрили, зробивши зональне молодіжне видання у Києві. Але безробіття В. Симоненкові не загрозовувало – він став власним кореспондентом на дві області республіканського періодичу Центрального комітету Комуністичної партії України – „Робітничої газети“. Це видання, створене 1957 року, як і „Сільські вісті“, теж було дитям „відлиги“, щоб створити у робітників і селян-колгоспників уявлення, що вони мають свою, не надто офіційну пресу. У цій газеті Василь Симоненко працював до своєї смерті в ніч на 14 грудня 1963 року.

На похорон приїхали з Києва його однокурсники і знайомі поети, серед яких були й майбутні „шістдесятники“. Саме почався рух молодих поетів, які відходили від нудних засад соціалістичного реалізму і свій протест виявляли у віршах модерних, незвичних.

Василь Симоненко таких віршів не писав, але усе ж сприймався киянами як здібний провінційний автор, котрий вже встиг видати першу збірку. Не раз він бував у Києві, спілкувався з „майстрами поетичного пера“, писав до них листи. Був у них також жаль за таким молодим 28-річним полтавцем, незмінно скромним і надзвичайно вимогливим до себе.

А в ті роки по всьому СРСР ширилися хвиля захоплення новою поезією молодих, яка почалася з Москви і докотилася до Києва та Львова. У Москві ставали героями клубів і площ Андрій Вознесенський, Євген Євтушенко, Бела Ахмадуліна, в Україні ходили з рук до рук вірші Миколи Вінграновського, Івана Драча, Ліни Костенко...

Зоряний час Василя Симоненка був ще далеко попереду. Мусів жити в провінції і каратися її умовами. До Івана Світличного писав у вересні 1962 року: „...Щоденно тупію і висихаю під гарячим черкаським сонцем“. Також до нього: „Твій лист був другою звісткою з волі у мою незагратовану в'язницю“. До письменника Миколи Негоди тоді ж: „Все таки газета – це смерть, а мені не дуже хочеться побувати на своїх похоронах“.

Після похорону вийшла друга поетична збірка „Земне тяжіння“, яка відразу дістала всеукраїнський розголос. Того ж 1964 року в Мюнхені видавництво „Сучасність“ видало монографію критика Івана Кошелівця (Івана Ярешка) „Сучасна українська література в УРСР“, який жодним словом не згадав про Василя Симоненка. Усе ж приятелі-поети намагалися зберегти у суспільстві пам'ять про нього. Центральний комітет комсомолу України у 1965 році висунув Василя Симоненка на Шевченківську нагороду. У Львові, де тепер працювали його черкаські колеги Володимир Руденко і Жанна Біличенко, видали його збірку „Вино з троянд“. Усе йшло до того, що поет міг увійти в число непершорядних радянських поетів, котрі принаймні можуть потрапити антології і довідники...

Але у січні 1965 року журнал „Сучасність“ видрукував у Мюнхені щоденник поета „Окрайці думок“ та деякі вірші, які, за прикладом Тараса Шевченка, назвали „захаявними“. Ці тексти прочитали також на Радіо „Свобода“.

В Україні усе завирувало. Влада заявила про своє обурення: українського поета-комуніста намагаються приєднати до закордонних націоналістів.

Критика була спрямована на приятелів поета – Івана Світличного та Анатолія Перепадю, котрі „видурили у малописьменної сільської жінки-матері поета його щоденник“. Завдання дати „гнівну відсіч фальфікаторам“ отримав поет Микола Негода, який числився у штаті обласної газети, а сам у просторому помешканні вікно до вікна обласного комітету партії писав замовлені звідти вірші і панегірики. Цього разу він написав обурену статтю „Еверест підлости“ на замовлення газети „Радянська Україна“. У „Літературній Україні“ з таким же осудом виступили Василь Козаченко та Петро Панч.

Владні комуністичні ідеологи стали перед дилемою: що для них краще – визнати Василя Симоненка ворогом чи забути про передчасно померлого поета. Ще не встигли заборонити збірку „Берег чекань“, яка вийшла у 1966 році і відразу зникла з китарень, а вже після неї на 16 років видання поезій В. Симоненка стало неможливим.

На той час я вже працював в обласній газеті і одночасно був секретарем обласної журналістської організації. Ми заробили грошей, заснували обласну нагороду, а назвати її на честь Василя Симоненка нам не дозволили. Але закордонна луна котилася Україною і тепер багато хто зацікавився творами Василя Симоненка і полюбив їх. Особливого поширення набрали його пісні, до яких писав музику великий талант Анатолій Пашкевич. Їх тепер співають і в Америці. Василь Симоненко став народним поетом.

Який він був...

Василь Симоненко був романтиком. Ця риса характеру відчутна у його творах. Вона проявилася у постійному оспівуванні краси рідного краю, яким була для нього Полтавщина. Дитячі та молоді роки у селі не повнилися достатком. Батько Андрій не жив з родиною ще з перших років Василевого життя. Мама тяжко працювала у колгоспі. Але таким було життя усього села, де переважали вдови та нестатки. Біографи пишуть, що Василь походив з простого козацького роду. Можливо... Та приятель поета Микола Сом писав, що дід його працював землеміром, фінансовим агентом, рахівником, секретарем сільської ради. Це вже сільська інтелігенція. Прабабуся під час Першої світової загубила гербову печатку на право дворянства....

Відомий черкаський історик, професор університету Василь Пахаренко пише: „Просто побожно ставився В. Симоненко до матері,

за українським звичаєм щиро шанував старших односельців, а це у ті повоєнні роки були переважно вдови та матері загиблих. Не раз обливалося кров'ю хлоп'яче серце, коли він бачив, як матері замість коней тягнуть борони по колгоспній ріллі; як заробляють на трудодень, гнучи спину в полі від сходу й до заходу сонця, як відривають від дитячих ротів останнє яйце чи грудочку масла, щоб продати у місті й заплатити непосильні податки. Разом з усім українським селом він бідував під час третього штучного Голодомору 1947 року, коли влада забрала весь вирощений урожай і прирекла хліборобів пухнути й гинути з голоду. Плакав, вирубуючи сад, після того, як вимагали платити податок за кожне плодове дерево. Усе це були ті життєві університети, які й визначили шлях поета“.

Худорлявий, чорнявий, високий, завжди усміхнений сільський хлопець ходив у саморобному одязі, пошитому мамою. Місто інакше гартує вдачу молодих своїх мешканців. Василь і в місті залишався сільським – чемним, дещо несміливим, дуже самокритичним, а в кінці життя особливо іронічним і відвертим. Любив жартувати, й усі його збережені листи просякнуті гумором високого ґатунку і самоіронією.

До свого приятеля, перекладача Анатолія Перепаді поет жартома писав: „Я народився звичайним способом, про що свідчать всі очевидці й офіційні документи, включаючи метричну довідку, яка констатувала цей факт тільки через 17 років. Перші мої кроки були сумними і трагічними. Утиски і несправедливість терпів навіть від рідних, які всіляко попирали мої громадянські права, їх зухвальство дійшло до того, що вони не дали мені права голосу навіть на тривалій нараді, де фактично визначалася моя доля. Василем назвали мене без моєї згоди, не запитали навіть для ввічливості. Між тим, для мене це питання мало принципове значення. Я не бажав бути Василем, я хотів бути Тарасом і носити прізвище – Шевченко. А якби я був Тарасом Шевченком, то мав би „Кобзар“ і не морочив би зараз голови над віршами. Тільки завдяки віроломності моїх предків ти, Анатоль, маєш насолоду читати цю римовну й неримовну писанину. Якщо колись я таким же чудернацьким способом потраплю в хрестоматію, то надіюсь, що мудрі нащадки наші тобі, одному з перших моїх читачів, будуть співчувати не менше, ніж ненавидіти мене. Ця вичерпна автобіографія написана спеціально для тебе і видана тиражем в 1 екземпляр. P. S. Можеш берегти

як реліквію на заздрість всім букіністам і любителям диковинок. Твій Симон“.

Особливе місце у епістолярній спадщині поета посідає листування з коханою Люсею. Переважно однобічне. Поет-романтик на газетній практиці покохав дівча, трагічно далеке від його світу мрій. Ось кілька уривків з листів поета 1957 року, за якими можна було б написати роман про кохання, схожий на історію Тараса Шевченка і Ликери Полусмак. І чому це Ликера була Полусмак, а Люся – Півторадрні? Що значать ці половинки?.

„Я вже komponую, мабуть, четверте послання, а від тебе не одержав ще жодного рядочка. Ти лінуєшся чи не хочеш писати? А може, з'явився той білоголовий в'юноша, що випадав на картах? Зроду не вірив у забобони, а тут уже починаю побоюватися. Скучив за тобою страшенно. Бог зна, що ти за вредна дівчина – ніяк не можу хоч на годину забути тебе“.

„Малюся! Я одержав твого скупого листа і, признатися, не все в ньому зрозумів. Загадкою лишилася, наприклад, така фраза: „Може, ти й справді знайшов, що шукав, але знай: ніколи не буде того, що ти думаєш“. Не можу зрозуміти, що ти маєш на увазі. Багато в листі натяків і двозначних фраз“.

„Здавалося мені, що нарешті знайшов ту дівчину, яку так довго шукав. Але твоє мовчання красномовно говорить про інше. Очевидно, мої листи були для тебе непотрібні і зайві, як непотрібний тобі й я. Що ж, в такому разі вибач за те, що потурбував тебе незграбними ніжностями“.

„Твого єдиного листа вивчив, мов дипломатичну ноту. Але з тебе державного діяча, мабуть, не буде. Хоч у тебе і є все необхідне для цього. Ти вмієш говорити загадками, але державний діяч мусять вміти ще й давати обіцянки. А ти, мій маленький міністре, нічого не обіцяєш“.

„Одержав листа від матері. Вона проти тебе нічого не має, тільки цікавиться, хто ти за одна, та ще совітує мені взнать, чи ти не будеш ерепениться, якщо мати буде жити з нами. Можу процитувати маму дослівно: „Мені дуже бажається, щоб ти женився раз, а не так, як ото є, що тут оженився, а тут розходяться. Хай і вона знає, що в тебе є мати, щоб тоді не сказала, що, мов, твоя мати нам не нужна“.

„Відносно гардин консульгувавсь з однією досить компетентною особою. Дані такі: перед травневими святами їх було з'явилося

в неймовірно великій кількості, але тепер щезли. Мов корова язиком злизала. Наскільки точна ця інформація – Господь відає, бо по магазинах твій милий і коханий муж ще не ходив. Ноги болять, і бажання немає. Ледачий“.

„Те, що ти мені написала, мене ніскільки не засмучує. Але, Малюсю, не будь дитиною і до вагітності постався серйозно. Я не прошу, а наказую тобі жити не самим зеленцем. Чесне слово, коли приїду, то годуватиму, мов гуску“.

Коли журналісти почули про намір В. Симоненка одружитися з Л. Півторадні, то відмовляли його від цього кроку. Він їх не послушав. Поет Василь Оглоблін сказав тоді: „Романтики – це ідіоти, відірвані від життя“. Хтозна, яким було б особисте життя поета, коли б він обрав таку ж романтичну душу.

Шлюб В. Симоненка і Людмили Півторадні виявився невдалим.

З листа поета до Євгена Дударя: „У мене справи не дуже веселі. Люся не витерпіла лихої долі і два тижні тому пішла до своєї матері. Досі сидить там, час від часу надсилаючи мені ультиматуми. Я вирішив чекати до нового року. Якщо не припинить свій безпідставний і явно контрреволюційний путч, стану парубкувати“. (Друга половина грудня 1961 року).

Люся була далека від поетичної романтики В. Симоненка. Письменниця Дарія Ястребова розповідала Миколі Сніжкові, який працював обіч поета, що Людмила скаржилася їй: „Думала, що він на хліб зароблятиме, а вийшло – якісь віршики пише. З глузду з’їхав – ночами віршики пише“.

Коли В. Симоненка з раком нирки поклали до лікарні, Людмила поставилася до цього байдуже: „Нічого з ним не станеться. Хай менше курить“.

Усі ці обставини особистого життя не могли не вплинути на здоров’я поета. Варто пригадати, що особисте життя його матері теж не вдалося, і син її змалку зростав без батька. Для вразливих дітей, особливо в сільському оточенні, це теж стає травмою душі.

У вересні 1957 року поет писав до двоюрідного брата Олексі Щербаня: „Одержав твого листа з кровною образою, але, чарівний мій козаче, маєш втямити, що від мене там нічого не залежить. Просто в нашій газеті мізерний гонорар, комсомол тримається на ентузіазмі, а не на валюті. Ти це повинен і без мене знати. Оповідання свого чарівного Старостіна надсилай, але попереду його, що

й надалі будемо платити копійки. На сто грам і досить, панове юнкери. У мене новин особливих немає, якщо не брати до уваги, що місяць тому мене залишила Люся. Спочатку забрала й Олеся, але ось уже тиждень, як він повернувся до нас. Мене це цілком влаштовує. Правда, чарівна Люсьєн уже не проти розділити зі мною ложе, незважаючи на те, що півтора місяця тому це ложе здавалося їй надто твердим. Але в мене така перспектива не викликає особливого ентузіазму. „Іду на ви“, тобто з нового року збираюся взяти розлучення“.

Отже, творчі надії переплітаються з надіями на заробіток, щоб вижити. Пише до Анатолія Перепаді у листопаді 1963 року (останні тижні життя): „У нас саме в гостях Люба з Новаків. Якби ще й ти до неї, то разом поласували б хлібом і білим, і сірим. А чорного – кажуть, хоч греблю гати. Безкінечні черги за іншими продуктами – молоко, масло, крупи і т. п. На свято в нас теж була химерна новина – різні написи на стінах і парканах. Ніяких ліків не треба мені, а от якщо у вас є такі речі, як мандарини чи апельсини, то було б не зле одержати їх бодай кілька штук. Зможеш – пришли, тільки швидко. За гроші не турбуйся“.

Час від часу виправдувалися поетові надії на друкування його творів (отже, й на заробіток для родини). Він писав до А. Перепаді: „Толя! Це знову я. Річ у тому, що заволоділо мною бажання похвалитися. Ів. Голубничий умудрився надрукувати „Червоні конвалії“. Вирізку додаю до цієї петиції. В поемі є кілька змушених виправок, котрі, по-моєму, зайві. Але вони потрібні були для того, щоб поема все ж кліпнула віями в газеті. Що ти робиш і як живеш? Напиши мені щось бодай у телеграмному стилі. Навколо мене тупцює нудьга. Виручай. Дуже хочу в Київ. Не можу. Чи працює ще Іван Драч у Літгазеті? Я хочу йому щось написати“.

Іван Голубничий пильнував, щоб у обласну газету не потрапило щось вільнодумне. З поеми В. Симоненка він вилучив рядки про те, що народ у переможеній Німеччині живе краще від народу-переможця.

Ідеологічні обмеження докучали В. Симоненкові. До Миколи Сомы у березні 1960 року він писав: „Черкас-град, парубоцька газетка „Молодь Черкащини“. Там я дію на ниві пропаганди, літератури і культури... Тепер по чину належить мені вирікати тільки абсолютні істини. Але не завжди вдається“.

Потіхи від „абсолютних істин“ журналісти часто-густо шукали у горілці. Я свідок того. В. Симоненко товариських посиденьок не цурався, але горілкою не зловживав. Писав до А. Перепаді (січень 1962): „Іноді нудьгую в „пільмі поганенького кіно“, а вдень шукаю замовників на свою брошуру. Отці місцевої книготоргівлі розкошेलилися на 3 тисячі примірників, половина з них піде в бібліотеки, решта – в роздрібну торгівлю. Вважають, що з 1000 істот одна може придбати книжку. Це наводить на цікаві роздуми: для кого писати – для 999, яким чхать на мене, чи для одного дивака, котрий хоч із звичайнісінької цікавості перегорне кілька сторінок моєї душі? Все ж хочеться писати для 999, хоч це й нескромно. У нас немає нічого цікавого. Живу і старію потроху. Алкоголю майже не вживаю. Пишу ганебно мало. Курю неймовірно багато“.

І знову: „Агов, Толю! Я живісінький. Нудота жахлива. Від „Зміни“ досі не одержав ні гарбуза, ні підбадьорливих обіцянок. А втім, це не так уже й важливо. Недавно я вичитав, що ваше видавництво проводить якийсь конкурс. Чи не зміг би ти дістати для мене аркуш з відбитками умов? Надішли мені – може, я щось устругну“.

До Євгена Дударя у листопаді 1961 року: „Я в цій газеті (у „Черкаській правді“ – ред.) працюю майже два роки і нічого навіть свого путнього не протиснув. З величавою байдужістю викидали в корзину і „Жорна“, і „Дід умер“ і т. д. Список був би, мабуть, на цілу сторінку“.

До Надії Романюк (не пізніше січня 1963 року): „У нас йде сніг. Білий, мов сум. Не хотів би померти під такі морози – боюся, що поклонники відморозять вуха“.

У день похорону випав такий же сніг...

Що стало причиною смерти поета? Кілька версій побутують у світі. Лікарський діагноз – рак нирки... Люди знають, що причиною раку найчастіше бувають душевні негаразди. Поетові негаразди починалися з нещасливого шлюбу. Додалися матеріальні труднощі, коли він забрав з села маму і в невеликій квартирі опинилися він, Люся, мама та син... У той час були втрачені також ілюзії щодо „абсолютних істин“.

М. Сніжко, який тривалий час жив і працював поруч з В. Симоненком, добре обізнаний з усіма негараздами, які прискорили відхід талановитої людини, приреченої на самотність і зраду. Оточення В. Симоненка, пише М. Сніжко, не було для нього сприятливим: „По-

стать поета була суперечливою, а тому драматичною і навіть трагічною: він був дитям свого часу. Виховувався в комуністичному дусі і „віру прадідів забув“. Піонером, комсомольцем, комуністом був, я б сказав, комуністом-романтиком, комуністом-утопістом“. Зіткнення з реальним світом комуністичної номенклатури гнітило поета“.

М. Сніжко запитує: „І хтозна, від чого більше він помер? Від того, що його колись побили у міліції, що його побито життя за романтизм, за ґрейнутість, тобто за нормальність? „Я з надії буду човен“, – так писав Василь Симоненко. Визначення „ґрейнутість“ утворене від прізвища героя романтичної повісті Олександра Ґріна „Червоні вітрила“ – Артура Ґрея, який намагався мрію зробити реальністю. Поети мають вразливі душі, тому проза життя озивається в них особливим болем. Поети живуть мало. Пригадаймо коротке життя Тараса Шевченка. Звісно, на здоров’ї В. Симоненка могла позначитися сутичка в міліції, як і на житті Т. Шевченка завважили страждання в пустелях, але не без значення був і внутрішній душевний світ.

Біографи подають різні версії побиття В. Симоненка. Одні пишуть, що це сталося в Черкасах, але називають різні місця – залізничний двірець і районне відділення міліції, хоча районного поділу Черкаси тоді не мали. Інші переносять подію до Сміли. У Вікіпедії: „У 1963 році Симоненко був жорстоко побитий катєбістами на залізничній станції в місті Сміла, після чого переніс відмову нирок“. На інтернет-сторінці „Бібліотека української літератури: „Літо 1962 року. На залізничному вокзалі у Черкасах між буфетницею ресторану і Симоненком спалахнула суперечка. На шум-гам нагодилися двоє чергових міліціонерів і зажадали документи. Далі вони потягли його до вокзальної кімнати міліції і жорстоко побили, У зв’язку з тим, що влада всіляко боролася з Василем Симоненком, можна зробити висновок, що побиття не було випадковим, 14 грудня він помер“.

М. Сніжко пише: „Того ж 1962 року Василь потрапив в ситуацію, яка стала для нього трагічною. Одного дня на Черкаському залізничному вокзалі поет проводжав якогось свого родича, що приїхав до нього з Біївців. Скінчилися сигарети і він пішов у вокзальний ресторан купити „Приму“. Перед самим його носом офіціантка зачинила двері. Мовляв, обідня перерва. Василь просить: довго ж не

затримає, тільки сигарети... Офіціантці здалося, що він підвищив на неї голос, і вона погукала міліціонера“.

Незадовго смерті, 18 вересня 1962 року, В. Симоненко почав вести щоденник. Але у ньому немає й слова про побиття в міліції. Тепер колишні колеги пригадують, що так подія мала місце, але не розголошувалася, щоб не зашкодити репутації кореспондента столичної газети. Усе ж він не був тверезим і скоїв сварку, назвав міліціонерів фашистами...

У щоденнику поет писав: „Зачинаю цей щоденник не тому, що хочеться побавитися у великого. Мені потрібен друг, з яким я міг би ділитися геть усіма своїми сумнівами. Вірнішого і сердечнішого побратима, ніж папір, я не знаю. Земля вже двадцять восьмий раз несе мене навколо Сонця. Мало встиг я зробити за цей час гарного і доброго. Зате навчився я пити горілку, смердіти тютюном, навчився мовчати і бути обережним, коли слід кричати. І найстрашніше – навчився бути нещирим. Брехня – мабуть, моя професія. Талант брехуна у мене вроджений. Є три категорії брехунів: одні брешуть, щоб мати з цього моральну чи матеріальну вигоду, другі брешуть, аби брехати, а треті служать брехні як мистецтву. Вони, власне, вигадують або домислюють логічні кінцівки до правди. Ці брехуни, з моєї брехунівської купини, видаються мені благородними. Вони – художники. Вони – резерв літератури. Без них нудно було б жити, без них і правда стала б куцою та побутовою, нудотною і дріб'язковою. Благородна брехня возвеличує правду. Керуючись цим, я частіше всього вдавався до третьої брехні. Такі, як я, теж необхідні для літератури – ми своїми кволими думками угноїмо ґрунт, на якому виросте гігант. Прийдешній Тарас або Франко. Жду його, як віруючий прирештя Христова. Вірю, що мені пощастить почути радісну осанну на честь його приходу. Хай тільки не зневажає він нас, маленьких чорноробів поезії. Він виросте з нас“.

Поет Едуард Кухаренко пригадує: „Наше спілкування тривало аж до самої його смерті, після якої Василя стали називати націоналістом. Багато хто тоді відійшов від його рідних, зрікся пам'яті про нього. Що ж зробиш: друзі пізнаються в біді. Ми бачилися востаннє восени 1963 року. Пригадую, було бабине літо, бо навкруги снувалося павутиння. Василь лежав у лікарні тяжкохворий. Я прийшов до нього, а він увесь обнизаний трубочками після операції. У цей час якраз вийшов роман „Тронка“ Олеся Гончара. Я приніс йому кни-

гу, він погортав, але вже не сприйняв її. Біль нестерпно дошкуляв, адже в нього був рак нирок, хоч встановити діагноз лікарі довго не могли. Тепер стали писати про те, що його побили... Я тоді нічого не знав про це. Почув пізніше, що Василя п'яного забрали в транспортне відділення міліції. Був дуже здивований такими плітками, бо Василь ніколи не напивався. При зустрічах пили переважно сухе вино, популярним у нас тоді було румунське світле, яке називалося „Діміят“.

Віктор Онойко, з яким поет працював у „Молоді Черкащини“, розповів: „Улітку 1962 року до Василя приїхав земляк з рідних Білківців. Посиділи, погомоніли, випили вина. Пішли на залізничний вокзал. Там виявилось, що закінчилися цигарки. Василь попрямував до буфету, але там була перерва на обід. Постукав і попросив продати цигарки, та буфетниці щось не сподобалося в його поведінці й вона зчинила галас. З'явилися двоє в міліцейській формі, попросили показати документи“.

Колеги розшукали Василя Симоненка на другий день аж у Смілі. Забрати його дозволили тільки після того, як втрутився секретар Смілянського міського комітету партії. Поїхали Віктор Онойко, Микола Негода та Петро Жук.

Василь одразу попросив закурити. Потім він розповів, що його побили в міліції. У казематі його зачинили. Він почав грюкати у двері. „З'явився один здоровило, скрутив, як лещатами, руки за спину, на зап'ястя наче зашморг накинув і штовхнув обличчям донизу на дерев'яний лежак. Тоді прив'язав до нього ремнями. Тепер уже я не міг і ворухнутися. Почав мене лупцювати. І зараз відчуваю, ніби щось обірвалося всередині...“.

Ця розповідь Віктора Онойка вміщена у книзі спогадів „Життя мов спалах блискавки“, яка вийшла в Черкасах у 1991 році.

Василь Симоненко 22 липня 1963 року писав у щоденнику: „Мабуть, почалося моє згасання. Фізично я майже безпорадний, хоч морально ще не зовсім виснажився. Думуючи про смерть, не відчуваю ніякого страху. Можливо, це тому, що вона ще далеко? Дивна річ: я не хочу смерті, але й особливої жадібності до життя не маю. Десять років – для мене більше, ніж достатньо. З іронією оглядаюся на пройдене: мені двадцять дев'ять скоро стукне, а що я зробив, чи бодай почав, значне? Не життя, а низка дрібних клопотів, дрібних невдач, дрібних розчарувань і дрібних успіхів! Ні, не так я мріяв

жити, як живу. Щасливий той, хто хоче мало від життя – він ніколи не розчарується в ньому“.

Про внутрішній світ В. Симоненка можна судити з його творів, листів, щоденника. Але є відомі біографи-літературознавці, які вже дослідили світогляд поета. Повіримо їм.

У серії „Герої та знаменитості в українській культурі“ Олександр Різник та Олександр Гриценко розмістили статтю „Народний поет“ сьогодні (Василь Симоненко)“. Вони пишуть: „Сьогодні ім'я Василя Симоненка – серед клясиків української літератури ХХ ст. Та й прижиттєва літературна кар'єра завчасно, у 28-річному віці, померлого митця позначилася чималим громадським резонансом, який таланив не кожному початківцеві. Втім, суспільно-культурні обставини вивели постать Симоненка далеко за межі суто літературного процесу, увівши його, на думку багатьох, до пантеону національних героїв“.

Ці автори спробували на основі висловлювань кількох фахівців з'ясувати феномен популярності симоненкової поезії.

Усі вони констатують, що вірші В. Симоненка – зовні прості й формально традиційні, але їхня зовнішня простота та традиційність, на думку рецензентів, є оманливою. Іван Кошелівець, скажімо, вважає, що „за зовні традиційною формою його віршування криється модерний поет, який ішов у загальній течії оновлення української поезії того часу“.

Варшавська україністка Лідія Стефановська у 1994 році схарактеризувала В. Симоненка як сучасного продовжувача народницької поетичної традиції, що забезпечувало легке прочитання, сприйняття й засвоєння Симоненкової поезії українським читачем, який звик до поезії саме такого типу.

У прозорих, пристрасних і ритмічних строфах він оспівував Україну й кохання, принципівість і чесність, любов до мандрів і рідної землі, гнівно таврував тих, хто не поділяв його системи цінностей.

Євген Сверстюк в есеї „Симоненко – ідея“ писав: „Василь Симоненко абсолютно доступний за формою кожній грамотній людині і глибоко хвилюючий змістом. Він постійно говорить про те, що тривожить людей, про що й вони говорять, але – без тієї громадської висоти, ясності розуму і пристрасності слова“.

Дослідники підкреслюють багатство афористичних рядків, які й досі на слуху в мільйонів людей. Ось деякі з них:

*Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.*

*І той ніколи не доскочить слави,
Хто лиш для неї на землі живе.*

*Найчистіша душа незрадлива,
Найскладніша людина проста.*

*Народ мій є! В його волячих жилах
Козацька кров нуртує і гуде!*

Олесь Гончара охрестив В. Симоненка „витязем молодого української поезії“: „Читаючи поезії Василя Симоненка, вловлюєш їхню внутрішню спорідненість з творами тих молодих наших поетів, чия юність ходила в шинелях, чиї голоси по фронтах на півслові обірвані фашистською кулею. Його любов до України – це любов молодого радянського патріота, це щире чуття поета-інтернаціоналіста, який широко дивиться на світ...“.

Закордонне українство побачило у поетові борця за незалежність. І. Кошелівець писав: „Симоненко з нечуваною після Шевченка силою викриває панування російської деспотії на Україні“.

Але в обох версіях – радянській і закордонній – неважко помітити спільну тенденцію: В. Симоненко – поет глибоко народний, продовжувач місії Т. Шевченка.

Час висунув на перше місце постаті Василя Стуса, Івана Дзюби, Івана Світличного, Ліни Костенко... Однак, жоден з них не набув такої популярності в народі як В. Симоненко. Він став справді народним поетом.

Василь Пахаренко пише: „В. Симоненко – це поет, який усе життя йшов до Храму справжньої літератури, до себе, до України, до істини. Йшов повільно, натужно, збиваючи ноги у кров, але вперто. Не випадково через усю творчість митця прозирає образ дороги – „Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу“. Дорога – як історична доля народу, як життя людини, як вирішальний вибір, як духовне

становлення. Зрозуміло, живучи, кожен з нас проходить певну еволюцію, тим паче мистець, тим паче у переломну добу. З ранніх дитячих літ ми починали існувати у двох паралельних світах. Поступово усвідомлювали, що є реальне життя – важке, жорстоке, одноманітно-буденне, але й незвідане, захопливе, неповторне, зі справжніми радощами і смутками, з дружбою і любов'ю – і є псевдожиття, придумане партійними письменниками, кіношниками, журналістами, школою. І щоб вижити, треба часом грати виписану тими сценаристами роль у цьому псевдожитті, особливо на праці, у навчанні, на численних зборах, нарадах, демонстраціях чи й просто на чужих людях. Отож ми думали одне, а говорили і робили (де треба) інше; бачили одне, а створювали вигляд (при потребі), що бачимо зовсім інше. Ми намагалися мирно співіснувати у цих двох вимірах. Хтось так маневрував спокійно весь вік, хтось сприймав оте псевдожиття за чисту монету і тоді нівечив чужі долі і свою власну. Дехто ж у певний момент усвідомлював, що така еквілібристика огидна, протиприродна, аморальна. Саме з цього моменту починався справжній духовний розвиток людини, а разом – шлях у концтабори, до могили...". Шлях В.Симоненка проліг до могили...

В останню добу свого життя В. Симоненко, страждаючи від смертного болю, написав свого останнього листа:

„В президію правління Спілки письменників України
Шановні товариші і старі друзі!

Звертаюся до Вас у трагічну хвилину свого життя. Можливо, завтра мене вже не буде. Звісно, література перенесе цю майже безболісну для неї втрату. Але я не можу піти з життя, не подбавши про долю сім'ї, особливо матері. Мама моя працювала в колгоспі 27 років, але, незважаючи на це, змушена вдовольнитися роллю „утриманки“. Перший день моєї смерті може стати першим днем її жебрацького животіння. Від усього серця прошу Вас не допустити цього, коли це можливо, виділити їй з коштів Літфонду бодай мінімальну суму, котра б гарантувала їй від голодної смерті. Всі авторські права на мої писання належать моїй сім'ї: дружині Людмилі Павлівні, синові Олесеві та матері Щербань Ганні Федорівні. 12.XI.1963“.

Савт-Бавнд-Брук, Нью-Джерзі

Петро ЧАСТО

БРАТИ МОЇ

Кожен нарід на Божому світі має свої традиції і звичаї, виплекані віками і пронесені крізь різні випробування, крізь щасливі і нещасливі історичні обставини. Але серед гарних і мудрих традицій є й такі, що властиві багатьом народам, навіть не сусіднім, і це, мабуть, має нам виразно казати, що певний нарід – то тільки одна з часточок людства, і воно, все людство, у Божих очах так само реальне, як і кожна нація, кожен етнос, кожна жива душа, тому й не може не бути тисячами ниток, видимих і невидимих, з'єднаним, цілісним – зокрема розумінням і відчуттям того, що добре, що красиве, що розумне.

Наприклад, більш ніж красиво – почути, як хтось незнайомий, звертаючись, називає тебе братом. Одне з мої перших американських вражень – замилювання з того, як чорношкірі чоловіки (політкоректніше – афроамериканці) називають один одного братом. Спочатку, не заглиблюючись у явище, я думав, що йдеться тут лише про щось виняткове, про етнічно обмежений простір. Аж

Брати Федаки (зліва): Дмитро, Михайло, Павло.

якось на автостоянці перед великим торговельним комплексом будівельних матеріалів „The Home Depot“, намагаючись підняти на мій автовий багажник тяжкий „плейвуд“, я почув біля себе веселим голосом мовлене: „Не надривайся, брате, коли довкола тебе повно людей, готових допомогти тобі“.

То був сивоголовий чорношкірий чоловік і, зустрівшись з ним очима, я побачив у його погляді стільки доброти і людяности, що решта того дня проминула для мене наче між небом і землею, у зовсім новому передумуванні старої істини, що світ – не без добрих людей, і що всі люди на цій грішній землі – брати, і в якій мірі вони брати, у такій мірі ця наша земля – свята.

Тобто, іншими словами, „брат“ – це категорія моральна, за нею стоїть щось важливіше, вище, ніж хоч і первинне, хоч і підставове, але тільки фізичне, кровне братство. У цьому небуденному духовному сенсі сприймалося і розумілося братство з давніх-давен, з біблійних часів і серед усіх народів, зокрема і особливо – християнських.

Читаємо у Євангелиста Матвія: „...І показавши рукою Своєю на учнів Своїх, Він промовив: ото Моя мати та брати Мої. Бо хто волю Мого Отця, що на небі, чинитиме, той Мені брат і сестра, і мати...“.

Високим значенням слів „брат“, „братство“, „братерство“ ущерть сповнена наша національна історія, що засвідчує українська народна пісня й увесь наш фолкльор. Згадати тільки зворушливо урочистий звичай побратимства в Запорізькій Січі, коли двоє козаків оголошували себе братами довіку. Втім, на Січі це загалом було типовим звертанням: „Пане-брате“, „Брате-товаришу“.

Стільки тепла в цьому слові, стільки ніжності й чистоти, що викликане ним почуття, не вміщуючись в людському серці, обнімає, здається, весь довколишній світ, все суще в ньому, всю природу.

*Соловейку, рідний брате,
виклич мені дівча з хати...
Вірне братове плече
конче мусить відчуватися в radoщах:
Як засядем, браття, коло чари...
І в горі:
Чуєш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнурком
журавлі в ірій...*

Тож, певна річ, не міг обійтися без цього слова і без його високого змісту наш національний гімн:

Ще нам, браття-українці, усміхнеться доля!

На щастя нашого доброго і справедливого роду-народу, для братів-українців нема у цьому перешкоди – визнавати братами людей з інших націй і народів, як це, наприклад, бачимо у прекрасній „жовнірській“ повісті Юрія Федьковича „Три як рідні брати“.

Як рідні. Неначе рідні. Тобто, відлік навіть у моральній категорії братства іде все ж звідси – від кровного споріднення. Тобто, рідні брати можуть бути, повинні бути, зобов'язані бути також і братами духовними.

Кому доля не подарувала рідного брата – а до таких людей належить автор цих рядків – тому навіть уявити тяжко всі переваги,

всю розкіш братніх взаємин, і також, певна річ, всю їхню неминучу складність, адже ні спільність крові, ні виростання-виховання під тими самими крилами батька-матері не є гарантією від розходжень у світогляді, в самому світовідчутті, в індивідуальних смаках і схильностях.

Отож у моїй „безбратній“ школі життя, дістаючи щасливий досвід спілкування з моєю доброю сестрою, підсвідомо я все ж постійно ставив перед собою, як виховні віхи, повчальні приклади саме чоловічого братання-товаришування. І найяскравішим, найсильнішим за моральним і також ідейним впливом був і залишиться до кінця моїх днів приклад мого батька. Приклад ясний, як день, і все ж таки дивовижний...

В останній рік війни наша родина й тисячі інших змушені були покидати свою Холмську Русь. Поляки, мстячи за Волинь, палили хати просто над головами людей, приречених стати „переселенцями“ до СРСР. Садовили навіть не в товарні вагони, а на відкриті платформи... Сльози, голосіння... І сповнене безсилою гніву:

*Єще Польска не згінєла,
але згінуць мусі,
єще поляк русінові
чисиціць бути мусі....*

Й от на цьому безрадісному, чорному тлі – промінчик світла, маленький, але, мабуть, вартий того, аби його вписати до драматичної історії українсько-польських стосунків: поляк Юзеф Гірулінський, не бажаючи розлучатися з найкращим товаришем, моїм батьком, добровільно сів, зі своєю сім'єю, на ту вигнанську платформу...

Дружба між людьми.... Чи не на ній тримається світ?

Протягом життя вона різна і, мабуть, такою й має бути: у шкільні роки найкращий товариш – не скупий, радий поділитися, в юнацтві, особливо в армії, – вірний, готовий допомогти, в студентські літа – начитаний, ерудований, а в поважному віці – універсальний: і не скупий, і вірний, і добрий, і знаючий, і мудрий – щоб усіма своїми рисами доповнював те, чого бракує в тобі.

І ще один безцінний дар справжньої дружби – зігрівши серце раз, вона вже не минає ніколи. Навіть тих друзів дитинства, ко-

трих давно втратив, все так же ціниш і любиш, вони – вже довічна частка твого „я“.

Пояснюючи самому собі мою гарячу внутрішню потребу мати близьких друзів-товаришів, врешті усвідомив, що ця потреба великою мірою пов'язана з невмолимою неможливістю вернутися до рідної землі, до батьківської хати, в якій я прийшов на світ і яку втратив ще до того, як зміг би запам'ятати її. Й от через друзів, найдорожчих з них, мовби передавалося моїй душі тепло їхніх родинних гнізд, їхніх „малих батьківщин“. Це повторювалася знов і знов, від самого дитинства.

Одна з таких історій почалася, коли я, тоді молодий журналіст, приїхав працювати в Закарпаття, – і триває вона досі, тому що цей чарівний куточок України – Срібна Земля – не перестає мене хвилювати дивовижно добрими людьми і також історією, котра у своїх аналах ще донедавна зберігала назву „Підкарпатська Русь“, перегукуючись з моєю навіки втраченою Холмською Руссю – і тому, може, що втрачена, то й спонукає шукати і знаходити в сутності самих назв, у самих звуках цих назв щось тривке, надчасове, вічне – в піснях, в щоденній мові, в народному характері.

За мою палку, не слабшу, ніж синівська, любов до цього краю доля нагородила мене дружбою-товаришуванням потрібної глибини і сили – з трьома знаменитими братами Федаками – Дмитром, Павлом і Михайлом.

Про Дмитра, хоч він і середущий з них, – на початку, бо саме з ним мені пощастило працювати майже 20 літ у книжковому видавництві „Карпати“, і на моїх очах точилася його дуже освічена і невідступна боротьба за перетворення у книжки рукописів тих найкращих авторів, котрих система вважала „ідеологічно непевними“ – Федора Потушняка, Петра Скунця, Степана Пушика, Івана Чендея, Михайла Івасюка та інших талановитих поетів і прозаїків.

Загалом з-під Дмитрових редакторських рук пішло у читацький світ понад тисячу видань.

У заснованих Дмитром Федакою видавничих проєктах „Бібліотека „Карпат“, „Народна бібліотека“, „Письменство Закарпаття“ побачили світ декілька десятків книжок, без яких неможливо було б зрозуміти особливості культурного, зокрема літературного розвитку Закарпаття і також української літератури Пряшівщини, тобто русинсько-української частини Східньої Словаччини.

Михайло Лучкай, Олександр Духнович, Олександр Павлович, Василь Ґренджа-Донський, Зореслав, Юлій Боршош-Кум'ятський, Олександр Маркуш, Лука Дем'ян, Андрій Патрус-Карпатський, і ще багато-багато літературних постатей і їхніх талановито прочитаних редактором текстів, котрі асоціюються з самобутнім інтелектуальним і духовним внеском Закарпаття в культурну скарбницю України.

Сотні рецензій Дмитра Федаки на помітні чи резонансні літературні явища, десятки створених ним письменницьких портретів, статті з історії літератури і літературознавства позначені такою глибиною проникнення у творчі світи різних авторів, якої далеко не завжди знайдемо у працях вчених, обтяжених званнями докторів чи академіків.

Втім, щоб вогнище дружби між людськими серцями не гасло, мало важать висліди, навіть ґрандіозні, професійної праці. Значення має тільки сама людина, її внутрішнє „я“, що відкривається, знов-таки, внутрішньому зорові близького друга. Але при цьому, звичайно ж, про людську сутність, про „людину невидиму“ великою мірою свідчить щоденна поведінка „людини видимої“, котра мимоволі виказує себе у живому середовищі. Щодо Дмитра, то я застосував би визначення гармонійної особистості, висловлене касталійським префектом Олександром у Гессевській „Грі в бісер“: людина має бути внутрішньо так „відцентрована“, щоб вісь проходила точно посередині глибинного „я“, тоді її „обертання“ у будь-якому середовищі ніколи не буде хаотичним, не заважатиме обертанню інших людей довкола їхніх „я“.

Цей безцінний дар – поза тим, чи перейнятий він генетично від батька-матері, чи вихований самодисципліною, побажаний скрізь і завжди, особливо ж – на етнічних межах, у психології між-національних стосунків, котрі історія, на жаль, позначила багатьма прикрими стереотипами. Закарпатському інтелігентові, коли він прагнув залишитися з рідним народом, завжди гострий вітер віяв в обличчя. Все талановите перехоплювали „панівні“ нації – то угорці, то чехи, то росіяни. Останні робили це безцеремонно, на „законній“ підставі: „.....Кажуть, бачиш, що все то-те таки й було наше, Що вони тільки наймали Татарам на пашу...“. „Руська Церква? Руська мова? Отож це все наше, російське, тільки ви – маленька Русь, а ми – Велика ...“. Так збережена за Карпатами часточка пра-

давньої Русі своєю самоназвою зіграла на руку набагато пізнішій Московії, котра руське ім'я вкрала собі на цивілізаційне пір'я.

На цій же „історичній підставі“ після революції 1917 року на Закарпатті осідали російські білоемігранти, переважно люди освічені, шляхетні, з дворянських чи аристократичних родів. Щедро віддавали цьому краю своє знання в народних школах, гімназіях, прищеплювали російську культуру, разом з цим свідомо чи й мимовільно віддаляючи русинських дітей від України. Не дало воно жодного помітного висліді, бо за тими дітьми стояли неподоланні характери їхніх лемківсько-бойківсько-гуцульських батьків-матерів, котрі зі своєю безсмертною піснею – а вона все була українською – і непереможною говіркою виходили невгнутими з усяких імперських буревіїв. Твердий, як русин – це ще й нині так.

Щоправда, з повоєнними москалями не пішло легко. Ті зазіхали на саму народну душу. Освічений закарпатець задля службової кар'єри мав єдиний, але надійний спосіб – одружитися з росіяною. У висліді цього одруження чоловік перероджувався в якусь гібридну істоту – ні українець, ні росіянин, й нічого бідному не лишалося, як іти в „політичні русини“.

І тепер ось, на цьому трохи сумному, трохи смішному тлі – приклад мого товариша, приклад людини глибокої культури і завидного внутрішнього відцентрування. Закінчивши університет, Дмитро Михайлович учителював в Маріуполі на Донеччині, викладав українську мову і літературу. Повернувшись у Закарпаття вже для наукової праці, привіз з собою молоду дружину, східнячку – з давнього козацького роду – Нелю, учительку російської мови і літератури, людину такої ж глибокої культури і гарної душі, як і він. І тому що обидва їхні „я“ були бездоганно відцентровані і чутливі одне щодо одного, даючи при цьому один одному простір бути собою, то й подружжя зіграло собою велике коло друзів, і власних дітей виховало великими людьми, великими українцями.

Втім, повертаючись до Гессе, мій шановний товариш, як на мене „відцентрований“ аж надміру: небагатослівний, ніколи не запобігав перед „сильними світу цього“, ніколи не був кон'юктурником, ніколи не зраджував ні себе, ні іншого, ніколи не підвищував тону в суперечках.

Хіба-що в одному випадку. Ми з ним по сусідству мали на Лисій горі над Ужгородом маленькі садочки, з 20-25 виноградними

кущами. Доброго вина виходило іноді 50-60 літрів. І тут вже годі було уникнути змагання, у кого воно краще. На дегустування приходили Дмитрові брати, молодший Павло і старший Михайло. Це було свято душі, і також – свято народної пісні і народного слова. Обов'язково співали „Горіше-горіше...“, „Як я їхав з Дебрецена...“, „День, день, білий день...“, „Горіла сосна, палала“ „Ой, чий то кінь стоїть...“.

Усі троє – висококласні знавці української літературної мови, блискучі стилісти – за вином спілкувалися чарівною закарпатською говіркою, і хто їх чув, не міг не дивуватися з невичерпності українського мовного багатства і не міг не бажати, щоб воно ніколи не змаліло і ніколи не зникло з життя. Бо літературна мова – це немов одяга на свято, а діалект, як проста сорочка до праці – на будень: у будень не підеш межи робочі люди в смокінгу.

Понад вино смакував мені Дмитрів суп – пісний, заправлений тертою картоплею. „Рецепт нашої мамки“, – казав він кожного разу, і кожного разу голос його бринів, мов тиха вдячна молитва за те світло і тепло, що його залишила трьома синам їхня незабутня матусь.

Про Дмитрових братів теж не скажеш одним реченням. Павло – визначний краєзнавець, етнограф, доктор історичних наук, громадський діяч, ініціатор, упорядник і головний редактор довгої низки „Наукових збірників“ Закарпатського краєзнавчого музею, великий поцінувач народного мистецтва, один з творців ужгородського Музею-скансену народної архітектури і побуту, для якого особисто шукав, збирав, досліджував і перевозив декілька тисяч пам'яток самобутньої культури і побуту краю.

Павло Федака – незмінний голова Крайового товариства „Просвіта“ – від його відродження в 1990 році, автор декількох цінних досліджень з історії „Просвіти“ в період між Першою і Другою світовими війнами, а також кількох десятків календарів-альманахів Закарпатського крайового Товариства „Просвіта“, у чому йому самовіддано допомагають ним заражені просвітянським духом дружина Олена Іванівна і син Павло.

Цікава і драматична доля в Михайла Федаки. Понад 20 років він викладав в Ужгородському державному університеті літературу народів СРСР – викладав так мудро і мужньо, що через найзначніші постаті різних національних літератур – грузинської, ві-

рменської, азербайджанської, литовської, естонської, латвійської, білоруської – прищеплював студентам, через відповідні до цієї шляхетної місії аналогії, любов до свого, підкреслював цінність і важливість розвитку рідної, української літератури. Влада, з огляду на офіційну ідеологію інтернаціоналізму і „ленінської дружби народів“, не могла заборонити цей курс лекцій, але й захистити дисертацію вченому не дозволила. Втім, він цим не переймався, бо після викладацької праці щасливо відкрив у собі талант мистця-пейзажиста, й автор оцих рядків також мав велику примність стати володарем Михайлового полотна-етюду з дорогою синявою карпатських гір.

Дуже шкодую, що за рамками цієї короткої розповіді, присвяченої друзям, зокрема 75-річчю Дмитра Михайловича Федаки, котре припало на цей рік, на 28-ий день вересня, залишається багато інших кіл дружби-товаришування, і також багато такого, що має свою самостійну ціну і свою безцінність поза чоловічою дружбою, – родини, любі дружини, любі діти, сини і доньки, достойні своїх батьків-матерів, і найлюбіші онуки, і також незриме коло завжди присутніх попередніх поколінь, що вже відійшли й дивляться на нас з небес, – все те, що сплетене любов'ю і взаємними обов'язками, що творить повноту людського життя і дає силу жити в нашому проблемному світі.

І все ж навіть на тлі цієї повноти родинного буття чоловіча дружба освітлює життя своїм особливим світлом. Тому коли вже стану перед Господом і Він спитає, що доброго я можу згадати про себе, скажу Йому на своє виправдання: „Я мав прекрасних товаришів і сам, скільки вистачало душевних сил, намагався бути добрим товаришем“.

ЗОРІ, СОНЦЕ, МІСЯЦЬ І МИ

5

Володимир МОСІЄНКО

ЖИТИ З ПРИРОДОЮ

Згідно з поглядами великого українського вченого Володимира Вернадського, усе живе є планетарно-космічним явищем, що виникло в космічному середовищі, і підпорядковане відповідно законам Природи. „Людина залежить від зірок тому, що має зоряне тіло“, – писав Парацельс. Теорія, відповідно до якої людське тіло являє собою мікрокосм, систему, що дублює та якоюсь мірою відображає макрокосм, існувала вже в працях Платона, Пітагора й Аристотеля. Вони розглядали будову людського тіла як своєрідну Сонячну систему.

У Природі діють загальні закони, динамічна сутність яких часто не лежить на поверхні. Відомо, що основними синхронізаторами внутрішньоклітинних біоритмів є зміна дня і ночі, а також температурні чинники. Високі дози сонячної енергії посилюють у живих істот біохімічні реакції, активність ферментних систем, утворення вітамінів. При цьому відбувається зсув внутрішнього середовища організму в кислий бік, що приводить до підвищення його активності. У темний час доби природне підживлення організму відсутнє, він охолоджується, зменшується його фізична активність, знижуються обмінні процеси, спазмуються судини, відбувається зсув кислотно-лужної рівноваги в лужний бік, погіршується перетравлювання вжитої на ніч їжі. Дотримання ритму неспання і сну, своєчасний відхід до сну і раннє прокидання можуть повноцінно підтримувати внутрішньоклітинні процеси розпаду і синтезу, якнайкраще регулювати стан здоров'я, реалізувати інтелектуальні можливості людини. Гармонія ритмів – необхідна умова вільного життя організму. Систематична десинхронізація внутрішніх ритмів з ритмами зовнішнього середовища призводить до швидкого зношування організму, а часто і до передчасної його загибелі.

Властивості молекул у живому організмі багато в чому залежать від того, як вони орієнтовані в просторі магнетним полем передусім Землі і Сонця. Кожна клітина й організм загалом мають свій власний електричний заряд, що є найважливішою умовою нормальної життєдіяльності.

Відповідно до сучасних уявлень, поверхня Землі має негативний заряд, тому нижня частина тіла людини заряджається негативно, а голова набуває позитивного заряду. Різниця зарядів приводить до руху біострумів, активації обмінних процесів в організмі, тобто до підтримання його гомеостазу. Оскільки сучасна людина, особливо городянин, практично ізольована від землі (штучні покриття підлог, синтетичний одяг, електроізоляційні підшви взуття тощо), то підживлення організму негативними зарядами вельми ускладнюється. Надлишок позитивних зарядів зміщує внутрішнє середовище організму в кислий бік й орієнтує його макромолекули до активного їхнього функціонування, що може негативно позначатися на здоров'ї людини.

Унаслідок надлишку позитивного заряду у верхній частині тулуба людини з'являється хронічна втома, головний біль, кволість.

Медикаментозному лікуванню ці розлади не піддаються. Для запобігання таких станів необхідне систематичне заземлення організму – ходіння вранці по росі босими ногами, вживання уранці і ввечорі ванни, душу або інших водних процедур дає змогу рівномірно розподілити заряд по організму. Ці прості і природні заходи рятують багатьох людей від хворобливих станів і хронічних захворювань.

Наш організм перебуває під дією зміни не лише добових потоків повітряних мас, а й температури, вологості тощо. Яскраве сонце робить збуджуючий, тонізуючий ефект найчастіше на організм метеочутливих людей і людей похилого віку. Вологий, похмурий день діє заспокійливо, а густа низька хмарність може пригнічувати психіку людини. Хмари, грозові розряди також справляють пригнічуючий вплив на нервову систему, а морозна волога погода або шторм можуть спричинити депресію. Ці зміни, що відбуваються в природі й синхронно відображаються в організмі людини, помітили ще давньосхідні мудреці і створили науку про життя – Аюрведу, яку сучасна людина практично забула.

Відповідно до китайської народної медицини, світлий час доби називається Янь – періодом, який пояснюється як чоловіче начало, активність, день, енергія. Під терміном Інь розуміють жіноче начало – пасивність, нагромадження, ніч. У нашому організмі, постійно чергуючись, відбуваються два процеси – енергетичний Янь і матеріальний Інь. Їхнє взаємне чергування є основними умовами росту й існування людського організму. Існує 12 основних каналів – шість Янь і шість Інь, пов'язаних із певними органами і системами, функціональна активність яких залежить від часу доби. Необхідно зазначити, що вся китайська медицина ґрунтується на цих закономірностях і лікування здебільшого полягає в тому, щоб відновити чергування цих процесів в організмі хворих і синхронізувати їх з природними закономірностями.

Сонце, що є, як вважали давні єгиптяни (і не тільки єгиптяни - набагато раніше носії Трипільської культури, які заселяли частину території сучасної України і Молдови, також поклонялися Сонцю), царем богів, дарує життя на Землі, випромінює заряджені частинки, що утворюють міжпланетне магнітне поле. Окремі вчені вважають, що воно має секторний розподіл структури позитивно

і негативно заряджених частинок. У зв'язку з тим, що Сонце обертається навколо власної осі за 27 днів, а Земля перетинає один сектор його магнітного поля приблизно упродовж семи днів, то вона кожні сім днів опиняється в позитивному або негативному секторі цього поля. Зміна зовнішнього магнітного поля впливає на рН внутрішнього середовища організму. Так, під впливом позитивно заряджених частинок Сонця організм людини перебуває в стані підвищеної активності. Цьому сприяє кисле середовище організму (Янь-період). Наступні 5-10 днів припадають на пригнічену фазу, коли надходять негативно заряджені частинки Сонця, і в організмі людини переважає лужне середовище (Інь-період).

Залежно від цих циркадних впливів Сонця один тиждень у людини буває бадьорий настрій, підвищена розумова і фізична працездатність, а другий – пригніченість, значна пасивність, фізична і розумова. Під час переходу від одного сектора впливу магнетного поля до іншого людині необхідно вести помірний спосіб життя, харчуватися легкозасвоюваною їжею.

Відомо, що Сонце має 11-річний цикл активності, але мало хто це враховує в повсякденному житті і професійній діяльності. Активність Сонця характеризується цілим комплексом змін, утворенням на ньому плям, які в свою чергу пов'язані, можливо, з рухом планет відносно одна одної і навколо Сонця. За певного розташування Місяця й інших космічних тіл відносно Сонця підвищується змінне магнітне випромінювання. Під впливом активних процесів на Сонці виникають магнетні бурі, що завдають чимало лиха людям, особливо хронічно хворим і старим. Більшість хвороб загострюється саме в цей час, що необхідно враховувати лікарям у своїй практичній діяльності. В періоди максимуму сонячної активності виникають сприятливі умови для поширення епідемій через зниження адаптивних можливостей людини і підвищення вірулентності бактерій і вірусів.

Добові біоритми в організмі людини значно залежать від обертання Місяця навколо Землі, який протягом 28-30 діб робить один оберт навколо Землі. Місячний місяць триває від молодика до молодика і становить 30 днів. Проте майже половина календарних місяців у році має незакінчений цикл і складається з 29 днів. Саме за такого циклу створюється велика психологічна напруженість у людини. Події цих місяців приносять людям багато труднощів

і випробувань, особливо в критичні дні. За 30-денного календарного місяця вплив Місяця на людину виявляється сприятливіше. Місяць, який у 27 мільйонів разів менший за Сонце і розташований у 374 рази ближче до Землі, значно впливає на природні явища і життєдіяльність на Землі. Ми постійно дивимося на нічний світ через місячний калейдоскоп. Місячний місяць складається з 4-х фаз, що пов'язані з положенням Місяця відносно Сонця. Молодик – це суміщення Місяця і Сонця, а повний місяць – це їхнє протистояння. Виокремлюють дві форми впливу Місяця – коли він росте й зменшується. Є важливі чотири точки місячного Місяця (молодик, повний місяць, дні першої і третьої чверти). Кожна фаза місячного циклу триває приблизно тиждень.

Крім загального місячного ритму, існує індивідуальний ритм, де день народження людини приймається за перший місячний день, що є початком власного місячного місяця. Ритм індивідуального місячного місяця постійний від народження людини і до її смерті. Як вважають багато дослідників, знання свого індивідуального ритму дає змогу людині уникнути багатьох небезпек, одержати максимум енергії на шляху самопізнання і самореалізації, розкрити і реалізувати свою „астральну таємницю“. Вважається, що розташування Сонця, Місяця й інших планет у період зачаття накладає „космічне кліше“ і тим самим визначає кістяк і форму тіла, розумові задатки, риси характеру, тривалість життя і вказує на можливі захворювання тих або тих органів, що можуть провокуватися взаємним розташуванням небесних тіл упродовж життя. Правда, у процесі життя людина може впливати на свої конституціональні особливості, начебто по-новому творить саму себе.

Характер впливу Місяця на людину залежить значною мірою від фази місячного циклу

Встановлено, що під гравітаційним впливом Місяця в напрямку до нього відбувається деформування твердої поверхні Землі на величину 50 сантиметрів у вертикальному напрямку і близько 5 сантиметрів у горизонтальному. Ще більше цей вплив позначається на водному середовищі Землі і виражається в тому, що в берегових зонах океанів через кожні 12 годин 25 хвилин відбувається зміна припливної хвилі на відпливну. А такі гравітаційні збурення у водному середовищі земної кулі, природно, позначаються на пово-

дженні і живих організмів. Місяць впливає на свідомість і психіку людини, карму, настроїв та емоцій.

Гравітаційні й енергетичні впливи кожного місячного дня унікальні, вони залежать від кутової відстані між Місяцем і Сонцем на небосхилі, і ця відстань щодня змінюється приблизно на 12 градусів. Слід зазначити, що щодня дія Місяця на людину різна. Вплив певного місячного дня може відновити здоров'я всього організму, якщо енергія використовується правильно, але може і посилити захворювання, особливо хронічні, якщо людина порушує місячні біоритми життя.

Оскільки тіло людини на 70-80 відс. складається з води, то вона є основою життя і детектором сприйняття космічних впливів, а все живе на Землі можна представити у вигляді посудини для одержання, зберігання, використання і трансформації протягом місячного місяця космічної енергії. Тим самим кожна людина за допомогою нескладних щомісячних процедур очищення може стати чистою посудиною, і в такий спосіб активно і свідомо брати участь у світовій містерії, створюючи своє повноцінне, щасливе життя. На 12 знаків Зодіаку, які являють собою небесне коло, розділене на 12 секторів, і проєктують індивідуально життя кожної людини, величезний вплив справляє положення Місяця, який, рухаючись навколо Землі, проходить під цими знаками на небесній сфері. Швидкість руху Місяця по Зодіаку становить приблизно 0,5 градуса дуги за одну годину. Перебуваючи протягом 2,5 доби в будь-якому знаку Зодіаку, Місяць робить органи і системи організму людини, пов'язані з цим знаком, уразливими і слабкими, і їх не варто в цей час перевантажувати.

Знання місячного календаря, що веде лік місячним ритмам, може допомогти людині раціональним способом пояснити багато загадкового в Природі, адекватно реагувати на навколишній світ, захистити себе від багатьох хвороб.

Гравітаційне поле Місяця (припливи і відливи) значно діє на наш організм, насамперед на розподіл крові в органах і тканинах.

Китайська медицина доводить, що 12 основних органів, пов'язаних відповідними каналами, раз на добу відчують двогодинну припливну хвилю активності, і протилежну – відливну хвилю, коли орган мінімально омивається кров'ю. При цьому Місяць прискорює перебіг біохімічних процесів у тканинах людини.

Характер впливу Місяця на людину залежить значною мірою від фази місячного циклу, кожна фаза якого триває приблизно тиждень.

Під час молодого місяця при підвищеній гравітації Місяця і Сонця маса людини стає меншою, рідина з області голови спрямовується вниз і рівномірно розподіляється по організму, підвищується активність обмінних процесів, зростає кількість психічних розладів. У цей період добре очищати шкіру, а також робити підживлення мікроелементами, приймати теплі ванни. Рідина в цей час добре всмоктується через шкіру і надходить у глиб тіла. На молодика більше реагують чоловіки. Вони в цей час агресивні, нервові, частіше з ними трапляється інфаркт. Жінки більше реагують на повний місяць.

У першій фазі Місяця активізуються функції кори головного мозку й органів верхньої частини тіла. Варто звернути увагу, що саме в першу фазу рекомендується починати будь-який оздоровлювальний цикл після молодика, тому що за рахунок початку енергії життєвого місячного циклу людина погоджує і зміцнює власні функції організму. Якщо вона хоче позбутися шкідливих звичок, які підривають її здоров'я, то починати позбуватися їх необхідно відповідно до цього періоду. В міру зростання фази Місяця збільшуватиметься і спокуса повернутися до старого способу життя, але необхідно все перетерпіти, зламати старий стереотип і закріпити новий, фізіологічно перебудуватися. Слід пам'ятати, що сила старих звичок і характер обмінних процесів діють лише до наступного молодика й у новий місячний цикл ви житимете по-новому.

Друга фаза характеризується поступовим збільшенням зовнішньої гравітації від Місяця і Сонця, напрямком руху енергії та рідини в організмі зсередини назовні, збільшенням маси тіла. Цей період найсприятливіший для очищення організму, легкої витрати енергії та характеризується великими кровотечами. Шлаки разом із потоком рідини самі прагнуть назовні, особливо під час відвідування лазні, тому очищення товстого кишечника, печінки і нирок краще робити у цей час. Взагалі 11-14-ий дні місячного календаря найсприятливіші для очищення. Голодування в ці дні переноситься легко, а очищення буде таким, як при голодуванні впродовж кількох днів. Щоб голодування дало найбільший

ефект, то для цієї мети кращої за другу фазу Місяця немає. Після тижневого голодування ви очиститесь вдвічі-втричі краще, ніж у будь-яку іншу фазу. Слід менше перевантажувати себе фізично, не проводити операцій і перенести їхнє виконання на кінець третьої фази. В другій фазі Місяця гравітаційний та енергетичний центр впливу знаходиться в грудній і надчеревній області, активуються легені, органи черевної порожнини і грудний відділ хребта. Якщо в цих частинах тіла є прихована патологія, вона загостриться.

У першу половину місячного місяця все живе на Землі сповнюється чистою і потрібною для розвитку енергією й інформацією. Щоб одержати необхідну енергію, людині перед цим слід насамперед очиститися на фізичному, енергетичному і ментальному рівнях. Давні мудреці говорили: „Відкрий долоню, віддай, звільни місце для дару для тебе“.

Повний місяць характеризується максимальним протилежним впливом Місяця і Сонця на біосферу Землі. У цей час в організмі людини відбувається значний стрес, коли енергія і потоки рідини із зовнішнього розширеного стану організму спрямовуються всередину. У людини з'являються сили, їй хочеться активно рухатися, виконувати велике фізичне навантаження. Енергія вирує, людину приваблює протилежна стать, спокуси величезні, віддача енергії в ці дні колосальна. Тяга до протилежної статі пов'язана з тим, що центр гравітаційної енергії Місяця впливає на область статевих органів, і оргазм у цей час найбільш пристрасний. На повний місяць прискорюється проходження через фаллопієві труби дозрілої яйцеклітини і потрапляння її в матку, де найкраще в цей період проходить повноцінне зачаття.

У третій фазі Місяця відбувається ще більше стиснення енергії та рідини в організмі людини. У ці дні необхідно уникати великих фізичних навантажень, харчових погрішностей, які є стресовими чинниками для організму.

У четвертій фазі Місяця потерпають верхні і нижні частини організму. Надмірний приплив енергії і рідини спрямовується до голови і стоп ніг, спричиняючи в них застійні явища і дефіцит крові, які призводять до непритомних станів і загострення тромбофлебиту кінцівок. Маса тіла починає зменшуватися внаслідок витікання рідини і шлаків з організму, завершується менструальний цикл у жінок, наростає пасивність, закінчуються всі процеси

місячного циклу. У цю фазу Місяця також добре проводити очисні процедури у вигляді клізм і парного очищення. Різноманітні компреси, поставлені льокально, тягтимуть на себе весь бруд з уражених органів і тканин. Подружні контакти в цю фазу дуже небажані, помірність має бути в усьому.

Широке поле діяльності цей період несе любителям голодування. Сприятливі для такого заходу 23, 26 і 29 дні місячного циклу при 24 і 48-годинному голодуванні. Якщо проводиться тривале голодування, то його варто приурочити до початку місячних фаз. Практика показала, що дуже важко розпочати голодування у першу і третю фази Місяця. У ці місячні фази, коли тіло прагне стиснутися, й усе, що надходить в організм, має тенденцію проникати всередину і там накопичуватися, ефективніше застосовувати певні дієти, фітопрепарати, ліки, мікроелементи і вітаміни. Для початку тривалого голодування найбільше підходить початок другої і четвертої фаз Місяця. У цей час харчовий зв'язок переривається набагато легше і безболісно, а очищення організму відбувається ефективніше. Необхідно пам'ятати, що вхід у голодування і вихід із нього в дні „злих духів“, або так званих „сатанинських днів“ – 1, 4, 9, 11, 15, 19, 23, 26 і 29 дні кожного місяця за місячним календарем, протипоказані. Більшість неприємностей і ускладнень трапляються в людей саме в ці дні. Нездатність організму адаптуватися до гравітаційних і енергетичних потоків призводить до несприятливих наслідків, загострення або виникнення гострих і хронічних захворювань.

У місячному місяці існують і сприятливі дні, що приносять людям духовне і фізичне очищення, підвищують адаптивні можливості людини, нормалізують гомеостаз організму, приводять до відновлення здоров'я. За 30-денного місячного циклу це 6, 7, 16, 24 і 28 дні.

Усе, що існує на Землі й у Космосі, має двоєдину природу. Наш світ єдиний і дуальний, він гармонійний. Людина, вписуючись у єдину систему Всесвіту, повинна пам'ятати про вічну його двоїстість, де постійно протистоять дві потужні сили – творення і руйнування, день і ніч, енергетичні – Янь і Інь, асиміляція і дисиміляція, життя і смерть, здоров'я і хвороби тощо. Суть дуального світу геніально зобразили китайці у своїй монаді, де показали, що кожна

половинка існує у Всесвіті лише завдяки іншій, і вони прагнуть до єдності. І щоб бути здоровим у дуальному світі, який змінюється в гірший бік, підтримувати повноцінне життя, людині потрібно докласти чимало сил і старань для відродження знову і знову.

Народи Китаю й Індії дотепер живуть за місячним календарем, який внесено у громадянський. Вони розглядають вплив фаз Місяця на рух рідини й енергії людського організму, виходячи з давніх уявлень про енергію Янь та Інь.

Місяць у місяць Природа дає людям можливість увійти в місячний ритм і почати розвиватися синхронно його законам. Якщо ви вирішили розпочати нове життя, то краще зробити це після молодика, а не з понеділка, як для нас традиційно звично. Життя, узгоджене з місячним циклом, дає змогу зберігати стабільне здоров'я, а при лікуванні хвороб з урахуванням фаз Місяця можна одержати більш ефективно і прискорене видужання. Це той життєвий путівник, що має передаватися з молоком матері. А він нами (європейцями) у процесі еволюції втрачений і забутий. Людина дедалі більше відходить від синхронного життя з Природою, яка дала їй усе, саме життя і здоров'я, і замість того, щоб жити в резонансі з нею, людина поступово замінює її сурогатами, хемічними ліками, трансгенними продуктами тощо. Набуваючи для поліпшення комфорту життя шкідливих звичок, людина вбиває не лише себе, а й своїх нащадків. За такого стрімкого відходу людини від законів природи її майбутнє непередбачуване.

Не менший вплив на стан здоров'я людини справляє сезонність року. Зміна сезонів відбувається через обертання Землі навколо Сонця, що змінює гравітаційний і світловий вплив на активність 12 енергетичних каналів людини. У дні літнього сонцестояння, коли світловий день найдовший, на Землю надходить максимум енергії. У дні зимового сонцестояння Земля одержує мінімум енергії. У дні весняного й осіннього рівнодення Земля одержує оптимальну кількість енергії, необхідної для живих істот.

Зі зміною сонячного потоку на Землі змінюється парціальний тиск кисню, аероіонізація, вологість, гравітація й інші показники, що у свою чергу позначається на функціональній активності органів і систем організму. Залежно від сезону сонячна енергія найбільше активує влітку функцію серця, взимку – нирок, восени

– легень і т.ін. Профілактичну підтримку ослаблених органів необхідно проводити в періоди, протилежні їхній активності. Приміром, серце підтримують узимку, нирки – влітку, печінку – восени, легені – навесні.

У кожної живої істоти й у людини насамперед є „біологічний годинник“, що йде синхронно з природними ритмами, але поступово він починає давати збої і під кінець життя організм уже не може адаптуватися до постійних змін зовнішнього середовища, настає його загибель. „Біологічний годинник“, відображаючи ритм роботи головних адаптивно-компенсаторних органів і систем організму, підтримує його гомеостаз протягом життя у функціональних межах норми індивідуума. У людей, що ведуть неправильний спосіб життя, мають шкідливі звички, живуть у шкідливому навколишньому середовищі, вживають забруднені продукти харчування і воду, „біологічний годинник“ зношується набагато швидше.

Зрозумівши залежність від добових, тижневих, місячних і сезонних коливань, можна захистити себе від багатьох несподіванок, жити здоровим і повноцінним життям.

ПРО АВТОРА:

Володимир Мосієнко – доктор медичних наук, професор, Київ.

РЕКЛЯМИ

ПЛАСТ

Українська Скавтська Організація в США

***У 1-шу річницю революційних
змагань на майдані вшануймо
тих, що сьогодні борються за
справді вільну Українську
державу.***

КРАЙОВА ПЛАСТОВА СТАРШИНА США

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА в Америці (НТШ-А)

НТШ – це найстарша діюча українська наукова установа на зразок академії наук. Засноване у Львові 1873 р., НТШ в Америці служить українській науці від 1947 р. Окремі осередки праці НТШ діють у Вашингтоні, Філадельфії, Чикаго, Дітроїті і Бостоні-Кембриджі. Централь – в Нью-Йорку. Дійсними членами НТШ є науковці з різних спеціальностей.

НТШ веде наукову працю, зокрема в галузі українознавства:

- спонзорує наукові проекти, конференції, доповіді, видання (різними мовами);
- надає стипендії науковцям, аспірантам, докторантам і пост-докторським дослідникам;
- стипендії надаються з іменованих Фондів індивідуальних жертводавців та їхніх фондаций;
- має велику бібліотеку, цінні архівні матеріали.

Журнал перекладів української літератури та двомовні каталоги бібліотеки подані на сторінці НТШ на інтернеті www.shevchenko.org

Shevchenko Scientific Society, Inc.
63 Fourth Ave., New York, NY 10003-5200
Tel.: (212) 254-5130 Fax: (212) 254-5239
e-mail: info@shevchenko.org

*Працю НТШ-А уможливлено пожертвами і тестаментаріями від членів нашої громади.
НТШ-А звільнене від податків і дає потрібні посвідки за пожертви.*

Григорів, Григорій. Шевченкові «Гайдамаки»: Поема і критика. Київ: Критика, 2013. – 360 с.

Тарас Шевченко в критиці. Київ: Критика, 2013. – 804 с.

Федорук, Олесь. Перше видання Шевченкових «Гайдамаків»: Історія книжки. Київ: Критика, 2013. – 152 с.

A brighter financial future begins at
SELF RELIANCE NEW YORK
FEDERAL CREDIT UNION

*Where confidentiality,
 professionalism,
 ultimate value and service
 are always a top priority.*

САМОПОМІЧ НЬЮ ЙОРК
 Федеральна Кредитова Кооператива

A full service financial institution serving the Ukrainian American community since 1951!

Main Office: 108 Second Avenue New York, NY 10003
 Tel: 212 473-7310 Fax: 212 473-3251

Kerhonkson:

6329 Route 209
 Kerhonkson, NY 12446
 Tel: 845 626-2938 Fax: 845 626-8636

Astoria:

32-01 31st Avenue
 Astoria, NY 11106
 Tel: 718 626-0506 Fax: 718 626-0458

Uniondale:

226 Uniondale Ave.
 Uniondale, NY 11553
 Tel: 516 565-2393 Fax: 516 565-2097

Lindenhurst:

225 N. 4th Street
 Lindenhurst, NY 11757
 Tel: 631 867-5990 Fax: 631 867-5989

Outside NYC call toll-free:

Visit our website at: www.selfrelianceny.org

1-888-SELFREL

E-mail: info@selfrelianceny.org

**Weill Cornell Medical College
Physician Organization**

Areta D. Podhorodecki, M.D.

Affiliate Assistant Professor Clinical Rehab Medicine
EMG
Sports Medicine

44 Saint Mark's Place
New York, NY 10003

Phone 212-529-5966
Fax 212-529-2987

Personal & Business FINANCIAL SERVICES

SAVINGS Accounts

- ♦ No monthly service fees
- ♦ Higher rates on deposits
- ♦ Money Market
- ♦ 6 month to 5 year terms on Certificates & IRAs

CHECKING Accounts

- ♦ No monthly service fees
- ♦ No minimum balance requirements
- ♦ VISA® Debit Card with access to 30,000 ATMs

VISA® Credit Cards

- ♦ No annual fee
- ♦ Credit limits up to \$10,000
- ♦ *APR as low as 9.75%
- ♦ Free Travel & Auto Rental Insurance

LOANS

- ♦ Personal Loans
- ♦ New & Used Vehicles
- ♦ Overdraft Lines of Credit
- ♦ Recreational Vehicles
- ♦ Business Vehicles & Equipment

MORTGAGES

- ♦ Fixed & Adjustable Rates
- ♦ 5-30 year terms
- ♦ Fast approvals ♦ Closings within 4-8 weeks
- ♦ Business Mortgages

CONVENIENCE Services

- ♦ Online Applications for Mortgages & Loans
- ♦ Online Banking & Bill Pay
- ♦ CO-OP ATM Network®
- ♦ Phone Banking
- ♦ Wire Transfers ♦ Direct Deposit

*Annual Percentage Rate

Other services: UFCU Scholarships, Member Magazine, Wire transfers. Membership requirements.

UKRAINIAN **УКРАЇНСЬКА**
FEDERAL CREDIT UNION ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТНА СПІЛКА

824 East Ridge Road, Rochester, NY 14621
585-544-9518

Sacramento, CA Albany, NY Syracuse, NY Boston, MA Portland, OR
Buffalo, NY Vancouver, WA Webster, NY

www.rufcu.org 877-968-7828

Federally insured by NCUA

Computoprint Corp.

Established 1972

Марійка Дупляк – власник

1360 CLIFTON AVE. #402, CLIFTON, NJ 07012

Tel.: (973) 574-8800

Fax: (973) 574-8887

E-mail: Computopr@aol.com

ВЖЕ 43 РОКИ ОБСЛУГОВУЄМО УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ В США

Виконуємо різного роду друкарські роботи:

книжки, журнали, брошури, коверти,
канцелярійні друки, візитівки
та весільні запрошення

Wedding invitations website:

www.yourinvitationplace.com/Computoprint

**Ваші замовлення виконуємо сумлінно, скоро і на час,
по низьких цінах
та з 43-літнім досвідом!**

(973) 574-8800

**САМОПОМІЧ (Н.Дж.)
Федеральна Кредитна Спілка**

**SELF RELIANCE (NJ)
FEDERAL CREDIT UNION**

***ВІТАННЯ ВСІМ ЧЛЕНАМ
УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО СОЮЗУ!***

***PRINCIPAL OFFICE
851 ALLWOOD ROAD
CLIFTON, NJ 07012
(973) 471-0700***

***BOTANY VILLAGE OFFICE
237 DAYTON AVE.
CLIFTON, NJ 07011
(973) 772-0620***

**Toll Free: 1-888-BANK UKE
www.bankuke.com**

Serving the Philadelphia area since 1952

LOANS AND CONVENIENCE

Fixed and Adjustable Rate Mortgages
Investment Residential and Mixed Use Loans
Shared Branching at over 5,000 locations nationwide
OVER 75,000 Surcharge-Free ATMs

FREE SERVICES

FREE Checking
FREE Visa Debit
FREE Direct Deposit
FREE Smiles

Visit, Like, and Follow Us:

ukrfcu.com
facebook.com/UKRFCU
youtube.com/UKRFCU

Federally Insured by the NCUA

Main Office	Somerton Branch	UECC Branch	Trenton, NJ Branch	24th Street Branch
1729 Cottman Avenue	14425 Bustleton Avenue	700 Cedar Road	477 Jeremiah Avenue	2307 Brown Street
Philadelphia, PA 19111	Philadelphia, PA 19116	Jenkintown, PA 19046	Trenton, NJ 08610	Philadelphia, PA 19130
Tel: (215) 725-4430	Tel: (267) 351-4021	Tel: (267) 627-5317	Tel: (609) 656-0802	Tel: (215) 232-3993

Excellence in
**Banking and Financial
Services**
for Individuals
Businesses
Ukrainian Community
Organizations and
Institutions in Chicago
and Philadelphia

mb. my bank

CHICAGO: 936 N. Western Ave., Chicago, IL 60622

Tel. 773.772.4500

PENNSYLVANIA: 7918 Bustleton Ave., Philadelphia, PA 19152

Tel. 215.722.6566

www.mbfincial.com

Banking Centers and ATM locations throughout the Chicagoland area to serve you

Member FDIC

ВІТАЄМО УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

Selfreliance UAFCU Member Benefits:

- Great Rates
- Professional Service
- Free Online access
- No annual fee Visa®
- Open 7 days/week

Check out all our
fee-free services!

Для членів Кредитівки "Самопоміч"

- Якнайкращі процентні ставки
- Професійне обслуговування
- Безкоштовні онлайн послуги
 - Visa® без річної оплати
- Вигідні години урядування

Придивіться скільки послуг
без додаткових оплат!

Home Office
2332 W.Chicago Ave.
Chicago IL 60622
tel. 888.222.8571

Northwest Office
5000 N. Cumberland Ave.
Chicago IL 60656
tel. 773.589.0077

Bloomington Office
300 E. Army Trail Road
Bloomington IL 60108
tel. 630.307.0079

Palatine Office
136 E. Illinois Ave.
Palatine IL 60067
tel. 847.359.5911

Whippany Office
60-C N. Jefferson Road
Whippany NJ 07981
tel. 973.887.2776

Newark Office
734 Sanford Ave.
Newark NJ 07106
tel. 973.373.7839

Jersey City Office
558 Summit Ave.
Jersey City NJ 07306
tel. 201.795.4061

**Over 70,000
Surcharge-free ATMs
for SUAFCU members:**

*Subject to terms and conditions described
in our Truth in Savings brochure.

Like us
on facebook

**Account access 24/7/365
online at Selfreliance.Com**

**Full
Financial
Services**

Savings federally insured to at least \$250,000
by the full faith and credit of the United States Government

NCUA

National Credit Union Administration, a U.S. Government Agency

Допоможіть Вашим рідним в Україні.
Скористайтеся послугами корпорації "Міст".

Фірма "Міст"
гарантує
надійний сервіс
та найкращі ціни

ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ

в Україну та по цілому світу

- Жодних долат при отриманні грошового переказу
- У будь-якому з 1400 відділень банків по всій Україні
- Ми доставляємо гроші безпосередньо до рук адресата*

*існують певні обмеження

ПЕРЕСИЛКА ПАЧОК

**Кораблем, авіа або
авіа-експрес в Україну, Росію
та в країни СНД**

- Щоденна висилка контейнерів
- Підбираємо пакки з дому

ДОСТАВКА АВТОМОБІЛІВ

та комерційних вантажів

в контейнерах до України, Росії,
Прибалтики, Грузії
та в усі країни СНД

ДОСТАВКА ПОДАРУНКІВ

**Привітайте Ваших рідних
подарунками, квітами
або тортом через фірму "Міст"**

дзвоніть безкоштовно:

1 (800) 361-7345

www.meest.net

MEEST Corporation Inc.
97 Six Point Rd.,
Toronto, ON M8Z 2X3
Tel: 416-236-2032

MEEST North York
4136 Bathurst St.,
North York, ON M3H 3P2
Tel: 416-636-0808

UKRAINIAN NATIONAL
FEDERAL CREDIT UNION

SERVING OUR COMMUNITIES

WE OFFER A FULL RANGE OF FINANCIAL SERVICES

- SHARE DRAFT ACCOUNTS
- SAVING ACCOUNTS
- SHARE CERTIFICATES OF DEPOSIT (CDs)
- RETIREMENT ACCOUNTS (IRAs)
- ELECTRONIC STATEMENTS
- MORTGAGES
- BUSINESS LOANS
- CONSUMER LOANS
- MONEY MARKET
- STUDENT LOANS
- ATM and VISA CARDS
- ON-LINE BANKING
- SAFE DEPOSIT BOXES
- MONEY TRANSFERS

www.UkrNatFCU.org
Call us toll free: (866) 859-5848

MAIN OFFICE - NEW YORK

215 Second Avenue, New York, N.Y. 10003 • Tel. (212) 533-2980 • Fax. (212) 995-5204

South Bound Brook

35 Main Street,
So. Bound Brook, N.J. 08880
Tel. (732) 469-9085
Fax. (732) 469-9165

Brooklyn

1678 East 17th St.,
Brooklyn, N.Y. 11229
Tel. (718) 376-5057
Fax. (718) 376-5670

Perth Amboy

615 Amboy Ave.,
Perth Amboy, N.J. 08861
Tel. (732) 802-0480
Fax. (732) 802-0484

Union Funeral Home-Lytwyn & Lytwyn

Theodore M. Lytwyn, Manager
N.J. Lic. No. 3212

1600 Stuyvesant Avenue, Union, NJ 07083
TEL.: (908) 964-4222; FAX (908) 964-7569
unionfuneralhome.com

**OUR THOUGHTS AND PRAYERS ARE
WITH THE PEOPLE OF UKRAINE IN
THEIR STRUGGLES FOR A TRULLY
FREE UKRAINIAN STATE, NOW AND
IN THE FUTURE.**

THE LYTWYN FAMILY

**ЦЕНТРАЛЬНА УПРАВА ОРГАНІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ
(ОДВУ)**

В продовж 85 років її засновання пол. Євгеном
Коновальцем працює для добра України
та української діаспори на терені Америки

власники оселі ОДВУ ім. О. Ольжича
в Лігайтоні, ПА

- підчас сезону в неділі відбуваються св. Літургії в каплиці св. Андрія
- щорічний фестиваль – 15-16 серпня 2015 року
- приміщення і улаштування для зайнять малих чи великих груп,
- кімнати до винайму

ОСЕЛЯ ВІДКРИТА КРУГЛИЙ РІК
www.odwu.org

**Злучений Український Американський
Допомоговий Комітет**

вітає всю українську громаду.

ЗУАДК, як харитативна, допомогова, неприбуткова установа, переводить многогранні акції, спрямовані на допомогу нашим братам і сестрам в Україні та поза її межами, призначені жертвам стихійних лих, дітям в сиротинцях та інтернатах, колишнім політичним в'язням, людям похилого віку за програмою "Дідусь і Бабуся".

Під сучасну пору найбільше уваги присв'ячується потерпілим і жертвам АТО. Пересилає контейнери з новим та вживаним одягом і взуттям, інвалідні візки, медичне приладдя і таке інше.

ЗУАДК орудує майже виключно пожертвами від української громади, тож просимо не забувати про гасло ЗУАДК-у

"БРАТ - БРАТОВІ!"

United Ukrainian American Relief Committee, Inc. (UUARC)

1206 Cottman Ave., Philadelphia, PA 19111

Tel.: 215-728-1630 • Fax: 215-728-1631

www.uuarc.org • uuarc@verizon.net

**УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ АМЕРИКИ**

*На спомин 100-ліття битви Січових
Стрільців у Карпатах вшануймо тих, хто
сьогодні бореться за справді вільну
Українську державу*

The Ukrainian Institute of America
2 East 79th Street, New York, NY 10075
www.ukrainianinstitute.org

Restorative and Cosmetic Dentistry
INVISALIGN CERTIFIED

IRENE D. ROGUTSKY, D.D.S.

20 East 46th St., Suite 400
New York, NY 10017
212-947-1665

255-17 Northern Blvd. #1
Little Neck, NY 11362
718-224-0800
dr.irogutsky1@verizon.net

**402-ий Відділ УНС ім. Тараса Шевченка
в Етобікоок, Канада**

*вітає Головний Уряд і все членство
Українського Народного Союзу, та бажає багато
успіхів у дальшій праці для добра українського
народу в діаспорі і в Україні.*

За Управу Відділу:

АННА БУРІЙ, секретар

Peter Jarema
FUNERAL HOME INC.

129 East 7th Street
New York, NY 10009
(212) 674-2568
jaremaf@gmail.com

Chupa Insurance Agency
REAL ESTATE & INSURANCE

240 EAST 6TH STREET
NEW YORK, NY 10003-9998
TELEPHONE: 212 - 674-5340
FAX: 212 - 979-1769

BARBARA CHUPA

Licensed Insurance Broker

**Розміщуйте рекламу
у „Свободі“ та
„The Ukrainian Weekly“!
973-292-9800, дод. 3040**

ЗМІСТ

I ДО 100-РІЧЧЯ СТРИЛЕЦЬКОЇ СЛАВИ

Дмитро ЖУРАВЛЬОВ

МАКІВКА – СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЗВИТЯГИ.....17

Петро ЧАСТО

„ГЕЙ, ТАМ, НА ГОРІ, СІЧ ІДЕ!“21

II ДО 1-ОЇ РІЧНИЦІ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТИ

ХРОНІКА ЕВРОМАЙДАНУ ЗА СТОРІНКАМИ „СВОБОДИ“.....43

Кароліна ТИМКІВ

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ НЕБЕСНИЙ СОТНІ“!.....81

III ІСТОРІЯ – НАВЧИТЕЛЬКА ЛЮДСТВА, НАРОДІВ І ЛЮДЕЙ

Сергій ФЕДАКА

ТИСЯЧОЛІТТЯ САМОПОЖЕРТВИ БОРИСА І ГЛІБА.....93

Олег БАГАН

ГАЛИЧИНА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ПОЧАТКУ ХХ ст.....100

Володимир РАДОВСЬКИЙ

У БОЯХ ЗА ІСТОРИЧНУ ТОЧНІСТЬ

(З записок старого бібліофіла).....120

Василь ЧУМАК

ЯК КРИМ УВІЙШОВ ДО СКЛАДУ УРСР.....129

Левко ХМЕЛЬКОВСЬКИЙ

ТРИ СТОРІНКИ З МИНУЛОГО.....138

IV ЮВІЛЕЇ. ІМЕНА. ДОЛІ

Вадим ДЖУВАГА

МИКОЛА ЗЕРОВ – „НЕОКЛЯСИК“ І „ТЕРОРИСТ“149

Анастасія АСЄЄВА

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО: ПОРТРЕТ НА ТЛІ ЕПОХИ.....156

Андрій ШЕСТАКОВ

ЛІТОПИСЕЦЬ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ.....161

Дмитро ФЕДАКА	
ТВОРЧІ ОВИДИ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА	
(До 105-річчя від дня народження).....	167
Олеся ЧУПРИНА	
ГЕНІЯМ ІНОДІ НЕ ЩАСТИТЬ	
(До 170-річчя від народження великого вченого).....	182
Левко ХМЕЛЬКОВСЬКИЙ	
ПОСМЕРТНИЙ ЗЛЕТ ПОЕТА	
(До 80-річчя від народження Василя Симоненка).....	185
Петро ЧАСТО	
БРАТИ МОЇ.....	200
 У ЗОРІ, СОНЦЕ, МІСЯЦЬ І МИ	
Володимир МОСІЄНКО	
ЖИТИ З ПРИРОДОЮ.....	209
 РЕКЛЯМИ.....	221